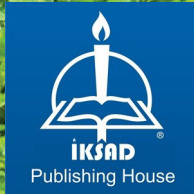


Kırsal ve Tarımsal Yaşamda Kadın

EDİTÖR

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN



Kırsal ve Tarımsal Yaşamda Kadın

EDİTÖR

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN

YAZARLAR

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN

Prof. Dr. Nigar YARPUZ BOZDOĞAN

Prof. Dr. Gülen ÖZDEMİR

Doç. Dr. Emine YILMAZ

Doç. Dr. Mehmet Reşit SEVİNÇ

Doç. Dr. Burcu AVCIBAY VURGEÇ

Dr. Emine Kokaçya DUVAN

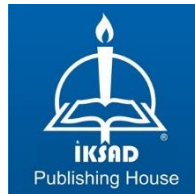
Dr. Olcay KARACAN

Yük. Zir. Müh. Esmâ UZAN

Arş. Gör. Damla KISRİK

Bağnu ÇOLAKOĞLU

Ebru MANCI



Copyright © 2023 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law.

Institution of Economic Development and Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules. The first degree responsibility of the works in the book belongs to the authors.

Iksad Publications – 2023©

ISBN: 978-625-367-414-4

Cover Design: İbrahim KAYA

Cover Photo: Pexels, Sippakorn Yamkasikorn

November / 2023

Ankara / Türkiye

Size: 16x24cm

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN.....1

BÖLÜM 1

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN KIRSALDAKİ KADIN SAĞLIĞINA ETKİSİ

Arş. Gör. Damla KISRİK

Doç. Dr. Burcu AVCIBAY VURGEÇ.....3

BÖLÜM 2

KIRSAL KALKINMADA KADININ KOOPERATİFLERLE ÖRGÜTLENMESİ

Prof. Dr. Gülen ÖZDEMİR

Doç. Dr. Emine YILMAZ.....23

BÖLÜM 3

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KIRSAL YAŞLILIK: KADIRLI İLÇESİ ÖRNEĞİ

Dr. Emine Kokaçya DUVAN

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN.....39

BÖLÜM 4

KIRSALDA KADIN SAĞLIĞI SORUNLARI

Arş. Gör. Damla KISRİK

Doç. Dr. Burcu AVCIBAY VURGEÇ.....63

BÖLÜM 5

KIRSALDA TOPLUMSAL DEĞİŞİM YARATMA VE KALKINMADA KADIN

Doç. Dr. Emine YILMAZ

Prof. Dr. Gülen ÖZDEMİR

Bağnu ÇOLAKOĞLU.....85

BÖLÜM 6

KIRSALDA KADIN VE KATILIM HAKKI YOKSUNLUĞU

Dr. Öğr. Üyesi Olcay KARACAN.....109

BÖLÜM 7

ŞANLIURFA İLİNDE MİKRO KREDİ UYGULAMASININ TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI KADINLAR VE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİ KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Ebru MANCI

Doç. Dr. Mehmet Reşit SEVİNÇ.....119

BÖLÜM 8

KIRSAL KADINLARIN İÇGÖÇTEKİ KONUMU

Yük. Zir. Müh. Esmâ UZAN

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN.....151

BÖLÜM 9

KIRSAL ALANDA KADIN VE TARIMSAL MEKANİZASYON KULLANIMI

Prof. Dr. Nigar YARPUZ BOZDOĞAN.....183

ÖNSÖZ

Kırsal alanlar tarım ve tarım dışı tüm sosyo-ekonomik ve kültürel faaliyetleri ile bir bütündür ve bu bütünde yer alan tüm unsurlar karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Tarımsal üretimde yaşanan sorunlar, kırdan kente yapılan göçler, kırsal alanların eğitim-sağlık vb. kurumsal yoksunlukları, tarımın terk edilme eğiliminin yüksekliği, işsizlik, kırsal nüfusun yaşlanması ve kadınlığı, iklim değişikliği, aile içi şiddet vb. birçok sorun kırsalda yaşayan tüm nüfusu etkilemektedir. Kırsal alanda yaşayan ve bu süreçten en çok etkilenen nüfusun başında ise kadınlar gelmektedir. Bu nedenle kırsal kadınların sadece üretici kimlikleri ile ele alınmasının eksik bir yoruma ve bakış açısına neden olabileceğinden hareketle bu kitap “Kırsal ve Tarımsal Yaşamda Kadın” olarak ele alınmıştır.

Bu kitabın sadece kırsal kadına odaklanmasının nedeni ise, gerek dünyada gerekse gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de kırsal kadınların kente kıyasla daha baskın yaşadıkları ataerkil yapı ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle toplumsal yaşamdaki ikincil konuları ve buna bağlı yaşadıkları sorunlara ışık tutabilmektir. Her ne kadar Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kadınlarımız toplumsal bağlamda çok fazla mesafe kaydetmiş olsalar da, kır ve kent arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel dezavantajlar kırsaldaki kadının arzu edilen düzeye gelmesine engel olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

Bu kitapta kırsal kadınlarla ilgili olarak sırasıyla iklim değişikliğinin kadın sağlığına etkileri, kırsal kalkınma açısından kadın kooperatifi örgütlenmesi, toplumsal cinsiyet bağlamında kırsal yaşlılık, kırsalda kadın sağlığı sorunları, toplumsal değişim ve kırsal kalkınma bağlamında kadın, birey olarak kırsalda kadının katılım hakkı yoksunluğu, mikro kredi uygulamaları açısından yerel ve göçmen kadınlar, içgöçler ve kadın, tarımsal mekanizasyon ve kadın konuları incelenmiştir.

Bu kitap kapsamında kırsal ve tarımsal yaşamda kadınla ilgili tüm konuların ele alındığını iddia etmek şüphesiz söz konusu değildir. Ancak sadece kırsal kadını ele alan çalışmaların yapılması için önemli bir adım

olduğu söylenebilir. Umarım bu kitap konuyla ilgili kişi ve kurumlara olduğu kadar, bu kitabın öznesi olan kırsal kadınlara da faydalı olur.

Son söz olarak, bu kitabın oluşmasına katkı sağlayarak emek veren tüm yazarlara ve bu kitabın basılmasına imkân tanıyan İKSAD Yayınevine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN

Adana

13.11.2023

BÖLÜM 1

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN KIRSALDAKİ KADIN SAĞLIĞINA ETKİSİ

Arş. Gör. Damla KISRIK¹

Doç. Dr. Burcu AVCIBAY VURGEÇ²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156146>

¹ Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, ADANA, TÜRKİYE, damlaebe.72@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-9930-2863

² Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, ADANA, TÜRKİYE, burcuavcibay@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0003-2467-5101

1. Giriş

Küresel sağlık tehditlerinden biri olarak ifade edilen iklim değişikliği, sıcaklıklarda ve hava durumunda uzun vadedeki değişiklikler olarak tanımlanmaktadır. 21. yüzyılın en büyük sağlık sorunudur ve içinde yaşadığımız toplumu çevre, ekonomi, tarım başta olmak üzere pek çok sistem üzerinden tehdit etmektedir. Kötü hava kalitesine, gıda ve su temini güçlüğüne, hastalık vektörlerinin yayılmasına ve daha sık görülen aşırı hava olaylarına yol açarak insan sağlığı ve toplum refahı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. 2030 ile 2050 yılları arasında iklim değişikliğinin neden olduğu yetersiz beslenme, sıtma, ishal ve ısı stresinden kaynaklı yılda yaklaşık 250.000 ek ölüme neden olması beklenmektedir. Sağlığa doğrudan zarar maliyetlerinin (tarım, su ve sanitasyon gibi sağlığı belirleyen sektörlerdeki maliyetler hariç), 2030 yılına kadar 2-4 milyar dolar arasında olabileceği belirtilmektedir (Anonim, 2021c). İklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki etkilerinin şiddeti giderek daha belirgin bir hale gelmektedir ve yapılacak eylemlerin daha da ertelenmesi riskleri artıracaktır (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, 2020).

Küresel iklim değişikliğine yol açan faktörler büyük ölçüde insan faaliyetlerinin sonucu olan yanan fosil yakıtlar (karbondioksit), hayvancılık (gübreden salınan metan), endüstri emisyonları (ozon, nitrojen oksitler, kükürt dioksit), araç/fabrika egzozları ve atmosferdeki fazla ısıyı hapseden kloroflorokarbon aerosollerdir. Tüm bu faktörlerin bir sonucu olarak orman yangınları, hava kirliliği, ekolojide değişiklikler ve aşırı hava olayları görülme sıklığında artış olabilmektedir (Giudice vd., 2021). Bu kompleks faktörler insan sağlığını, özellikle savunmasız popülasyonları doğrudan ve dolaylı yollardan etkileyebilmektedir. İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerine karşı savunmasız olan gruplar arasında çocuklar, yaşlı yetişkinler, beyaz olmayan ırklar, düşük gelirli toplumlar, göçmenler, engelliler, aşırı hava koşullarına maruz kalan işçiler gibi hassas meslek grupları ve kronik tıbbi durumları olan kişiler yer almaktadır (Anonim, 2021a). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek risklerle karşı karşıya olmaları ve iklim değişikliği etkilerinin yükünü daha fazla taşımaları nedeniyle savunmasız gruplar arasında değerlendirilmesi gerektiği bildirilmiştir (Anonim, 2017b). Bu bakımdan iklim değişikliği, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunuyla birleştiğinde kadınlar için

derinleşen önemli bir küresel sağlık tehdididir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde okuryazarlık, eğitim, beceriler ve bilgiye erişim, sağlık ve beslenme durumu, gelir seviyesi, kamu hizmetleri ve tarımsal girdilerin mevcudiyeti ve bunlara erişim gibi durumlar cinsiyete göre büyük farklılıklar gösterdiğinden bireyin savunmasızlığı ve iklim değişikliğine uyum kapasitesi etkilemektedir. Bu nedenle birçok bölgede kadınların ve kız çocuklarının iklim değişikliğinin sonucu olan sağlık riskleri ile karşılaşma oranı erkeklere kıyasla daha fazladır (Anonim, 2022a).

Tarım, iklim değişikliğine karşı en savunmasız sektörlerden biridir. Sıcaklık ve yağış gibi iklim olaylarındaki değişiklikler mahsul verimini önemli ölçüde etkilemektedir. Aşırı sıcak ve soğuk havalar, yağış artışı veya düzensizlikleri gibi değişen iklim koşulları ürün verimini ve çeşitliliğini olumsuz etkilemektedir. Tarımsal sistemlerde yaşanan bu sorunlar, gıda sistemlerini, ekonomik büyümeyi ve buna bağlı olarak bireylerin sağlığını olumsuz etkilemektedir (Hayaloğlu, 2018). Tarımsal üretimdeki yetersizlikler güvenli gıdaya ulaşım ve yeterli düzeyde beslenmenin de olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu durum tarımla uğraşan bireyleri hem gıda temini hem de fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan pek çok boyutta olumsuz etkilemektedir. Aşırı sıcaklık, kuraklık, sel ve fırtına gibi iklim kaynaklı doğal afetlerin sıklığı ve şiddetindeki artış sadece tarım ve tarım ekonomisini değil farklı sektörde çalışan bireyleri de olumsuz etkileyebilmektedir (Başoğlu, 2014).

Tarım, düşük ve alt-orta gelirli ülkelerde kadınlar için en önemli istihdam sektörüdür. Kadınlar tarım işçisi ve aileleri için birincil tedarikçi olarak özellikle kuraklık ve düzensiz yağış dönemlerinde gelir ve kaynak sağlamak için daha çok çalışmaktadır (Başoğlu, 2014). Tarımın görünmez gücü olarak ifade edilen kadınlar, dünyada tarımsal işgücünün %43'ünü oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2023 yılı verilerine göre tarım sektöründe istihdam oranı %14.7'dir. İstihdam edilen bireylerin %41.1'i ise kadındır (Anonim, 2023a). Cinsiyet perspektifinden bakıldığında kırsal kesimdeki kadınların bakım sağlama rolü, onları gelir açısından doğal kaynaklara büyük ölçüde bağımlı hale getirmektedir (Nyahunda & Tirivangasi, 2020). Kadınların genellikle ev içi bir rolü vardır ve yemek pişirme sırasında kullanılan uygun olmayan gazlar ve pişirme alanındaki yetersiz havalandırma nedeniyle onları düşük hava kalitesine maruz bırakmaktadır (Bhallamudi ve Lingam, 2019;

Mazorra vd., 2020). Kadınlar genellikle doğal afetler ve iklim değişikliğine bağlı aşırı hava olayları sonrasında ekonomik ve teknik kaynaklara eşit olmayan erişimle karşı karşıya kalmaktadır (Jerneck, 2018). Bu sebeple kırsal kesimdeki kadınların, iklim değişikliğinin etkileri sonucu diğer gruplara göre daha kötü sağlık sonuçları yaşaması ve sağlık hizmetlerine daha az erişime sahip olması muhtemeldir. İklim değişikliği ve afetler, kırsaldaki kadınların ve kız çocuklarının sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlayarak ana çocuk sağlığına ilişkin risklerini artırmaktadır. Sağlık profesyonelleri bu konunun farkında olmalı ve kırsal kesimdeki kadınlarda sağlık eşitsizliklerinin azaltılması için savunuculuk yapmalıdır (Anonim, 2014a). Bu çalışmanın amacı iklim değişikliğinin kırsaldaki kadın sağlığına etkisini değerlendirmeye ilişkin literatürü gözden geçirmektir.

2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden İklim Değişikliği ve Kırsaldaki Kadın Sağlığı

İklim değişikliği cinsiyetten bağımsız değildir. Kadınlar ve kız çocukları bu fenomenin en büyük etkilerini yaşar (Hernandez Martinez, 2023). Kırsal kesimdeki kadınlar, hem tarımsal kaynaklara bağımlı oldukları için hem de toplumsal rolleri açısından maruz kaldıkları ayrımcılık ve yoksullukları nedeniyle iklim değişikliğinden orantısız bir şekilde etkilenmektedir (Anonim, 2023c). Kırsal kesimlerde toplumsal normlar daha fazla kabul gördüğü için kadınların iklim değişikliğinin etkilerini farklı şekilde deneyimledikleri de açıktır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde, iklim değişikliği suyun mevcudiyetini etkilemektedir ve sonuç olarak genellikle su getirme görevi verilen kırsal kesimdeki kadınlar, suyu toplamak için daha uzun mesafeler kat etmek zorunda kalırlar. Bu durum kadınların zaten fazla olan iş yüklerini artırmaktadır. Buna ek olarak su kaynaklarına ulaşmak için daha fazla mesafe kat etmeleri gerektiğinde cinsel şiddetle karşılaşma riskleri artmaktadır. İklimle ilgili afetler ile kadın ölümleri arasındaki güçlü bağlantıya dikkat çeken çalışmalar, kadınların ve kız çocukların bir afet sırasında ölme olasılığının erkeklere göre 14 kat daha fazla olduğunu belirtmektedir (Anonim, 2021c).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'ne göre kırsaldaki kadınlar iklim değişikliğinin etkilerine karşı önemli ölçüde daha savunmasızdırlar. Geçim seçeneklerini belirlemek ve çeşitlendirmek için daha az kapasiteye

sahiptirler (Anonim, 2017a). FAO, iklim değişikliğinin kırsaldaki kadınları sosyal, ekonomik, politik ve çevresel mekanizmalarla cinsiyet eşitsizliği bağlamında etkilediğini belirtmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. İklim Değişikliğinin Kırsaldaki Kadınlar Üzerindeki Etkileri

| İklim Değişikliği Etkileri | Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliklerini Şiddetlendiren Etkiler |
|----------------------------|---|
| Mahsul yetersizliği | Ev gıda tedariki, artan iş yükü |
| Yakıt kıtlığı | Ev yakıt tedariki, yakıt (odun vs.) taşımak için daha fazla zaman harcama |
| Yiyecek kıtlığı | Ev su tedariki, kontamine olmuş sular; daha fazla su taşıma ihtiyacı |
| Doğal afetler | Kadınların daha fazla mortalite insidansı |
| Hastalıklar | Sağlık hizmetlerine erişim eksikliği, bakıcı olarak kadınların yükü |
| Göç | Zorunlu göç, kadının savunmasızlığını artırır |
| Çatışmalar | Yaşam kaybı, kadına karşı şiddet |

Kaynak: (Anonim, 2017a)

Geçim kaynakları, güvenlik ve sağlığın kırsaldaki kadınların iklim değişikliğinden en fazla etkilendiği üç ana alan olduğu belirtilmektedir (Hernandez Martinez, 2023).

2.1. Geçim Kaynakları

Geçim kaynakları bireylerin, hane halklarının ve toplulukların kullandığı araçları ifade etmektedir. FAO, tarımın çoğu zaman kadınlar için ana istihdam kaynağı olduğunu belirtmektedir. Özellikle Sahra-altı Afrika gibi az gelişmiş ülkelerde kırsal kesimlerde kadınlar için erkeklerden bile daha fazla ana istihdam kaynağıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kadınlar tarımsal iş gücünün %40'ından fazlasını oluşturmaktadır (Anonim, 2011). Bunun yanı sıra kırsal kesimdeki kadınlar, genellikle tarımsal ürünlerin üretimini, hayvanların bakımını, gıda işlemeyi, kırsal ve tarımsal işletmeler için çalışma, yakıt ve su toplama, aile üyelerine ve ev halkına bakmak gibi karmaşık işleri

yönetmek zorunda kaldığından birden fazla geçim stratejisi izlemek zorundadırlar. Dolayısıyla kırsal kesimde doğal kaynaklara bağımlı olan kadınların geçimlerini sağlama biçimlerine ilişkin sorunlar ve riskler de artmaktadır (Hernandez Martinez, 2023).

2.2. Güvenlik

Dünyanın çeşitli bölgelerinde kırsaldaki topluluklar için, geçim kaynakları, gıda kaybını da şiddetlendirmektedir. Zaten kırılabilir olan kadınlarda, iklim değişikliğinin etkileri (sel, taşkınlar, doğal afetler vb.) tecavüz dahil olmak üzere cinsel saldırı ve taciz, aile içi şiddet, yakın partner şiddeti, çocuk yaşta evlilik, insan ticareti ve cinsel sömürü gibi güvenliği tehdit eden her türlü şiddet riskinin artması zaten zor olan koşulları daha da kötüleştirebilmektedir (Anonim, 2019a).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçevesi Sözleşmesine (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC) göre iklim değişikliği, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ciddi bir tetikleyicisidir (Anonim, 2022c). Dünya çapında, iklim değişikliği kaynaklı krizlerin aile içi şiddeti kötüleştirdiği giderek artan kanıtlarla desteklenmektedir. Kadına yönelik şiddet gelişmekte olan ülkelerle sınırlı değildir. Gelişmiş ülkelerde de orman yangınları ve kuraklık gibi doğal afetler sonrasında yürütülen araştırmalarda, kırsal bölgelerde aile içi şiddet riskinin arttığı belirtilmektedir. Bunun nedenlerinden birinin de iklim değişikliğinden kaynaklı olaylar neticesinde tarım sektöründe ortaya çıkan gelir kaybının yarattığı sosyal ve psikolojik baskı olduğu ifade edilmektedir. Benzer sebeplerle kırsal alandan göç etmek zorunda kalan her beş kadından birinin cinsel şiddete maruz kaldığı vurgulanmaktadır (Anonim, 2019b).

Sosyo-kültürel normlar nedeniyle, kadınlar evden ayrılma kararı da dahil olmak üzere iklim değişikliğinin etkilerini nasıl azaltacakları ve bunlarla nasıl başa çıkacakları konusunda kısıtlı karar verme yetkilerine sahiptirler. Felaketler, yaşamları için doğrudan bir tehdit oluşturmanın yanı sıra, kadınları yerinden edilme bağlamlarında akut olan diğer güvenlik risklerine maruz bırakmaktadır. Afetler nedeniyle yerlerinden edilen kadınlar genellikle sıkışık tahliye merkezlerinde ve gayri resmi yerleşim yerlerinde ikamet etmek zorunda kalmakta ve cinsiyete dayalı şiddet riskiyle karşılaşma ihtimalleri artmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (United Nations High

Commissioner for Refugees, UNHCR) verilerine göre, çatışma ve şiddet nedeniyle yerinden edilmiş 25 milyondan fazla kadın mevcuttur. Yerinden edilmiş kişiler, genel yaşam standartları altındaki barınaklarda ikamet etmektedirler. Bu ortamlar cinsel istismar, tecavüz gibi olayların yaşanmasına aracılık edebilmektedir. Bu alanlardaki cinsel şiddetin kurbanları ağırlıklı olarak kadın ve kız çocuklarıdır. İnsan ticaretinin halihazırda yaygın olduğu bölgelerde doğal afetler, insan tacirlerinin faaliyet göstermesini kolaylaştıran istikrarsız koşullara yol açabilmektedir. Bu nedenle iklim değişikliği, kırsaldaki kadınları ve kız çocuklarını etkileyen insan kaçakçılığı oranlarını da artırmaktadır (Anonim, 2022d).

2.3. Sağlık

Dünya Sağlık Örgütü'ne (World Health Organization-WHO) göre iklim değişikliği, temiz hava, temiz su, gıda ve güvenli barınma gibi sağlığın sosyal ve çevresel belirleyicilerini etkilemektedir. Isı dalgaları, fırtınalar ve seller gibi aşırı hava olayları, gıda kaynaklarının bozulmasına, su ve gıda güvensizliğine bağlı hastalıklarda artışa, zoonozlara, vektör kaynaklı enfeksiyonlara ve akıl sağlığı sorunlarına neden olmaktadır. İklim değişikliğinin etkisiyle artan sağlık riskleri, kadınlar, çocuklar, etnik azınlıklar, yoksul topluluklar, göçmenler gibi en savunmasız ve dezavantajlı kişileri etkilemektedir (Anonim, 2021c).

Kırsal kadın sağlığı üzerindeki sonuçlarla ilgili olarak, farklı kültürlerde, sistemlerde ve toplumlarda halihazırda var olan cinsiyet farklılıkları ve eşitsizlikler, sağlık hizmetlerine erişimde kadın ve erkek arasındaki iklim değişikliğiyle daha da kötüleşen eşitsizlikleri artırabilir. Kadınlar, erkeklere kıyasla yerel çevre ve çevresel kaynaklarla ilgili konularda daha aktif olduğundan iklim değişikliği sorununun çözümüne kadınların katkısı hayati önem taşımaktadır. Bu yüzden, iklim değişikliği mücadelesinde sinerji yaratabilmesi için kadınların güçlendirilmesi, afet müdahale programlarına dahil edilmesi önemli bir gerekliliktir (Anonim, 2014c).

2.3.1. Kırsalda Doğal Afetler ve Kadın Sağlığı

İklim değişikliğinin insan sağlığı tehdit eden kuraklık, sel, fırtına, kasırga, nehir kıyısı erozyonları gibi birçok olumsuz olaya neden olduğu

bilinmektedir. Kırsal yaşam ve faaliyet alanların daha geniş olduğu ülkeler bu olayların etkisine karşı daha savunmasızdır. Kaynak eksiklikleri, tıbbi tesislere sınırlı erişim ve yetersiz altyapı nedeniyle bireylerin sağlığı daha çok risk altındadır (Riyad Fatema, 2020). Kadınlar ayrıca, kaynaklara ve fırsatlara erişimdeki eşitsizlikler, riske duyarlılıkları, tehlikeler hakkında yeterli bilginin eksikliği nedeniyle afetler karşısında savunmasızdır (Tasdik Hasan vd., 2020). Kadınlar genellikle teknolojiye, iletişime ve hizmetlere eşit erişime sahip değildir ve bu nedenle kritik bilgileri kaçırmaya eğilimlidir. Bu, özellikle kırsal bölgelerdeki kadınlar ve diğer marjinal gruplar için geçerlidir. Kadın ve erkeklerin bilgi aldıkları kanallar da farklılık göstermektedir. Nepal'de yapılan bir araştırma, erken uyarı bilgilerini erkeklerin %71'inin hükümet veya sivil toplum kuruluşları (STK'lar) gibi resmi bir kaynaktan aldığını, kadınların ise %51'inin bilgileri topluluktan veya aileden ağızdan ağza iletişim gibi gayri resmi sosyal kaynaklardan aldığını belirlenmiştir (Brown vd, 2019). Kadınların düşük eğitim seviyesi, daha düşük hareketlilik oranları ve erken uyarıların iletildiği radyolar ve cep telefonları da dahil olmak üzere iletişim teknolojilerine sınırlı erişimi kırılganlıklarını artırmaktadır.

Erkekler aynı zamanda hane halkı karar vericileri olarak görülme eğilimindedir ve bu da kadınları riske atabilmektedir. Cinsiyete özgü roller ve beklentiler nedeniyle kadınlar, afet riskleri ortaya çıktığında evde olma ve ailelerini güvenli bir yere tahliye etme sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu da afetler sırasında kadınları daha fazla yaralanmalara ve ölüm riskine karşı savunmasız hale getirmektedir (Anonim, 2022b).

Araştırmalar, afetlerin kırsal bölgedeki kadınların fiziksel sağlığını etkileyerek onları daha savunmasız hale getirdiğini göstermektedir. Özellikle üreme sağlığı, plansız gebelikler ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlarda potansiyel olarak artış görülmektedir (Hapsari vd, 2009). Sel, kasırga gibi aşırı hava olayları sonucunda güvenli gıda ve temiz suya erişim eksikliği, sağlık hizmetlerinin kesintiye uğraması ve çevresel toksinlere maruziyetin artması kadın sağlığı için önemli tehditlerdir (Callaghan vd, 2007; Riyad Fatema, 2020). Afetlerden sonra, çoğu kadın sağlık ihtiyaçlarının değiştiğini ve bunun sonucunda çeşitli rahatsız edici sağlık sonuçlarıyla karşı karşıya kaldıklarını bildirmektedir. Etkilenen kadın ve kız çocuklarının özellikle gebelik ve emzirme dönemlerinde üreme sağlığı gereksinimlerinin arttığı veya değiştiği görülmektedir. Afetlerde kadınların üreme sağlığı sorunlarının ve

cinsel yaşamlarından memnuniyetsizliklerinin artmasına ek olarak adet bozuklukları, istenmeyen gebelikler ve düşük doğum ağırlıklı bebek görülme oranında da artış olduğu belirtilmektedir (Hapsari vd., 2009; Kissinger vd., 2007; Liu vd., 2010). Bu fizyolojik etkilerin yanında sosyo-ekonomik etkilerin çoğu kadında depresyon ve kaygı bozukluklarının da önemli bir nedeni olduğunu ifade edilmektedir (Hamama-Raz vd, 2015).

Tüm bu sorunlar halihazırda kırsal ve kentsel alanda yaşayan kadınlar arasında büyük oranda farklıdır. Kırsal alanda yaşayan kadınların afetler sonrası sağlık ihtiyacı daha da artarken, kaynaklara ulaşımın daha da azalması şiddeti artan bir sağlık eşitsizliğidir. Afetlerde kadınların sağlık sorunlarının belirlenmesi, etkilenen kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerin nasıl azaltılacağına anlaşılması ve afet sonrası yaşam kalitelerinin nasıl iyileştirilebileceğinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır.

2.3.2. Kırsalda Gıda Güvensizliği ve Kadın Sağlığı

İklim değişikliği ve iklimle ilgili olayların (seller, kasırgalar veya kasırgalar, kuraklık, orman yangınları, sıcak hava dalgaları, yükselen deniz seviyeleri ve deniz buzundaki değişiklikler gibi) olumsuz sonuçlarından biride küresel gıda sistemlerini ve bu sistemlerin güvenliğini tehlikeye atmasıdır (Hadley vd., 2023). İklim değişikliğinden kaynaklı sıcaklık artışları, aşırı hava olayları ve yağıştaki değişkenliklerin tarım sektöründe mahsul kıtlığını, haşere ve hastalık salgınlarını, toprak ve su kaynaklarının bozulmasını tetikleyebileceği ve bu nedenle sektörün baskı altına gireceği tahmin edilmektedir.

Kırsal kesimlerde yaşayan kadınlar, erkeklere kıyasla tarıma daha büyük ölçüde bağlıdırlar. Sert iklim koşullarından kaynaklanan mahsul kıtlığı durumlarında, kültürel faktörler genellikle erkeklerin başka bir yerde iş aramak için çiftliklerini terk etmelerini kolaylaştırırken, kadınlar ailelerini geçindirmek ve geçinmek için mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Düşük gelirli kırsal kesimlerde araziye, finansal hizmetlere, sosyal sermayeye, krediye ve teknolojiye erişimdeki çeşitli cinsiyete dayalı engeller, kadınları gıda güvensizliğine karşı savunmasız hale getirmektedir (Anonim, 2016). Gelişmekte olan ülkelerdeki kadın işgücünün üçte ikisi tarımsal işlerde

çalıştığı için değişen iklim nedeniyle gıda kaynaklarının öngörülemez ve kıt hale gelmesi nedeniyle tarımsal üretim kaybı yaşanmaktadır (Gregory vd., 2005). Nihayetinde, kırsal kesimdeki kadınlar hasat ve gelir kaybıyla karşı karşıya kalmakta ve yiyecek daha erişilemez hale gelmektedir. Gıda kıtlığı zamanlarında kadın ve kız çocuklarının sağlığının erkek sağlığından daha fazla bozulduğu bilinmektedir (Anonim, 2023c). Özellikle kırsal kesimlerde gıda güvenliği yoksulluk ve düşük gelirle ilişkilidir. Literatür incelendiğinde kadınlarda gıda güvenliği beslenme bozuklukları, obezite, depresyon, anksiyete gibi genel sağlık sorunlarına (Ivers ve Cullen, 2011) ek olarak gebelik döneminde beslenme, maternal mikrobeyin eksiklikleri (Townsend vd, 2001), depresyon ve anksiyete (Parvin ve Ahsan, 2013), gebelik diyabeti ve hipertansiyon (Laraia vd, 2010) ve hatta anne/bebek ölümü (Black vd., 2013) ile ilişkilidir. Düşük kaynaklara sahip bölgelerdeki birçok kadın için, özellikle gıdanın en kıt olduğu kurak mevsimlerde yetersiz gıda mevcudiyeti ve erişimi nedeniyle gebelik sırasında doğru beslenmeyi sürdürmek zordur (MacVicar vd, 2017). İklim değişikliği ile ilişkili gıda güvenliğindeki düşüşlerin doğru beslemeyi daha da güçleştirmesi muhtemeldir (Springmann vd, 2016).

Kırsal kesimdeki yoksul kadınların gıda güvencesinin sağlanması için sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ve dolayısıyla gıda güvenliğinin artırılması önemli bir gerekliliktir. Bu sebeple kadınların ve kız çocuklarının yiyecek elde etme haklarına öncelik verilmesi, yeterli ve uygun besleyici gıda içeren gıda yardımı yapılması, kadın ve kız çocuklarının özel ihtiyaçlarını karşılayacak erişimin iyileştirilmesi gerekmektedir (Parvin ve Ahsan, 2013). Ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlı sosyal yardım sistemleri genişletilerek gıda ve gübre fiyatlarındaki artışın kadınlar ve kız çocukları üzerindeki baskıları hafifletilebilir. Yerel, ulusal ve küresel gıda tedarik zincirlerinde kadınların finansmana erişimini artırmak için ülke düzeyinde, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların uygulanması iklim değişikliğine bağlı gıda güvensizliğinin, kadın sağlığına olumsuz etkilerini azaltmaya yardımcı olacaktır (Anonim, 2023c).

2.3.3.Kırsalda Vektör Kaynaklı Hastalıklar ve Kadın Sağlığı

İklim değişikliğine bağlı sıcaklık ve yağıştaki değişikliklerin bir sonucu olarak, hastalık vektörlerinin coğrafi dağılımı ve sayısı değişmekte, daha fazla

insanı kene ve sivrisinek kaynaklı hastalıklara maruz bırakmaktadır (Monaghan vd, 2018). Bu noktada kırsal bölgelerde özel fiziksel hassasiyetleri, ailelerdeki bakım rolleri ve çevresel koşulların tükenmesi nedeniyle artan ek çalışma koşulları, kadınlar üzerinde üçlü bir etki yaratacaktır ve kadın sağlığına ek yükler getirecektir (Roher, 2007).

İklim değişikliğine bağlı sıcaklıkların artması nedeniyle dünyada su kaynaklı ve vektör kaynaklı hastalıklar artış göstermektedir. Gebe kadınlar, vektör kaynaklı hastalıklara karşı özellikle savunmasız bir gruptur. Eysel durgun su yakınında geçirilen sürenin artması nedeniyle, vektörlerle temas açısından yüksek risk altındadırlar. Ek olarak, gebelik sırasındaki fizyolojik değişiklikler savunmasızlığı artırmaktadır (Sorensen vd, 2018). Ayrıca, gebelik döneminde immünolojik fonksiyonda hormonal olarak indüklenen değişiklikler, konakçı savunmasını baskılayarak daha yüksek viremi ve parazitemi yoğunluğuna neden olabilir (Kourtis vd, 2014). Araştırmalar gebelerin gebe olmayan kadınlara göre 3 kat daha fazla sıtma riskine sahip olduğunu belirtmektedir (Rijken vd, 2012). Gebelik sırasında sıtma enfeksiyonu, anemiye ve transplasental besin taşınmasının azalmasına neden olmaktadır. Bu da bebekte intrauterin büyüme geriliğine ve annenin doğumda kanamayla ilgili komplikasyonlara karşı savunmasızlığının artmasına neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)'na göre sıtma, dang humması, kolera veya Zika virüsü gebeler ve yenidoğanları etkileyen ciddi doğum kusurlarına, düşüklere ve erken doğumlara neden olabilmektedir (Anonim, 2021b) ; (Duncan, 2007).

Kadınlar iklim değişikliğine toplumsal yanıtta hayati bir rol oynamaktadır ve kadınların her düzeydeki katılımları, vatandaşların ihtiyaçlarına daha fazla yanıt verilmesiyle ve genellikle sürdürülebilir çıktılarla sonuçlanacaktır. Ayrıca kadınlar eğitimci, bakım verici, bilgi sağlayıcı ve liderlik rolleri ile toplumsal değişimin güçlü temsilcileri olarak kabul edilmelidir. Kadınlara en çok ihtiyaç duyulan yerlerde kültürel olarak kabul edilebilir müdahaleleri etkili bir şekilde tasarlayabilecek ve uygulayabilecek konumuna getirilmelidir (Sorenson vd., 2018).

2.3.4. Kırsalda Cinsel Sağlık/Üreme Sağlığı Hakları ve Kadın Sağlığı

Kırsal bölgelerdeki kadınların bedensel özerklikleri ile ilgili kararlar almalarını engelleyen ekonomik, kültürel ve sosyal kısıtlamalar nedeniyle cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimi zaten sınırlı olduğundan, iklim felaketleri sırasında ve sonrasında bu tür kısıtlamalar daha da kötüleşmektedir. Giderek artan bir şekilde kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları, iklim değişikliği ile ilgili olaylar sırasında ve sonrasında olumsuz etkilenmektedir (Anonim, 2014a; Anonim, 2022a). Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimin kısıtlanması, kadınların fiziksel, zihinsel ve psikolojik zarar görme riskini artırırken, iklim değişikliğine karşı kapasite ve dayanıklılık oluşturma becerilerini de etkilemektedir (Husaini & Davies, 2022). İklim değişikliği kadınların kontraseptif kullanımını, doğurganlık niyetlerini, gebelik sonuçlarını, ekonomik rollerini ve cinsel sağlığını doğrudan ve dolaylı olarak etkiler. Aşırı hava olaylarının hemen öncesinde, sırasında ve sonrasında, doğum kontrolü, hamilelik ve kürtaj hizmetlerine erişimin en çok tehlikeye girdiği zamanlardır. Kültürel kısıtlamalar nedeniyle cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerinden yararlanma konusundaki zayıf kontrol yetenekleri iklim değişikliği ile birleştiğinde kırsal kesimdeki kadınlar ve kız çocukları için daha da zorlayıcı olmaktadır (Anonim, 2014c).

Sonuç olarak iklim değişikliği ile ilgili olaylar nedeniyle cinsel sağlık ve üreme sağlığı ihtiyaçlarının ve hizmetlerinin ihmal edilmesi, büyük oranda toplumsal cinsiyet eşitsizliği koşullarından kaynaklanmaktadır (Anonim, 2023b). İklim felaketleri sırasında ve sonrasında barınak ve yeniden yerleşim için alanlar inşa ederken kadınların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurulmalı, değişen bir iklime dayanıklı sağlık hizmetlerine, özellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim iyileştirilmeli, kendi yaşamları ve kararları üzerinde daha fazla güç sağlaması için kadınların ve kız çocuklarının eğitime ve üreme özerkliğine yatırım yapılmalıdır.

3. Tartışma ve Sonuç

İklim değişikliği, sıcaklık, kötü hava kalitesi, aşırı hava olayları ve vektör kaynaklı hastalıkları artıran, su kalitesini düşüren ve gıda güvenliğini azaltan meteorolojik değişiklikler gibi birçok mekanizma yoluyla sağlığı

etkilemektedir. Kırsal kesimdeki kadınlar, toplumsal rolleri, maruz kaldıkları ayrımcılık ve yoksullukları nedeniyle iklim değişikliğinden orantısız bir şekilde etkilenmektedir (Anonim, 2023c). İklim krizi “cinsiyet açısından tarafsız” değildir. Özellikle kırsaldaki kadınlar ve kız çocukları, mevcut cinsiyet eşitsizliklerini artıran ve geçim kaynakları, sağlıkları ve güvenlikleri için benzersiz tehditler oluşturan iklim değişikliğinin en büyük etkilerini yaşayan popülasyonlardır. Kırsal kesimlerdeki kadınların bilgi, karar alma, kaynaklara ve eğitime erişimindeki uzun süredir devam eden cinsiyet eşitsizlikleri karşısında afetler sırasında hayatta kalma olasılığı daha düşüktür ve yaralanma olasılığı ise daha yüksektir. Sonrasında, kadınlar ve kız çocukları yardıma daha az erişebilmekte, bu da onların geçim kaynaklarını ve esenliklerini daha da tehdit etmekte, gelecekteki felaketlere karşı bir kısır döngü yaratmaktadır (Anonim, 2022b).

Kırsaldaki kadınların iklim değişikliğinin etkileriyle başa çıkmak için karar verme süreçleri ve bunları uygulamak için tüm süreçlere katılımı gerekmektedir. Ancak iklim değişikliğinin etkilerinden doğrudan ve dolaylı olarak en çok zarar görenler olmalarına rağmen en az dikkate alınanlar yine kadınlardır. Ulusal ve yerel eylem planları yaparken kırsal kesimdeki kadınların sesleri dikkate alınmalıdır. Bunun için kırsal kadınların hem kişisel, hem de toplu olarak her anlamda ve alanda güçlendirilmesine olanak sağlanmalıdır (Anonim, 2022c; Hernandez Martinez, 2023). İklimle bağlı eşitlikçi bakış açısı gerçekleşmezse, iklim değişikliği ile mücadele ve etkilerini azaltma çabaları dikkate alınmadığı için kırsaldaki kadınlar iklim değişikliği etkilerine karşı daha fazla riske maruz kalmaya devam edecektir (Hernandez Martinez, 2023).

Kaynakça

- Anonim (2023a). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023). İşgücü İstatistikleri, II. Çeyrek: Nisan-Haziran, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-II.-Ceyrek:-Nisan---Haziran,-2023-49389> , (Erişim tarihi: 09.09.2023).
- Anonim, (2011). The state of food and agriculture 2010-11: Women in agriculture-Closing the gender gap for development. The State of Food and Agriculture. 2010-11. Women in Agriculture.Closing the Gender Gap for Development. <http://www.fao.org/docrep/013/i2050e/i2050e.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.08.2023).
- Anonim, (2014a). American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG) (2014). Health Disparities in Rural Women. Erişim: <https://www.acog.org/clinical/clinical-guidance/committee-opinion/articles/2014/02/health-disparities-in-rural-women>, (Erişim Tarihi: 07.08.2023).
- Anonim, (2014b). Asian-Pacific Resource and Research Centre for Women (ARROW) (2014). Identifying Opportunities for Action on Climate Change and Sexual and Reproductive Health and Rights in Bangladesh, Indonesia, and the Philippines. https://arrow.org.my/wp-content/uploads/2015/04/Climate-Change-and-SRHR-Scoping-Study_Working-Paper_2014.pdf,(Erişim tarihi: 05.08.2023).
- Anonim, (2014c). World Health Organization (WHO) (2014). Gender, Climate Change and Health. Geneva, World Health Organization. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/144781/9789241508186_eng.pdf (Erişim Tarihi: 30.09.2023).
- Anonim, (2016). United Nations Development Programme (UNDP) (2016). Gender, Climate and Security: Sustaining Inclusive peace on the frontlines of climate change Department of Political and Peacebuilding Affairs. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP%20Gender,%20CC%20and%20Food%20Security%20Policy%20Brief%203-WEB.pdf> , (Erişim Tarihi: 08.08.2023).
- Anonim, (2017a). Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2017). Gender-differentiated impacts of climate change Erişim: <https://www.fao.org/climate-smart-agriculture-sourcebook/enabling-frameworks/module-c6-gender/chapter-c6-1/es/>,(Erişim Tarihi: 13.08.2023).

- Anonim, (2017b). United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) (2017). Introduction to gender and climate change. Erişim: <https://unfccc.int/gender>, (Erişim tarihi: 18.06.2023).
- Anonim, (2018). World Health Organization (WHO) (2018). COP24 special report: health and climate change. Erişim: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241514972>, (Erişim tarihi: 25.07.2023).
- Anonim, (2019). United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) (2019). Climate Change Increases the Risk of Violence Against Women. https://unfccc.int/news/climate-change-increases-the-risk-of-violence-against-women?gclid=Cj0KCQjwz8emBhDrARIsANNJjS5BdwOftHgMB2cQIpzD4frI0H9yUII1CUKCvJ1_hGALkrb7vSggYQMaAiXEEALw_wcB, (Erişim Tarihi: 13.08.2023).
- Anonim, (2019a). United Nations Development Programme (UNDP) (2019). <https://annualreport.undp.org/2019/>, (Erişim Tarihi:30.09.2023).
- Anonim, (2021). American Public Health Association (APHA) (2021). Climate changes health: vulnerable populations. Erişim: <https://www.apha.org/topics-and-issues/climate-change/vulnerable-populations> Erişim tarihi: 18.06.2023.
- Anonim, (2021b). United Nations Population Fund (UNFPA). (2021). Five ways climate change hurts women and girls. <https://www.unfpa.org/news/five-ways-climate-change-hurts-women-and-girls>, (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- Anonim, (2021c). World Health Organization (WHO) (2021). Erişim: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>, (Erişim tarihi: 25.07.2023).
- Anonim, (2022). Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2022). Erişim: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/resources/press/press-release/#:~:text=The%20report%20clearly%20states%20Climate>, (Erişim Tarihi: 13.08.2023).
- Anonim, (2022b). UN Women (2022). Explainer: How gender inequality and climate change are interconnected | UN Women – Headquarters, Erişim:https://www.unwomen.org/en/news-stories/explainer/2022/02/explainer-how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected?gclid=Cj0KCQjw2qKmBhCfARIsAFy8buldJ6ZpSe-I3kpX1wL_Ce4bT1yB1xyKC_7xJcnuEmqkYWHkvYgVtgaAj9IEALw_wcB, (Erişim Tarihi: 02.08.2023).

- Anonim, (2022c). United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) (2022). https://unfccc.int/news/new-report-why-climate-change-impacts-women-differently-than-men?gclid=CjwKCAjw_uGmBhBREiwAeOfsd7acpc3XNgj3iGPnxCw1Y1Ka7qnvQFP0B--IvsyH_dJNiBs6EKTyehoC350QAvD_BwE, (Erişim tarihi:13.08.2023).
- Anonim, (2022d). United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2022). Gender, Displacement and Climate Change. Erişim: <https://www.unhcr.org/media/gender-displacement-and-climate-change> (Erişim Tarihi: 09.08.2023).
- Anonim, (2023b). International Organization for Migration (IOM) (2023). Gender, Migration, Environment and Climate Change | Environmental Migration Portal. <https://environmentalmigration.iom.int/gender-migration-environment-and-climate-change>, (Erişim Tarihi: 13.08.2023).
- Anonim, (2023c). UN Women (2023).Rural Women - Overview: Climate Change. <https://www.un.org/womenwatch/feature/ruralwomen/overview-climate-change.html> Erişim Tarihi: 28.07.2023
- Başoğlu, A. (2014). Küresel iklim değişikliğinin ekonomik etkileri. *Sosyal bilimler dergisi*, 7, 175-196.
- Black, R. E., Victora, C. G., Walker, S. P., Bhutta, Z. A., Christian, P., De Onis, M., Uauy, R. (2013). Maternal and child undernutrition and overweight in low-income and middle-income countries. *The Lancet*, 382(9890), 427-451.
- Brown, S., Budimir, M., Sneddon, A., Lau, D., Shakya, P., Upadhyay, S. (2019). Gender Transformative Early Warning Systems: Experiences from Nepal and Peru. Rugby, UK: Practical Action.
- Callaghan, W. M., Rasmussen, S. A., Jamieson, D. J., Ventura, S. J., Farr, S. L., Sutton, P. D., Posner, S. F. (2007). Health concerns of women and infants in times of natural disasters: lessons learned from Hurricane Katrina. *Maternal and Child Health Journal*, 11, 307-311.
- Duncan, K. (2007). Global Climate Change and Women's Health. In: *Women & Environments International Magazine* No. 74/75: 10-11.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2011).
- Giudice, L. C., Llamas-Clark, E. F., DeNicola, N., Pandipati, S., Zlatnik, M. G., Decena, D. C. D., Woodruff T.J, Conry, J. A. (2021). FIGO committee on climate change and toxic environmental exposures. Climate change, women's health, and the role of obstetricians and gynecologists in leadership. *Int J Gynaecol Obstet*, 155(3), 345-356.

- Gregory, P. J., Ingram, J. S., Brklacich, M. (2005). Climate change and food security. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 360(1463), 2139-2148.
- Hadley, K., Wheat, S., Rogers, H. H., Balakumar, A., Gonzales-Pacheco, D., Davis, S. S., Linstadt, H., Cushing, T., Ziska, L. H., Piper, C., Sorensen, C. (2023). Mechanisms underlying food insecurity in the aftermath of climate-related shocks: a systematic review. *The Lancet Planetary Health*, 7(3), e242–e250.
- Hamama-Raz, Y., Palgi, Y., Shrira, A., Goodwin, R., Kaniasty, K., Ben-Ezra, M. (2015). Gender differences in psychological reactions to Hurricane Sandy among New York metropolitan area residents. *Psychiatric Quarterly*, 86, 285-296.
- Hapsari, E. D., Nisman, W. A., Lusmilasari, L., Siswishanto, R., & Matsuo, H. (2009). Change in contraceptive methods following the Yogyakarta earthquake and its association with the prevalence of unplanned pregnancy. *Contraception*, 79(4), 316-322.
- Hayaloğlu, P. (2018). İklim değişikliğinin tarım sektörü ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(25), 51-62.
- Hernandez Martinez A. (2023). Climate change, women. Climate change on rural women in east africa: analysis of consequences and recommendations from a gendered approach, Degree in International Relations, End of degree thesis. 6-21.
- Husaini, S., Davies, S. E. (2022). Case Report: Another Burden to Bear: The Impacts of Climate Change on Access to Sexual and Reproductive Health Rights and Services in Bangladesh. *Frontiers in Climate*, 4, 875515.
- Ivers, L. C., Cullen, K. A. (2011). Food insecurity: special considerations for women. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 94(6), 1740-1744.
- Jerneck, A. (2018). What about Gender in Climate Change? Twelve Feminist Lessons from Development. *Sustainability*, 10(3), 627.
- Kissinger, P., Schmidt, N., Sanders, C., & Liddon, N. (2007). The effect of the hurricane Katrina disaster on sexual behavior and access to reproductive care for young women in New Orleans. *Sexually Transmitted Diseases*, 34(11), 883-886.
- Kourtis, A. P., Read, J. S., & Jamieson, D. J. (2014). Pregnancy and infection. *New England Journal of Medicine*, 370(23), 2211–2218.
- Laraia, B. A., Siega-Riz, A. M., Gundersen, C. (2010). Household food insecurity is associated with self-reported pregravid weight status, gestational weight gain,

- and pregnancy complications. *Journal of the American Dietetic Association*, 110(5), 692-701.
- Liu, S., Han, J., Xiao, D., Ma, C., Chen, B. (2010). A report on the reproductive health of women after the massive 2008 Wenchuan earthquake. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 108(2), 161-164.
- MacVicar, S., Berrang-Ford, L., Harper, S., Steele, V., Lwasa, S., Bambaiha, D. N., ... & IHACC Research Team. (2017). How seasonality and weather affect perinatal health: Comparing the experiences of indigenous and non-indigenous mothers in Kanungu District, Uganda. *Social Science & Medicine*, 187, 39-48.
- Mazorra, J., Sánchez-Jacob, E., de la Sota, C., Fernández, L., & Lumbreras, J. (2020). A comprehensive analysis of cooking solutions co-benefits at household level: Healthy lives and well-being, gender and climate change. *Science of The Total Environment*, 707, 135968.
- Monaghan, A. J., Sampson, K. M., Steinhoff, D. F., Ernst, K. C., Ebi, K. L., Jones, B., Hayden, M. H. (2018). The potential impacts of 21st century climatic and population changes on human exposure to the virus vector mosquito *Aedes aegypti*. *Climatic change*, 146, 487-500.
- Nyahunda, L., Tirivangasi, H. M. (2020). Effects of climate change on rural women in Makhado Municipality, Vhembe District, Limpopo Province, South Africa. *Gender and Behaviour*, 18(2), 15769-15778.
- Parvin, G. A., Ahsan, R. M. R. (2013). Impacts of climate change on food security of rural poor women in Bangladesh. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 24(6), 802-814.
- Rijken, M. J., McGready, R., Boel, M. E., Poespoprodjo, R., Singh, N., Syafruddin, D., Rogerson, S., Nosten, F. (2012). Malaria in pregnancy in the Asia-Pacific region. *The Lancet Infectious Diseases*, 12(1), 75-88.
- Riyad Fatema, S. (2020). Women's health-related vulnerabilities in natural disaster-affected areas of Bangladesh: a mixed-methods study protocol. *BMJ Open*, 10(11), e039772.
- Roehr, U. (2007). Gender, climate change and adaptation. *Introduction to the gender dimensions*. Both Ends Briefing Paper Series, 2.
- Sorensen, C., Saunik, S., Sehgal, M., Tewary, A., Govindan, M., Lemery, J., Balbus, J. (2018). Climate Change and Women's Health: Impacts and Opportunities in India. *GeoHealth*, 2(10), 283-297.
- Springmann, M., Mason-D'Croz, D., Robinson, S., Garnett, T., Godfray, H. C. J., Gollin, D., Scarborough, P. (2016). Global and regional health effects of future food production under climate change: a modelling study. *The Lancet*, 387(10031), 1937-1946.

- Tasdik Hasan, M., Adhikary, G., Mahmood, S., Papri, N., Shihab, H. M., Kasujja, R., & Nasreen, M. (2020). Exploring mental health needs and services among affected population in a cyclone affected area in costal Bangladesh: a qualitative case study. *International Journal of Mental Health Systems*, 14, 1-9.
- Townsend, M. S., Peerson, J., Love, B., Achterberg, C., & Murphy, S. P. (2001). Food insecurity is positively related to overweight in women. *The Journal of nutrition*, 131(6), 1738-1745.

BÖLÜM 2

KIRSAL KALKINMADA KADININ KOOPERATİFLERLE ÖRGÜTLENMESİ

Prof. Dr. Gülen ÖZDEMİR¹,
Doç. Dr. Emine YILMAZ¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156152>

¹ Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü Tekirdağ, Türkiye. gozdemir@nku.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-3107-972X

² Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü Tekirdağ, Türkiye. emineyilmaz@nku.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-3434-8932

1.Giriş

Dünya nüfusunun yarısından fazlasının özellikle az gelişmiş ülkelerin kırsal kesiminde yaşaması kırsal kalkınmayı önemli kılmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından “toplum kalkınması” tanımı, kırsal kalkınma tanımı olarak kabul edilmektedir. Bu tanıma göre kırsal kalkınma, “küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi ve bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması süreci” (Geray, 1981) olarak tanımlanmaktadır.

Başka bir tanıma göre Kırsal kalkınma; “kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması amaçlamaktadır. Bu nedenle onlarda önce bir gereksinme duygusu yaratma, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplumların kalkınmalarını sağlama savaşıdır” (Yıldırak,1983).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere kırsalı kalkındırmadan ülke kalkınmasından bahsedilemez. Kırsal alanda daha çok kadınların aktif olarak yer aldığı düşünülürse, sorunların çözümünde de kadını dahil etmek gerektiği ortaya çıkmaktadır. Kadınlar tarımsal üretime aktif olarak katılmalarına rağmen, bu sektörde kadın emeği, güvencesiz, aile içinde kayıt dışı çalışan, üretimde de ücretsiz aile işçisi olarak yer almakta ve onların gerçekleştirdiği faaliyetler, gelir getirici bir faaliyet olarak görülmemekte, genellikle istatistiklere de pek yansımamaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu istatistiklerine göre, ülkemizde kayıt dışı istihdamın en yoğun olduğu sektör tarım sektörüdür. Kırsal alanda kadınların ekonomik faaliyete katılımı hane geliri açısından önemlidir. Kadınlar iş yaşamı ve işgücüne katılımı dezavantajlı bir gurup olarak kabul edilmektedir. Kadınların sosyal yaşamda ve ekonomik faaliyetlerde daha etkin olmalarını sağlayacak en etkili yöntemlerden biri de kooperatifçiliktir.

Kooperatif modeli, ülkemizde uzun bir zamandan beri katılımcı istihdam olanaklarını geliştirmek ve ekonomiye katkı sunmak üzere uygulanmaktadır. Kadın kooperatifleri ülkemizde ilk olarak 1999 yılında kurulmaya başlamıştır

(Özdemir, 2013). Bugün, kadın kooperatifleri küçük de olsa, ülke genelinde ortaklarına ve topluma mal ve hizmet sunmaktadır (Duguid vd.2015).

Kırsal kalkınma için kooperatif şeklinde örgütlenme önemlidir. Örgütlenme tarımın ve kırsal topluluğun kendi kendine yardım edebilmesinde ve kalkınmasında en önemli işleve sahiptir. Bu çalışmada kırsal kalkınmanın ve kırsal alanda kooperatifleşmenin önemi üzerinde durulmuştur.

2.Kırsalda Örgütlenme

Tarımsal üretimi arttırmanın, tarım ile uğraşanların yaşam düzeyini yükseltmenin ve kaliteli ürün elde etmenin en önemli yollarından biri, üreticilerin etkin bir biçimde örgütlenmesidir. Tarımda çok sayıda, küçük dağınık ve parçalı işletmelerden oluşan yapı; teknoloji girdi ve işgücünün verimli bir biçimde kullanımını zorlaştırmaktadır (Özdemir, 2016). Küçük üreticiler ürün fiyatını belirlemede söz sahibi olamamakta ve ürünlerini düşük fiyata pazarlamak durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenlerden dolayı örgütlenme bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de tarım kesiminin örgütlenmesinde, ziraat odaları, üretici birlikleri, kooperatifler, vakıflar ve dernekler ile tarıma hizmet sunan kamu kuruluşları gibi yapılar önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu oluşumlar yapıları ve işlevleri itibariyle tarım sektörünün gereksinimlerini tam olarak karşılayamamaktadır.

Ülkemizdeki mevcut tarımsal örgütlenme yapısı şu şekilde özetlenebilir:



Şekil: 1. Tarımsal Örgütlerin Ekonomik, Mesleki ve Sosyal Olarak Sınıflandırılması

Kaynak:(Özdemir, 2016)

Kooperatifler, üretici birlikleri ve ziraat odalarından oluşan bu üçlü yapı içerisinde; Kooperatifler, çiftçinin ekonomik kolu, üretici birlikleri, politika, yönlendirme ve lobi oluşturma kolu, ziraat odaları ise hükümet ile çiftçi arasında köprü oluşturan mesleki koludur. Bu yapı içinde en önemli kısmı kooperatifler ve ziraat odaları oluşturmaktadır (Özdemir, 2016).

2.1. Kırsalda Kadın İşgücü

Ülkemizde kadınların çalışma hayatının içerisinde kendilerine yer bulmaları ilk olarak Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarındaki savaş dönemine rastlamaktadır. Savaş nedeniyle erkek işgücünün azalması, kadınların işgücü piyasasında daha aktif hale gelmelerine neden olmuştur. Ancak gerçek anlamda, ücret karşılığında kadının işgücü piyasasındaki varlığı 1950'li yıllardan sonra kırdan kente göç ile birlikte artmıştır (Berber ve Eser, 2008). Bu döneme kadar kadınlar tarım işlerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktayken, göç ve kentleşme kadınları tarım sektöründen hizmet sektörüne yönlendirmiştir. Türkiye'de ve dünyada da gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın; gelişmiş ülkelerde hizmet sektöründe ücretli çalışan kadın emeğine dönüşmüştür (Berber ve Eser, 2008).

Ülkemizde kırsal kesim ile tarım sektörü bütünleşmiş durumdadır. Kırsal kesimde yaşayanların büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Türkiye'de kırsal kesimde tarım dışı iş imkanları oldukça sınırlı olduğundan, bu kesimde yaşayanlar için tarım sektörü neredeyse tek iş alanı haline gelmiştir.

Türkiye'de tarım sektörü, küçük aile çiftçiliğinin ötesine geçememekte ve tarımsal işgücü talebi genellikle aile içinden karşılanmaktadır. Bu durumda tarım sektöründeki kurumsallaşma sorununu ortaya çıkarmakta ve ücretsiz aile işçiliği sorunun derinleşmesine neden olmaktadır (Görmüş, 2019).

Tarım sektöründe istihdam edilenlerin %42,2'si kendi hesabına, %46,1'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (Bayramoğlu ve Bozdemir, 2020). Tarım sektöründe erkekler büyük oranda kendi hesabına çalışan; kadınlar ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Ücretsiz aile işçisi, tarımsal faaliyetten gelir elde eden ailelerde, üretim temelinde ihtiyaç duydukları işgücünü kendi aile bireyleri tarafından temin eden bir işgücü profilini ifade etmekten, kendi hesabına çalışan kavramı bir tarım işletmesindeki tüm faaliyetleri kendi başına gerçekleştiren kişileri tanımlamaktadır.

Cinsiyete göre kayıt dışı çalışmanın dağılımı incelendiğinde tarım sektöründe çalışan erkeklerin %77,57'sinin kayıt dışı çalıştığı, kadınların ise %94,2'sinin kayıt dışı çalıştığı görülmektedir (Anonim, 2022). Bu verilere göre, tarımda çalışan her 100 kadından yaklaşık 94'ü kayıt dışı çalışmaktadır.

Bu durum, kadınların sosyal güvenlik ve gelecek güvencesinden yoksun olmalarına neden olmaktadır. Aynı zamanda kırsal alanda kadının bireysel olarak kararlara katılımını ve toplumsal ilişkiler sistemindeki yerini de doğrudan etkilemektedir. Genel istihdama bakıldığında, kadınların kayıt dışı çalışma durumunun erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, tarım sektöründe bu makas daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Kadınların tarım sektöründe daha fazla oranda kayıt dışı çalışması, bu sektörde ücretsiz aile işçiliği statüsünde çalışmanın yoğunluğundan ve mevsimlik, geçici ve süreksiz çalışmanın yaygınlığından kaynaklandığı öngörülmektedir (Görmüş, 2019).

Tarım sektöründe çalışanların genelde gelir düzeyi düşüktür. Bu durum özellikle kadınların sosyal güvenlik primlerini ödemelerini zorlaştırmakta, sigortadan yararlanma ve hak kazanma koşullarını sağlamaktan uzak olmalarına ve sağlık hizmetlerine katılım paylarını ödeyememelerine neden olmaktadır. Tarımda istihdam edilen kadınların %90'ından fazlası herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir (Anonim, 2018). Kadınlar eşlerinin sosyal güvencesi olduğunda bu sistemden yararlanabilmektedir.

Günümüzde istihdamda tarımsal faaliyetlerin giderek öneminin azaldığı görülmektedir. Bu nedenle tarımda kadının yeri ve ekonomik faaliyetlere katılımı farklı bir boyut kazanmaktadır. Kırsal alanda tarım kesiminde istihdam edilen kadınların çoğunluğu statüsü düşük, emek-yoğun işlerde çalışmaktadır. Tarım kesimindeki kadınların üretime katılımı gerçekleştirilen tarımsal faaliyete, ailenin arazi varlığına ve gelir düzeyine bağlı olarak değişmektedir.

Ailenin mülk toprak genişliği ve tarımsal mekanizasyon düzeyi arttıkça kadın tarımsal üretimden kopmakta ve çalışma potansiyelini ev kadınlığına yönelmektedir. Ancak az topraklı ailelerde kadınlar mevsimlik işçilik başta olmak üzere, hayvansal ve bitkisel üretimin her aşamasına katılmaktadır (Gülçubuk, 2008; Yıldırak vd., 2003; Peker ve Kubar, 2012).

Kırsalda yaşayan kadınların kentlere göç etmesi nedeniyle işgücü piyasasından çekilerek ev kadını durumuna gelmesi ve enformel sektörde çalışmaları kadınların işgücüne katılımının azalma nedenlerindedir. Bunlar

arasında, ev hizmetleri, bakım hizmetleri ve ev eksenli imalat başı çekmektedir. Bu sektör ve çalışma alanlarında, iş ve istihdam koşulları kırılgan, korumasız ve güvencesizdir; ücretler düşük ve düzensizdir.

Kırdan kente göçle birlikte, önceden ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, kentlerde işgücü piyasasında yer bulmakta zorluk yaşamışlardır. Bu durum genel olarak kadınların işgücüne katılım oranının düşmesine yol açmıştır. Bu düşüşün nedenlerinden biri de sanayi sektörünün tarımdan gelen fazla emek arzını karşılayacak kadar istihdam yaratamamasıdır (Özer ve Biçerli, 2004).

Türkiye ekonomisinde sanayileşmenin artması ile birlikte köyden kente göç hız kazanmıştır. Bu değişimlerle birlikte tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı artmıştır. Ancak bu ekonomik dönüşüm sürecinde tarım sektöründen ayrılan kadın işgücü sanayi sektörüne dâhil olamamıştır (Özer ve Biçerli, 2004). Bunun yanı sıra kırsal kesimden kente göç eden kadınların işgücüne uyum sağlayamamasının bir başka nedeni, kadınların düşük eğitim düzeyine sahip olmalarıdır. Bunun sonucu olarak kırsal kesimden kente gelen kadınlar genellikle vasıfsız bir işçi olarak istihdam edilebilmiştir (Ata, 2006).

"Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı" raporunda kadınların işgücüne katılımlarının giderek düşmesinin iki temel nedeninin kentleşme ve tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma olduğu belirtilmiştir (Özdemir vd, 2012). Ancak burada yaşanan toplumsal değişimlere göre kadını işgücüne dahil edecek politikaların oluşturulamaması en önemli faktördür.

3.Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi

Dünyada ve ülkemizde, kadınlar üretime büyük oranda katılım göstermesine rağmen ekonomik ve toplumsal kalkınmanın imkanlarından yeterince yararlanamamaktadır. Kadınların ekonomik ve toplumsal kalkınma sürecinde etkin bir şekilde yer almaları kadın girişimciliğinin desteklenmesi, kadınların iş gücüne katılımının ve istihdamının artırılması, bireysel ve toplumsal açıdan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde büyük bir öneme sahiptir (Özdemir, 2016).

Ülkemizde kadın kooperatifleri deprem bölgesi İzmit, Kocaeli, başta olmak üzere İstanbul'da da örgütlenmeye başlamıştır. Daha sonra Doğu ve Güneydoğu bölgeleri ve tüm yurttaki örgütlenmişlerdir (Özdemir, 2008).

Kadın kooperatifçiliği hareketi 2000’li yılların başında kadın işgücünün ekonomiye katılımını arttırmak, kadınların sosyal ve kültürel faaliyetlerini geliştirmek, desteklenmek, sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarını sağlamak amacıyla kadın girişimcilerin talepleri doğrultusunda tabandan gelen bir hareketle başlamıştır (KGM, 2012).

Ülkemizde kadınların sahip olduğu ve yönettiği kooperatifler, ekonomik ve sosyal faaliyetleri bir arada yürütmektedir. Bazı kooperatifler gelir elde etmeyi hedeflerken, bazıları ise gelir amacı gütmeksizin ortaklar ve toplum yararına çalışmaktadır. Bu nedenle, kadın kooperatifleri çeşitli amaçlar doğrultusunda çok yönlü faaliyetlerde bulunmaktadır. (KEDV ve CCA, 2015; KEDV ve KKİA, 2013).

Kadın kooperatifleri genelde işletme kooperatifi şeklinde kurulmaktadır. Ev eksenli çalışanlar ise küçük sanat kooperatifi biçiminde örgütlenmeyi tercih etmektedir. Bunun yanında yayıncılık, konut, yardımlaşma, üretim ve pazarlama kooperatifleri de kurulmuştur. Kadınlar bu kooperatiflerde el ürünlerinin değerlendirilmesinden, yöresel yemekler ve ev yemekleri yapımına, kuaförlük hizmetlerine, kadın ve çocuk merkezleri kurulmasına kadar birçok faaliyette bulunmaktadır. Tarımsal alanda ise sosyal yardımlaşma ve dayanışma fonlarından faydalanmak amacıyla özellikle hayvancılık alanında tarımsal kalkınma kooperatifleri kurulmuştur (Özdemir, 2016).

Ülkemizde toplam 1.011 kadın kooperatifinin 15.077 ortağı bulunmaktadır. Bu ortakların 3.645’i (%24) Tarım Bakanlığına bağlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ortağıdır. Kırsalda kadın kooperatifi ortak sayısı en yüksek olan iller sırasıyla Bursa (501), Kahramanmaraş (492), İzmir (490), Eskişehir (281), Ankara (165) ve Manisa’ (134) dır.

Kadınların kooperatiflerde örgütlenmelerinin nedenleri arasında; doğal demokratik ortam, sosyal ve ekonomik paylaşım, ortaklar arasındaki eşitlik, kadın kooperatifleri çatısı altında bir araya gelen kadınların ekonomik iş birliği ile ortaya çıkan motivasyonları, faaliyet alanları nedeniyle derneklerin yasal kısıtlamalarının olması, vakıf kurmanın mali yükleri ve kooperatiflerin istihdam ve iş yaratma, vergi muafiyeti ve sivil toplum kuruluşu statüsü gibi avantajlara sahip olmaları bulunmaktadır. Kadınlar bu kooperatiflerde birlik ve dayanışma ruhuyla birlikte özgüvenlerini geliştirebilmektedirler (Özdemir, 2013).

Kadınların kooperatiflere ortaklığı, eğitim seviyelerinin düşüklüğü, çalışma deneyimlerinin az olması, kendilerine ait toprakların bulunmaması, finansman için gerekli olan krediye ve bilgiye erişimde yaşanan zorluklar ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile kısıtlanmaktadır (Duguid vd., 2015).

Kadınlar ağırlıklı olarak, istihdam olanaklarından yararlanmak, ucuz ürünlere erişmek ve finansal araçlara ulaşmak gibi nedenlerden dolayı kooperatif kurmaktadır. Kadın kooperatifi kurma ve işletme sürecinde, kadınların hane içi bakım yükümlülükleri, sermaye eksikliği çocuk bakımı konusunda verilen desteklerin yetersiz oluşu ve yoksulluk gibi zorluklarla karşılaşmaktadır (Duguid vd., 2015).

Türkiye’de de kadınlar tarımsal kooperatiflerde yeterince temsil edilmemektedir. Kadınların en düşük oranda katılım gösterdiği örgütler genellikle tarımsal kalkınma kooperatifleri ve ziraat odasıdır (Özdemir vd., 2019).

3.1.Kırsalda Kooperatifleşme ve Kadının Ekonomik Gücüne Katkısı

Kırsal kalkınmayı sağlamanın ve kırsal alanda yaşayanların hayat standartlarını yükseltmenin en önemli yollarından biri üreticilerin etkili bir şekilde örgütlenmesini sağlamaktır. Çünkü kırsal kalkınma, daha çok dayanışma ve örgütlenme ile sağlanabilir.

Çok sayıda, küçük, dağınık ve parçalı işletmelerden oluşan tarımsal yapı nedeniyle, ekonomik açıdan yetersiz olan bu işletmeler çoğu durumda piyasa koşullarına da teslim olmaktadır. Bu da genel olarak tarımda, kırsal alanda birçok zorluğu da beraber getirmektedir. Bütün bunlar sonucunda örgütlenme kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde genellikle orta ve küçük ölçekli aile işletmelerinden oluşması nedeniyle tarımda teknoloji, girdi ve işgücünün verimli ve etkin bir biçimde kullanımı zorlaşmaktadır. Tarımsal üretimde bulunan aile işletmelerinin üretimde kullandıkları girdileri daha uygun koşullarda temin edebilmeleri, ürettikleri ürünleri değerinde pazarlayabilmeleri ve işletme karlılığını sürekli hale getirebilmeleri ancak kooperatifler içerisinde örgütlenmelerine bağlıdır.

Kırsal alanda yaşayan ve geçimini büyük oranda tarımsal üretimden sağlayan ailelerin ve özellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların refah ve gelir seviyelerinin yükseltilmesi için etkin bir şekilde örgütlenmeleri

önemlidir. Kadının ülke istihdamındaki yerini gösteren veriler kadının mutlaka ekonomide daha fazla yer alması gerektiğinin de önemini göstermektedir. İstihdam ve yoksullukla mücadele noktasında özellikle kooperatifleşerek örgütlenme büyük önem kazanmaktadır.

Nitekim son dönemde Türkiye'deki kooperatifçilik faaliyetlerinin odaklandığı alanlardan biri kadın kooperatifleridir ve kooperatifçiliğin kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmesine katkı sağlayacağı görüşü hakimdir (Duguid vd., 2015; Yılmaz vd., 2019; Act Human, 2021).

Tarım, ormancılık ve balıkçılık kırsal alanda yaşayan bireylerin temel istihdam ve gelir kaynağını oluşturmaktadır. Tarımsal kooperatifler, sürdürülebilir kırsal kalkınmanın ve istihdamın sağlanmasında tarımsal üreticileri desteklemektedir. Üretici kooperatifleri pazar fırsatları sunarak kaynakların yönetiminde daha iyi eğitim ve bilgiye, teknoloji ve yeniliklere erişim imkanı sağlamaktadır (Mohammed ve Lee, 2015).

Kırsal alanda en fazla bilinen örgütlenmeler kooperatif tipi örgütlenmelerdir. Bunun dışında birlikler, dernekler, vakıflar ve odalar da diğer önemli örgütlenme tipleridir. İstihdam ve yoksullukla mücadelede kooperatifleşerek örgütlenme büyük önem taşımaktadır.

Kooperatifçiliğin ilkeleri dikkate alındığında, kırsal kalkınmanın amaçları ile önemli paralellik gösterdiği görülmektedir. Kooperatifler üretici ve tüketici arasında bir köprü görevi üstlenerek, tarımsal üretime ve verimliliğe katkıda bulunur. Pazara erişimi kolaylaştırarak, fiyat ve diğer piyasa gelişmelerinin takip edilmesine sağlayarak kırsal kalkınmaya katkıda bulunur. Ortakların ekonomik ve sosyal açıdan gelişmelerine ve yeni iş alanları temin etmelerine ve ortakların ekonomik gücünü arttırmak için el ve ev sanatları gibi farkındalık oluşturacak alanlarda gelişmelerini sağlar (Şahin ve Durmuş, 2020).

Kooperatifler, kadınların sosyalleşme, kaynakların dağılımı, bilgi alışverişi yapma ve karar alma mekanizmalarına katılımları açısından da önemlidir. Ayrıca kadınların yeniliklere açık olmalarını teşvik ederek tarımsal üretimi daha bilinçli bir şekilde gerçekleştirmelerine yardımcı olur.

Kırsal alanlarda kadınlar için kurulan kooperatifler, sınırlı kaynaklara rağmen kırsal kalkınma için önemli bir rol oynamaktadır. Kırsal kalkınmada kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması için kadınları kooperatif girişimciliğine teşvik etmek önemlidir.

Kadın kooperatifleri, kırsal alanda kadınların sosyo-ekonomik durumunu güçlendirmek, kaynaklara erişimi sağlamak, istihdama katılımı teşvik etmek, yoksulluğu azaltmak ve sağlıklı bir çevrede yaşam imkanı sunmak açısından önemli kalkınma araçlarıdır.

Birçok gelişmekte olan ülkede kadınlar, kayıt dışı ekonomilerde, düşük bir düzeyde faaliyet gösteren ve marjinal gelirlerinin düşük olduğu bir şekilde bireysel olarak çalışmaktadırlar. Bu nedenle küçük ölçekli kooperatifler kadınların güçlerini birleştirerek onlara sosyal, ekonomik ve politik açıdan kalkınmalarını sağlayabilir.

Kırsalda kadınların kooperatifleşerek örgütlenmeleri ortaklarına ekonomik menfaat sağlamasının yanında bölgesel kalkınmaya da önemli katkıda bulunmaktadır. Kırsalda kadınların kurduğu kooperatiflerin sayısını arttırmak için çalışmalar yapılmasına ağırlık verilmesi, kırsalda kadınların kurulan kooperatiflerle girişimcilik yönlerinin açığa çıkartılması ülkemiz açısından kırsaldaki kalkınmayı hızlandırabilecektir. Kırsal alanda kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi ve kooperatiflerin yaygınlaştırılması, kırsal kalkınmanın hızlanmasına ve bölgesel ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir.

Gelişmiş ülkeler incelendiğinde, tarımın gelişip sanayileştiği ve üreticilerin de örgütlendiği görülür. Çünkü tarım politikalarını oluşturmak, uygulama koşullarını belirlemek ve böylece politik mekanizmaları etkileyebilmek, pazarda etkin olabilmek, çağdaş üretim yöntemlerini kullanıp verimliliği artırarak kırsal alan kalkınmasını gerçekleştirmek, ancak örgütsel güçle yani örgütlü üreticilerle olmaktadır (Gülçubuk, 2007).

Kırsal kesimde üretici örgütlenmesinin temel amacı, çiftçi ve ailelerinin yaşam düzeyini ve kalitesini yükseltmek ve üreticilerin pazardaki konumunu güçlendirmektir (Özdemir vd., 2010). Bu nedenle, tarım sektöründeki örgütlenmeye ve kooperatifçiliğe destek verilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

4. Tartışma ve Sonuç

Ülkemizde istihdamın önemli bir kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışanların önemli bir bölümü ücretsiz aile işçisi ve kendi hesabına çalışan olarak faaliyet göstermektedir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların önemli bir kısmı kadındır. Tarım sektöründe kayıt dışı çalışma oranı oldukça yüksektir ve kayıt dışı çalışanların yaklaşık %96'sı kadınlardan

oluşmaktadır. Tarımsal faaliyetlerde bulunanlardan, gelirleri belirli bir seviyenin altında olan kişilerin sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması, bir sosyal devlet politikası olarak bu sisteme çözüm getirebileceği düşünülmektedir. Böylelikle, tarımda faaliyet gösteren kadınların ekonomik ve sosyal durumları iyileştirilebilir.

Kırsal alanda kadınlar girişimcilik, finansal kaynaklara ve eğitime yetersiz erişim, düşük gelir düzeyi, toplumsal statünün düşüklüğü, örgütlenmenin sağlanamaması, ücretsiz aile işçiliği, geleneksel rollerinin işgücüne katılımını sınırlaması gibi kırsal alanda daha çok karşılaşılan engeller nedeniyle, bilinçli ve organize bir yapıya sahip olamamıştır. Bu engeller hem kırsalın hem de genelde ülkemizin kalkınmasını da engellemektedir. Kırsal kalkınmanın daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için bu sorunların ortadan kaldırılması ve kırsal kadının güçlendirilmesi konusunda gereken adımların atılması gerekmektedir.

Tarım sektöründe de kadınların sorununun çözümünde, girişimcilik ve pazarlama faaliyetlerinde daha fazla yer almasında örgütlenme en önemli araçtır. Burada örgütlenme nicel boyuttan çok nitel boyutta olmalıdır. Yani karar alma süreçlerine katılım, yönetici konumda olma, Çiftçi Kayıt Sistemi'ne dahil olma yoluyla desteklerden daha fazla yararlanma, başta kooperatif olmak kaydıyla tüm örgütlenme modellerini uygulamaya aktarabilme tarımda kadın örgütlenmesinin ana unsurları olmalıdır.

Kadınlar tarafından kurulan kooperatiflerin desteklenmesi, kırsalda girişimcilik potansiyellerinin açığa çıkmasını sağlayabilir. Bu kooperatifler, kadınlara iş fırsatları sunarak, ekonomiye katılımlarını sağlar ve sürdürülebilir istihdam koşulları oluşmasına katkıda bulunabilir. Kadınların kooperatiflere ortak olmaları, üretim süreçlerinde daha fazla söz sahibi olmalarını ve karar alma süreçlerine katılmalarını sağlar. Böylece, kadınlar ekonomik bağımsızlıklarını kazanarak kırsal kalkınmaya katkıda bulunabilirler.

Kadınların eğitim olanakların geliştirilmesi ile kadınların güçlenmesi sağlanabilir. Kadınların eğitimi de kooperatifler üzerinden geliştirilebilir.

Kırsal kalkınma çabalarının istenen sonuçlara ulaşamamasında, kadının hedef kitle olarak seçilmemiş olmasının önemli bir etkisi vardır. Kadının yaşamın her alanında, sosyal, kültürel ve ekonomik aktivitelerde erkekle birlikte yer alması, kalkınma çabalarını sürdürülebilir kılacaktır.

Kaynakça

- Act Human (2021). Sosyal Dayanışma Ekonomisi için Güçlü Kooperatifçilik, Ingev Yayını.
- Anonim (2018). Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi ve Kırsalda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesi Konulu Komisyon Raporu. Ankara
- Anonim, (2022). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK),İşgücü İstatistikleri. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri2022,\(ErisimTarihi:31.03.2023\)](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri2022,(ErisimTarihi:31.03.2023)).
- Ata N., (2006). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Oranı Hakkında Bir Not, *İşveren Dergisi*, Cilt 44, Sayı 4, Ocak 2006,s. 19
- Bayramoğlu, Z., Bozdemir, M., (2020). “Tarım Sektöründe İşgücü Terminolojisinin Tanımlanması”. *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(3), 773-783
- Berber, M., Eser, B. Y. (2008). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 10(2), 1-16.
- Duguid, F. Durutaş, G. Ve Wodxicki, M. (2015). Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu, Dünya Bankası Raporu
- Geray, C., (1981). Kırsal Türkiye’de Toplum Kalkınması ve Kooperatifçilik (Örnek Olaylar), Ankara: Tuna Yayıncılık.
- Görmüş, A. (2019). Türkiye’de Tarımsal İstihdamın Cinsiyete Dayalı Yapısı ve Sosyal Politika Önerileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(3), 563-578
- Gülçubuk, B., (2007). Kalkınma Stratejileri Açısından Tarımda Tabana Dayalı Kooperatif Örgütlenmesinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Temelleri. 2007-Ulusal Kooperatifçilik Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Koop-Mer, 25–26 Mayıs 2007, Ankara, s:129–139.
- Gülçubuk, B., (2008). Türkiye’de Kırsal Alanda Kadın. Kırsal Alanda Kadın Çalıştayı, 15– 17. Ekim.2008, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Kızılcahamam-Ankara.
- Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ve Canadian Cooperative Association (CCA), (2015). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri: Ayakta Kalma Mücadelesinden Büyümeye, KEDV Yayınları, İstanbul

- Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ve Kadın Kooperatifleri İletişim Ağı (KKİA), (2013). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri Durum, Sorunlar ve Öneriler, KEDV Yayınları, İstanbul.
- Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (KGM) (2012). Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı-TÜKOSEP (2012-2016)
- Mohammed, N.,Lee, B., (2015). Role of Cooperatives in Rural Development, the Case of South Nations Nationalites and People Region, Ethiopia. *Science Journal of Business and Management*, 3(4):102-108
- Özdemir, G., (2013). Women’s Cooperatives in Turkey” (Orijinal Research Article), *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, vol. 81, pp.300-305, 2013.
- Özdemir, G., (2016). Trakya Bölgesinde Geleneksel Gıdaların Ekonomiye Kazandırılmasında Kırsal Kesimin Rolü ve Örgütlenme Olanakları. Bilimsel Araştırma Projesi. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi
- Özdemir, G., Keskin, G., Özüdoğru, H., (2010). Türkiye’de ekonomik krizlere alternatif bir çözüm önerisi: Tarımda güçlü ve etkin üretici örgütlenme modeli. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt I, 22-24 Eylül, Şanlıurfa, s. 518-525.
- Özdemir, G., Yılmaz E., Unakıtan G., Yılmaz İ., Keskin G., (2019). Kırsalda geleneksel gıda üretiminde kadınların örgütlenme yaklaşımları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 24(3), 253-259.
- Özdemir, G., Yılmaz, E. (2008). Kadın Girişimciliği ve Kooperatifler. Uluslararası 2. Trakya Bölgesi Kalkınma-Girişimcilik Sempozyumu, 1-2 Ekim 2008, Kırklareli.
- Özdemir, Z., Noyan Yalman, İ., Bayrakdar, S. (2012). Kadın İstihdamı ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği. International Conference on Eurasian Economies, ss.115-122.
- Özer, M., Biçerli, K. (2004). Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 55-85.
- Peker, A. E., Kubar, Y. (2012). Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 173-188.9
- Şahin, D., Durmuş, S., (2020). Kırsal Kalkınmada Yeni Eğilimler Kadın Girişimciliği ve kadın Kooperatifleri, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Yıldırak, N. (1983). Köy kalkınması ve Türkiye’de köy kalkınma politikası. *TZD Ziraat Dünyası Dergisi*, (358), 6-18.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün S., Olhan, E., Kılıç, M., (2003). Türkiye’de gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ve sorunları, Tarım-İş, Ankara.
- Yılmaz, E., Özdemir, G., Er, F. Ü. (2019). Women in Rural Areas and Analytical Approaches to Empowerment of Women. Çelik, O. B. Ve Yenilmez, M. İ. (der.) Women’s Economic Empowerment in Turkey içinde, New York: Routledge.

BÖLÜM 3

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KIRSAL YAŞLILIK: KADIRLI ÖRNEĞİ

Dr. Emine Kokaçya DUVAN¹

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156155>

¹ duvanemine@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-9180-9651

² Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana, Türkiye.
mkantar@cu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-4780-1043

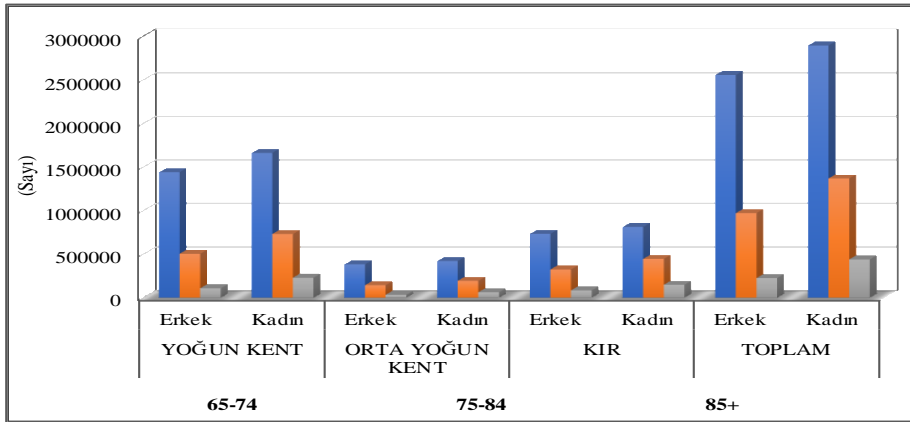
1. Giriş

Sanayileşme sürecinde teknolojik gelişmelerin etkisiyle yaşam ve sağlık koşulları önemli ölçüde iyileşmiş; bu durum, yaşam süresinin uzamasında etkili olmuştur. Yaşam süresinin uzaması da toplumsal yaşamda birtakım değişim ve dönüşümlere yol açarak Toplumsal Yaşlanma veya Demografik Dönüşüm olarak tanımlanan yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Nüfusun yaşlanması; bir nüfusun yaş yapısının değişerek o nüfustaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların payının göreceli olarak artması olarak tanımlanmaktadır. Bu artış; sağlık, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik, sosyo-kültürel faaliyetler, aile hayatı gibi toplumsal alanların tamamını etkilemiştir. Dolayısıyla ekonomik gelişmeler, sanayileşme ve şehirleşmeyle kırsal bölgelerden şehirlere göçün hızlanması, geniş aileden çekirdek aileye dönüşümle aile yapısının değişmesi, vd. faktörler; nüfusun yaşlanmasıyla ilişkili sosyal dönüşümde de etkili olmuştur (Bulduk, 2014). Genç nüfusun kente göçü ile aile yapısının değişmesi sonucunda, kırsalda yaşayan yaşlıların sayısı artmış ve aile içi ilişkilerdeki değişimin etkisiyle de yaşlıların “aile büyüğü” statüsü sarsılmıştır. Dolayısıyla bu gelişme ve değişimler, yaşlılığa farklı anlamların yüklenmesine; yaşlılık olgusunun bu faktörler çerçevesinde anlamlandırılmasına ve tanımlanmasına neden olmuştur (İçli, 2008; Kurt, 2008).

Ulusal ve uluslararası tüm demografik değişimlerde görülen ortak özellik, yaşlılar arasında kadın oranlarının daha yüksek olmasıdır. Yaşam koşullarında meydana gelen her olumlu değişim, kadınların yaşam süresinin uzamasında etkili olmaktadır. Demografik değişimden kaynaklanan bu gelişme, “Yaşlılığın Feministleşmesi/Kadınsallaşması” (Tufan, 2014) olarak adlandırılmaktadır. Yaşlılığın kadınsallaşmasından dolayı yaşlılığın genel görüntüsünü belirleyecek olan kadın yaşlıların cinsiyete bağlı özel problemleri de olmaktadır. Eğitim imkanlarından yararlanamayan ve gençken bir meslek sahibi olamayan kadınlar; yaşlandıklarında çok kısıtlı bir ekonomik güvenceye sahip olmakta, akrabalarına ve sosyal yardımlara bağımlı hale gelmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2015). Diğer yandan kırsal alanda yaşayan kadınlar, üretim sürecinde tüm girdilerin birbiriyle etkileşimi yoluyla aile tüketimi ve piyasa ekonomisi için faaliyette bulunarak tarımsal sistemin sürdürülmesine ve ailenin ekonomik refahına katkı sağlamaktadır (Hablemitoğlu, 1998). Kırsal kadınların çoğu, bitkisel ve hayvansal üretimde ve tarım dışı gelir getirici

faaliyetlerde aktif olarak rol oynamaktadır. Buna rağmen kırsal alanda hâkim olan geleneksel yapıda, erkek egemenliği ön plana çıkmakta ve bu durum, kadının üretim faaliyetleri sonucu emeğinin karşılığı olan geliri elde edememesine neden olmaktadır. Kadınlar, ekonomik yaşama ücretsiz aile işçisi olarak katıldıkları için toplumsal ilişkiler sisteminde de hak ettikleri yeri alamamaktadır (Kulak, 2011). Ülkemizde çoğunlukla geçerli olan örf ve adetler gereğince toplumsal faaliyetler, cinsiyete dayalı iş bölümüne göre düzenlenmekte ve kadının yeri, özel alanı olan “ev” olarak görülmektedir (Akbay, 1998). Diğer yandan, kırsal alanda ev ve işyerinin kesin çizgilerle birbirinden ayırlanamaması, “ev işi” tanımlamasını karmaşık bir hale getirmiştir. Dünyanın birçok yerinde aile tarafından ekilen endüstriyel bitkilerin hasadı “ev işi” olarak tanımlanmış ve kadınların üretimdeki konumu “ücretsiz aile işçiliği” olmuştur (Sirman, 1991). Bu durum, kırsal alanda yaşayan kadınların yaşlılık sürecinde ekonomik bakımdan mağduriyet yaşamalarına neden olmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda belirginleşen ve fark edilen demografik dönüşümün yoğunluğu; bölgeden bölgeye, kırdan kente farklılık göstermektedir. Günümüzde, kırdan kente göç eden kırsal alandaki genç nüfus, yerini büyük oranda yaşlı nüfusa bırakmıştır. Türkiye, özellikle 1950’lerden sonra kırsal alanlardan merkezlere göç sonucu hızlı bir kentleşme sürecine girmiş ve bu durum bir yandan aile yapısını etkilerken diğer yandan kır veya kentteki yaşlı bireyin rol ve statüsünü yeniden yapılandırmıştır (Güler ve ark., 2015). Küresel yaşlanma sürecinde, Türkiye nüfusunun (2022 yılı toplam nüfus, 85 milyon 279 bin 553 kişidir.) da yaş yapısı ve demografik dinamikleri değişime göstermektedir. Başka bir ifadeyle Türkiye, genç ve dinamik bir nüfusa sahip olma özelliğini kaybederek yaşlı toplum özelliği göstermeye başlamıştır. 2022 yılında, Türkiye toplam nüfus içindeki 65+ nüfus oranı %9,9 (%8,8 erkek, %11,1 kadın) iken kent nüfusu içindeki yaşlı oranı %9,3 (%9,3 erkek, %8,2 kadın), kır nüfusu içindeki yaşlı oranı ise %18,9’dur (%16,6 erkek, %21,5 kadın). 2022 yılında ülke genelinde ve kırsal kesimde 65 yaş ve üzeri nüfus oranında (özellikle kadın oranı) belirgin bir artış görülmektedir. Nüfus verilerinden, ülkemizde 2022 yılına kadar kırsal alandaki diğer yaş grupları nüfusunun önemli ölçüde azaldığı ve 2022 yılında kırsal alandaki 65+ nüfus oranının (%18,9), 0-14 çocuk yaş grubu oranını (%18,1) geçtiği de anlaşılmaktadır (Şekil 1) (Anonim, 2023).



Şekil 1. Türkiye’de 65+ Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Kır-Kent Sınıflaması (2022)

Kırsal yaşlıların kentlerde yaşayan yaşlılara göre sağlık, bakım ve diğer hizmetlere daha zor eriştikleri hatta erişemedikleri bilinmektedir. Kırsal yaşlıların temel yaşam standartlarına ulaşmada mekânsal dezavantajlara sahip oldukları da bu konudaki çalışmalardan anlaşılmaktadır. Türkiye’de kırsal bölgelerde; sağlık hizmetlerinin yetersizliği, çağa uygun iletişim araçlarının eksikliği, eğitim problemleri ve ulaşım olanaklarının kısıtlı olması gibi birtakım sorunlar mevcuttur. Kırsal kesimde yaşayan tüm bireyleri olumsuz yönde etkileyen bu problemler, en fazla da yaşlıların hayatını (özellikle kadın yaşlıların) zorlaştırmaktadır. Köylerde fiziki ve sosyal altyapı yetersizlikleri ile temel kamusal hizmetlere düzenli erişimin sağlanamaması, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek mal ve hizmetleri alamaması olarak tanımlanan yoksulluk ve bunlara erişememe olarak tanımlanan yoksunluk, kırsal kesimdeki bireyleri kentlerde yaşayanlara göre daha çok etkilemektedir. Özellikle, gençlerin kente göçü sonucu kırsal kesimde ağırlıklı olarak yaşlı nüfusun kaldığı; ayrıca kadın yaşlı nüfusun erkeklerden daha yoğun olduğu da bilinen bir gerçektir. Tufan (2003), yaşlılıkta ortaya çıkan cinsiyetler arasındaki bu dengesizliği “yaşlılığın kadınlaşması”; Canatan (2008) ise yaşlılık ve yaşlanma olgusunu daha çok “kadına mâl olmuş” bir durum olarak ifade etmiştir. Bu yüzden kırsal alanda yaşayan yaşlı nüfusun mevcut durumları ve sorunlarının yanı sıra toplumsal cinsiyet açısından da durumlarının saptanması ve çözüm önerilerinin sunulması gerekmektedir. Dolayısıyla çalışmada, Kadırlı kırsalındaki yaşlıların;

Sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini belirlemek,

Toplumsal cinsiyet bağlamında, toplumdaki rol ve statülerini (üretim, yeniden üretim, sosyalizasyon, vd.) yaşlılık öncesi ve sonrası için tespit etmek, amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Kadirli ilçesinin 10 köyünde yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Araştırma materyali, önceki çalışmalar ve çeşitli literatürden yararlanılarak genişletilmiştir.

2.2. Metot

2.2.1. Örnek Köylerin Belirlenmesi: Osmaniye ilinin en büyük ilçesi olan Kadirli'ye bağlı 60 köyün 2021 yılındaki ortalama nüfusu 483 kişi olup ortalamanın altında nüfusa sahip köylerin oranı, %58,3'tür. Araştırmada Kadirli ilçesine bağlı 60 köyden, nüfus yoğunluğu ve coğrafi dağılımın da dikkate alındığı toplam 10 köy (7'si ova, 3'ü orman köyü), gayeli örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Nüfusu ortalamanın altında kalan 35 köyden 6'sı, nüfusu ortalamanın üstünde olan 25 köyden 4'ü farklı nüfus yoğunluklarına göre gayeli olarak belirlenmiştir. Örnek köylerin nüfusu, 60 köyün toplam nüfusunun %17,6'sını oluşturmaktadır (Anonim, 2022).

2.2.2. Görüşme Yapılacak Kişilerin Belirlenmesi: Örnek köylerdeki hanelerde yaşayan yaşlı nüfus bilgileri, muhtar ve köylerde yardımcı olan kişilerden alınmış, tam sayım yöntemiyle 65 yaş ve üzerindeki kadın ve erkeklerle bireysel görüşmelerin yapılması planlanmıştır. Buna göre araştırma alanını oluşturan 10 adet köyde yaşayan 450 kadın ve 312 erkek yaşlı ile bireysel görüşmelerin yapılması hedeflenmiştir. Saha çalışmalarına başlandığında sorulara geçmeden önce yaşlılara çalışmanın amacı anlatılarak bilimsel bir çalışmaya katkı sağlayacakları; isim, kimlik, vd. özel bilgilerinin saklı kalacağı izah edilmiştir. Akabinde yaşlı ve ailesinin izni alınarak ve yaşlılarla gönüllülük esasına bağlı olarak görüşme yapmaya dikkat edilmiştir.

2.2.3. Veri Toplama Süreci: Saha çalışmalarına başlamadan önce Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü, Fen Bilimleri Alanında Bilimsel Araştırma

ve Yayın Etik Kurulu'nun 19.03.2020-E.11907 Tarih ve Sayılı Etik Kurul Onayı alınmıştır. Etik Kurul onayı alındıktan sonra ön anket uygulaması yapılmış ve yapılan 30 anketten hareketle anket formu, son haline göre düzenlenmiştir. Saha çalışmalarına, 1 Temmuz 2021 tarihinde başlanmış ve kasım (2021) ayında görüşmeler tamamlanmıştır. Saha çalışmaları, yaşlıların kendi yaşam alanlarında, genellikle açık havada yapılmış; her bir görüşme ortalama 45 dakika sürmüştür. Saha çalışmaları tamamlandığında; ova köylerinde 415, orman köylerinde 207 olmak üzere toplam 622 kişiyle görüşülmüştür.

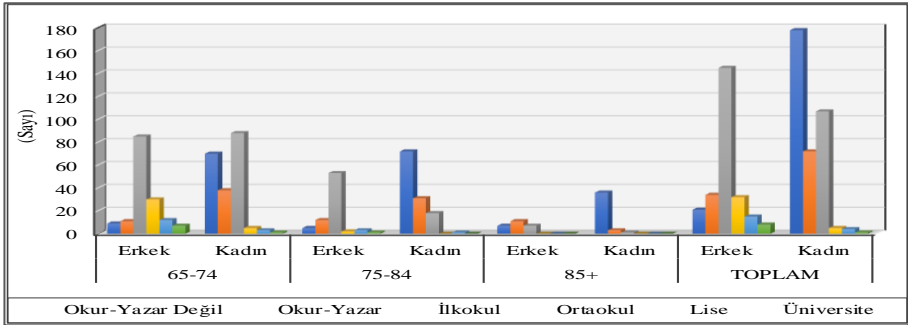
2.2.4. Veri Toplama Araçları: Araştırmada veri toplarken daha önce alanda denenmiş ölçeklerden yararlanılmıştır. Araştırmada, yaşlıların sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini belirlemek amacıyla Yaşlı Nüfus Genel Bilgi Formu; toplumsal cinsiyet bağlamında Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Ölçeği; yaşlıların genel yaşam kalitesini belirlemek amacıyla Yaşam Kalitesi Ölçeği; Yaşlılık Algısı Ölçeği, Geriatrik Depresyon Ölçeği ve Günlük Yaşam Aktivitesi Ölçeğinden yararlanılmıştır.

2.2.5. Verilerin Analizi: Araştırmada elde edilen veriler, SPSS programına girilmiş; frekans ve ilişki arayan istatistikler kullanılarak analizlerde cinsiyet, yaş, eğitim ve ekonomik düzeye göre karşılaştırmalar yapılmıştır. Araştırma verileri normal dağılmadığı için analizlerde; çoklu değişkenler arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis ve iki grup değişken arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla da Mann Whitney U Testi gibi istatistik yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bunların yanı sıra çoklu karşılaştırmalarda, varyansların homojen dağılmadığı durumlarda kullanılan Tamhane's T2 yöntemiyle de analizler yapılmıştır. Araştırmada kabul edilen anlamlılık düzeyi ise $p < 0,05$ 'tir.

3. Araştırma Bulguları

Demografik Özellikler: Araştırma bulgularına göre görüşülen bireylerin en üst yaş sınırı, 107 ve ortalama yaş, 74'tür. Yaşlı bireylerin %59,0'ı kadın olup çoğunun (%66,6) doğum yeri, yaşadıkları köydür. Medeni duruma göre yaşlıların %64,3'ü evlidir ve evlilik kararlarında genellikle aile büyükleri (%74,6) söz sahibidir. Yaşlıların çoğunun eşleriyle akrabalık bağı bulunmamakta; %22,5'inin ise birinci derece akrabalık bağı bulunmaktadır.

Aile biçimine göre de yaşlıların %85,3'ü çekirdek aile biçiminde yaşamını sürdürmektedir. Yaşlılar ilk evlilik yaşına göre incelendiğinde cinsiyet ve yaş gruplarına göre evlilik yaşı farklılık göstermekle birlikte, genellikle küçük yaşta evlilikler (özellikle kadınlar) söz konusudur. Araştırmada, cinsiyet ile ilk evlilik yaşı arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını belirlemek üzere Kruskal-Wallis analizi ve ikili karşılaştırmalar için de Mann-Whitney U Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre cinsiyet ve ilk evlilik yaşı arasında anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) bulunmuştur. Analiz sonuçlarından da kadınların erkeklere göre daha küçük yaşta evlenmeleri/evlendirilmelerinin cinsiyetleriyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Yaşlıların birlikte yaşadığı kişiler %45,5 oranında eşleri olup ileriki yaşamlarında da birlikte yaşamak istedikleri kişi yüksek oranda eştir. Eğitim durumuna göre kadın yaşlıların %48,5'i okur-yazar değilken erkek yaşlıların çoğu (%56,9) ilkokul mezunudur (Şekil 2).



Şekil 2. Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Yaşlıların Eğitim Düzeyi

Araştırmada, yaş grupları ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis analizi yapılmıştır. Yaş gruplarının ikili karşılaştırmalarında ise Mann-Whitney U Analizinden yararlanılmıştır. Diğer yandan, Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U analiz yöntemlerinin sonuçlarıyla çoklu karşılaştırma sonuçlarının benzerlik gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Tamhane's T2 Analizi yapılmış ve bu analiz sonuçlarının da diğer analiz sonuçlarıyla benzer olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla tüm analiz sonuçlarına göre yaş grupları ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) söz konusudur (Tablo 1).

Tablo 1. Yaşlıların Eğitim Düzeyinin Tamhane's T2 Analizi

| Tamhane's T2 | | | | | | | |
|------------------|----------|-----|------------|-----------|------|-------------------|-----------|
| Bağımlı Değişken | (I) | (J) | Fark (I-J) | Std. Hata | Sig. | Güven Aralığı %95 | |
| | | | | | | Alt Sınır | Üst Sınır |
| Eğitim Düzeyi | 1) 65-74 | 2 | .601* | .096 | .000 | .37 | .83 |
| | | 3 | 1.210* | .108 | .000 | .95 | 1.47 |
| | 2) 75-84 | 1 | -.601* | .096 | .000 | -.83 | -.37 |
| | | 3 | -.609* | .114 | .000 | .33 | .88 |
| | 3) 85+ | 1 | -1.210* | .108 | .000 | -1.47 | -.95 |
| | | 2 | -.609* | .114 | .000 | -.88 | -.33 |

*Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır. *Bağımsız Değişken: Yaş Grupları

Ekonomik özelliklerine göre araştırma kapsamındaki yaşlıların temel geçim kaynağı, yüksek oranda (%70,4) tarım dışı gelirlerdir. Yaşlıların sadece %3,7'sinin temel geçim kaynağı, tarımsal üretimden elde ettikleri gelire dayanmaktadır. Çalışma durumuna göre ova köylerindeki yaşlıların %90,1'inin; orman köylerindeki yaşlıların %96,1'inin aktif çalışma hayatı içinde yer almadığı belirlenmiştir. Ova köylerinde çiftçilik yaparak çalışma hayatında yer alan yaşlıların oranı, %8,7 iken orman köylerindeki yaşlıların sadece %3,9'u çiftçilikle uğraşmaktadır. Köylerdeki yaşlılar ağırlıklı olarak Emekli Sandığı, BAĞ-KUR (özellikle çiftçi), SSK gibi kurumlardan aldıkları emekli aylığı ile geçimlerini sağlamaktadır. Ova köylerindeki yaşlıların %31,6'sı emekli aylığı, %8,4'ü dul-yetim aylığı, %23,6'sı yaşlılık aylığı, %23,9'u tarım ve hayvancılığın yanı sıra farklı aylık gelirlerle, %2,4'ü kendi emekli aylıklarının yanı sıra haneye giren başka aylık gelirle (dul-yetim, şehit, bakım veya özür/ aylığı) geçinmektedir. Orman köylerindeki yaşlıların %45,9'u emekli aylığı, %14,0'ı dul-yetim aylığı, %24,2'si yaşlılık aylığı, %7,7'si tarım ve hayvancılığın yanı sıra farklı aylık gelirlerle, %4,8'i de tarım geliri ile geçinmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Köylere ve Yaş Gruplarına Göre Yaşlıların Geçim Kaynağı

| KÖYLER | GEÇİM KAYNAĞI | | YAŞ GRUPLARI | | | |
|---------------|------------------|------|--------------|-------|------|--------|
| | | | 65-74 | 75-84 | 85+ | Toplam |
| OVA KÖYLERİ | Emekli Aylığı | Sayı | 87 | 37 | 7 | 131 |
| | | % | 66,4 | 28,2 | 5,3 | 100,0 |
| | Dul-Yetim Aylığı | Sayı | 20 | 12 | 3 | 35 |
| | | % | 57,1 | 34,3 | 8,6 | 100,0 |
| | Yaşlılık Aylığı | Sayı | 34 | 44 | 20 | 98 |
| | | % | 34,7 | 44,9 | 20,4 | 100,0 |
| | Diğer | Sayı | 109 | 31 | 11 | 151 |
| | | % | 72,2 | 20,5 | 7,3 | 100,0 |
| | Toplam | Sayı | 250 | 124 | 41 | 415 |
| | | % | 60,2 | 29,9 | 9,9 | 100,0 |
| ORMAN KÖYLERİ | Emekli aylığı | Sayı | 61 | 31 | 3 | 95 |
| | | % | 64,2 | 32,6 | 3,2 | 100,0 |
| | Dul-yetim aylığı | Sayı | 9 | 15 | 5 | 29 |
| | | % | 31,0 | 51,7 | 17,2 | 100,0 |
| | Yaşlılık aylığı | Sayı | 18 | 21 | 11 | 50 |
| | | % | 36,0 | 42,0 | 22,0 | 100,0 |
| | Diğer | Sayı | 21 | 7 | 5 | 33 |
| | | % | 63,6 | 21,2 | 15,2 | 100,0 |
| | Toplam | Sayı | 109 | 74 | 24 | 207 |
| | | % | 52,7 | 35,7 | 11,6 | 100,0 |
| TOPLAM | Emekli aylığı | Sayı | 148 | 68 | 10 | 226 |
| | | % | 65,5 | 30,1 | 4,4 | 100,0 |
| | Dul-yetim aylığı | Sayı | 29 | 27 | 8 | 64 |
| | | % | 45,3 | 42,2 | 12,5 | 100,0 |
| | Yaşlılık aylığı | Sayı | 52 | 65 | 31 | 148 |
| | | % | 35,1 | 43,9 | 20,9 | 100,0 |
| | Diğer | Sayı | 130 | 38 | 16 | 184 |
| | | % | 70,7 | 20,7 | 8,6 | 100,0 |
| | Toplam | Sayı | 359 | 198 | 65 | 622 |
| | | % | 57,7 | 31,8 | 10,5 | 100,0 |

Araştırma kapsamındaki yaşlıların çoğu (%75,6) bir veya birden fazla sağlık problemi yaşamaktadır. Araştırmada yaşlıların sağlık sorunu, köylere ve cinsiyete göre ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ova köylerindeki erkek yaşlıların %71,6'sı; kadın yaşlıların %82,1'i sağlık sorunu yaşamaktadır. Orman köylerinde ise sağlık sorunu yaşayan erkek yaşlılar %66,3; kadın yaşlılar da %74,4 oranındadır. Hem ova hem de orman köylerinde, sağlık sorunu yaşayan kadın yaşlıların oranı, erkek yaşlılara göre daha yüksektir (Tablo 3). Yaşlılar, sosyal güvenceye sahip olma durumlarına göre de incelenmiş yaşlıların %95,7'sinin bir sosyal güvenceye sahip olduğu belirlenmiştir. Köylerde yaşayan 85+ yaş grubundaki yaşlıların çoğunun (ova köylerindeki erkeklerin %53,8'i, kadınların %59,1'i ve orman köylerindeki erkeklerin %66,7'si, kadınların %58,3'ü) yararlandıkları sosyal güvence ise Yeşil Karttır.

Tablo 3. Köylere ve Cinsiyete Göre Yaşlıların Sağlık Durumu

| KÖYLER | CİNSİYET | | SAĞLIK SORUNU | | TOPLAM |
|---------------|----------|------|---------------|------|--------|
| | | | Var | Yok | |
| OVA KÖYLERİ | Erkek | Sayı | 121 | 48 | 169 |
| | | % | 71,6 | 28,4 | 100,0 |
| | Kadın | Sayı | 202 | 44 | 246 |
| | | % | 82,1 | 17,9 | 100,0 |
| | Toplam | Sayı | 323 | 92 | 415 |
| | | % | 77,8 | 22,2 | 100,0 |
| ORMAN KÖYLERİ | Erkek | Sayı | 57 | 29 | 86 |
| | | % | 66,3 | 33,7 | 100,0 |
| | Kadın | Sayı | 90 | 31 | 121 |
| | | % | 74,4 | 25,6 | 100,0 |
| | Toplam | Sayı | 147 | 60 | 207 |
| | | % | 71,0 | 29,0 | 100,0 |
| TOPLAM | Erkek | Sayı | 178 | 77 | 255 |
| | | % | 69,8 | 30,2 | 100,0 |
| | Kadın | Sayı | 292 | 75 | 367 |
| | | % | 79,6 | 20,4 | 100,0 |
| | Toplam | Sayı | 470 | 152 | 622 |
| | | % | 75,6 | 24,4 | 100,0 |

Köylerdeki yaşlıların bireysel özellikleri; ehliyet sahipliği, teknoloji kullanım durumu, ilgi alanı, en önemli sorunu, mutlu olup olmadığı ve mutsuzluk nedenleri bakımından incelenmiştir. Buna göre ehliyet sahibi yaşlıların oranı %28,1 olup cinsiyete göre ehliyet sahibi olanların %65,1'i erkek; %2,5'i de kadındır. Yaşlıların %87,0'ı (%91,8'i erkek, %83,7'si kadın) cep telefonu kullanmaktadır. İnterneti olan yaşlıların oranı %7,2 (%8,2'si erkek, %6,5'i kadın); bilgisayar kullanan yaşlıların oranı ise %1,3'tür (%2,4'ü erkek, %0,5'i kadın). Araştırmada, yaşlıların ehliyet sahipliği ve teknoloji kullanım durumları, köylere ve cinsiyete göre de incelenmiştir. Ova köylerindeki erkek yaşlıların %65,7'si, kadın yaşlıların %3,3'ü ehliyet sahibidir. Orman köylerinde ehliyet sahibi olan yaşlıların oranı (%27,1), ova köylerindeki yaşlılara (%28,7) göre daha düşük olup orman köylerindeki ehliyet sahibi yaşlıların %64,0'ı erkek, %0,8'i kadındır. Yaşlılar, internet sahipliği bakımından incelendiğinde oldukça düşük oranda (ova ve orman köylerinde %7,2) internetten yararlandıkları anlaşılmaktadır. Köylerin çoğu, ilçe merkezine yakın olmakla birlikte internet erişimi konusunda mahrumiyet yaşamaktadır. Bunun yanı sıra eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle teknoloji kullanım yetersizliği de söz konusudur. Dolayısıyla köylerdeki yaşlılar, internet bağlantısına ihtiyaç hissetmemektedir. İnternet erişiminin

kısıtlı olması ve teknoloji bilgisinin olmaması, yaşlıların bilgisayar kullanımını da olumsuz etkilemektedir. Bu yüzden, köylerdeki yaşlıların sadece %1,3'ü bilgisayar kullanmaktadır.

Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Ölçeği: Yaşlıların karar süreçlerine katılımı, kadın ve erkeğin en önemli görevi, tarımsal faaliyetlerde iş bölümü ve mirasın nasıl dağılacağı konularındaki düşünceleri, ova ve orman köyleri ayırımına göre incelenmiş ve analizler yapılmıştır. Ova ve orman köylerinde karar süreçlerinde en etkili kişinin yüksek oranda (%54,5 ova; %59,4 orman) erkek olduğu belirlenmiştir. Ova köylerindeki kadın yaşlıların %13,3'ü; orman köylerindeki kadın yaşlıların %7,7'si karar süreçlerinde söz sahibidir. Ova köylerindeki yaşlıların %31,1'i; orman köylerindeki yaşlıların %32,9'u karar süreçlerine çocuklarını da dahil ederek ailece (müşterek) karar verdiklerini belirtmişlerdir. Köylerdeki yaşlıların iş bölümü konusundaki görüşlerine göre kadının en önemli görevi, yüksek oranda (%83,6 ova; %79,2 orman) ev işlerini yapmaktır. İş bölümüne göre evin geçimini sağlama görevi de yüksek oranda (%82,4 ova; %79,2 orman) erkeğe aittir. Ailede tüm işlerin ortaklaşa yapılması gerektiğini belirten yaşlıların oranı ise ova köylerinde %15,2; orman köylerinde %20,8'dir. Tarımsal faaliyetlerde iş bölümü konusundaki görüşlerine göre de kadınların tarlada çalışmasına karşı olanların ve tarımsal faaliyetlerin hepsinin erkeğe ait olduğunu belirtenlerin oranı, ova köylerinde %31,3; orman köylerinde %26,1'dir. Kadın ve erkeğin tarlada müşterek çalışması gerektiğini belirtenlerin oranı ise ova köylerinde %57,9; orman köylerinde %73,9'dur. Çapa, hasat, ot yolma gibi işlerin kadına; budama, sulama, pazarlama, ilaçlama, gübreleme, vd. işlerin erkeğe ait olduğunu belirten yaşlıların oranı, ova köylerinde %10,8 olup orman köylerinde bu konuda fikir belirtilmemiştir. Köylerdeki yaşlıların mirasın dağılımı konusundaki düşüncelerine göre ova köylerindeki yaşlıların %86,1'i; orman köylerindeki yaşlıların tamamı, mirasın kız ve erkek çocuklarına eşit dağıtılması gerektiğini düşünmektedir. Ova köylerindeki yaşlıların %5,3'ü kız çocukların 1, erkek çocukların 2 pay almasını; %8,4'ü ise kız çocuklarına miras verilmemesini düşünmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Yaşlıların Karar Süreçlerine Katılım, İş Bölümü ve Mirasın Dağıtılması Konusundaki Görüşleri

| Karar Süreçlerinde Söz Sahibi | OVA KÖYLERİ | | ORMAN KÖYLERİ | |
|--|-------------|--------------|---------------|--------------|
| | Sayı | % | Sayı | % |
| Kadın | 55 | 13,3 | 16 | 7,7 |
| Erkek | 226 | 54,5 | 123 | 59,4 |
| Kadın aile büyüğü | 3 | 0,7 | 0 | 0,0 |
| Erkek aile büyüğü | 2 | 0,5 | 0 | 0,0 |
| Müşterek (çocuklar da dahil) | 129 | 31,1 | 68 | 32,9 |
| Toplam | 415 | 100,0 | 207 | 100,0 |
| Kadın ve Erkeğin En Önemli Görevi | | | | |
| Kadının Görevi | | | | |
| Ev işlerini yapmak | 347 | 83,6 | 164 | 79,2 |
| Aile bütçesine katkıda bulunmak | 2 | 0,5 | 0 | 0,0 |
| Çocuklarına bakmak | 2 | 0,5 | 0 | 0,0 |
| Aile içi uyum ve huzuru sağlamak | 1 | 0,2 | 0 | 0,0 |
| Tüm işler ortaklaşa yapılmalı | 63 | 15,2 | 43 | 20,8 |
| Toplam | 415 | 100,0 | 207 | 100,0 |
| Erkeğin Görevi | | | | |
| Aile bütçesine katkıda bulunmak | 342 | 82,4 | 164 | 79,2 |
| Ailenin güvenliğini sağlamak | 10 | 2,4 | 0 | 0,0 |
| Tüm işler ortaklaşa yapılmalı | 63 | 15,2 | 43 | 20,8 |
| Toplam | 415 | 100,0 | 207 | 100,0 |
| Tarımsal Faaliyetlerde İş Bölümü | | | | |
| Kadın | | | | |
| Çapa, hasat, ot yolma | 45 | 10,8 | 0 | 0,0 |
| Kadın tarlada çalışmamalı | 130 | 31,3 | 54 | 26,1 |
| Müşterek | 240 | 57,9 | 153 | 73,9 |
| Toplam | 415 | 100,0 | 207 | 100,0 |
| Erkek | | | | |
| Budama, sulama, pazarlama, ilaçlama, gübreleme | 45 | 10,8 | 0 | 0,0 |
| Hepsi | 130 | 31,3 | 54 | 26,1 |
| Müşterek | 240 | 57,9 | 153 | 73,9 |
| Toplam | 415 | 100,0 | 207 | 100,0 |
| Mirasın Dağıtılması | | | | |
| Kızlar 1, erkekler 2 almalı | 22 | 5,3 | 0 | 0,0 |
| Kız ve erkek eşit almalı | 357 | 86,1 | 207 | 100,0 |
| Kızlar hiç almamalı | 35 | 8,4 | 0 | 0,0 |
| Kız çocukları daha fazla almalı | 1 | 0,2 | 0 | 0,0 |
| Toplam | 415 | 100,0 | 207 | 100,0 |

Araştırmada ova ve orman köylerindeki yaşlıların görüşlerini karşılaştırmak için Mann-Whitney U Analizinden yararlanılmıştır. Ova ve orman köyleri (1, 2) karşılaştırmasında; yaşlıların karar süreçlerine katılım, kadın ve erkeğin en önemli görevi ve mirasın cinsiyete göre dağılımı konusundaki görüşleri, anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermezken tarımsal faaliyetlere göre iş bölümü konusunda anlamlı bir farklılık söz konusudur ($p<0,05$) (Tablo 5).

Tablo 5. Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Ölçeğinin Mann-Whitney Analizi

| Test Statistics ^a | | | | | |
|------------------------------|-------------------------------|-----------------------------------|-------------|----------------------------------|-------------|
| | Karar Süreçlerinde Söz Sahibi | Kadın ve Erkeğin En Önemli Görevi | | Tarımsal Faaliyetlerde İş Bölümü | |
| | | Kadın | Erkek | Kadın | Erkek |
| Mann-Whitney U | 40.967.000 | 40.960.500 | 41.370.500 | 34.830.000 | 34.830.000 |
| Wilcoxon W | 127.287.000 | 127.280.500 | 127.690.500 | 121.150.000 | 121.150.000 |
| Z | -1.058 | -1.421 | -1.109 | -4.528 | -4.528 |
| Asymp. Sig. | .290 | .155 | .268 | .000 | .000 |

a. Grup Değişkeni: Köyler (1= Ova Köyleri, 2= Orman Köyleri)

Araştırmada, köylerdeki yaşlıların karar süreçlerine katılım konusundaki düşüncelerinin yaş gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla da analizler yapılmıştır. Tamhane's T2 Analizi sonucuna göre değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) bulunmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Yaşlıların Karar Süreçlerinde Söz Sahibi Olma Düşüncesinin Tamhane's T2 Analizi

| Tamhane's T2 | | | | | | | |
|-------------------------------|----------|-----|------------|-----------|------|-------------------|-----------|
| Bağımlı Değişken | (I) | (J) | Fark (I-J) | Std. Hata | Sig. | Güven Aralığı %95 | |
| | | | | | | Alt Sınır | Üst Sınır |
| Karar Süreçlerinde Söz Sahibi | 1) 65-74 | 2 | 1.150* | .204 | .000 | .66 | 1.64 |
| | | 3 | 1.787* | .197 | .000 | Jan.31 | 2.26 |
| | 2) 75-84 | 1 | -1.150* | .204 | .000 | -1.64 | -.66 |
| | | 3 | .638* | .208 | .007 | .14 | 1.14 |
| | 3) 85+ | 1 | -1.787* | .197 | .000 | -2.26 | -1.31 |
| | | 2 | -.638* | .208 | .007 | -1.14 | -.14 |

*Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır. *Bağımsız Değişken: Yaş Grupları

4. Tartışma ve Sonuç

4.1. Sonuç

Demografik Özelliklerle İlgili Sonuçlar: Araştırmaya kapsamındaki yaşlıların çoğu kadındır. Araştırmada yaş gruplarına göre yaşlıların 65-74 yaş aralığında yoğunlaştığı (%57,3) da belirlenmiştir. Örnek yaşlıların büyük çoğunluğunun doğum yeri, yaşadıkları köydür. Dolayısıyla yaşlıların çoğunun (%74,7) yaşadığı köyde yaşlandığı, başka bir ifadeyle “yerinde yaşlandığı” söylenebilir. Medeni duruma göre yaşlıların yarısından fazlası evli olup evlilik kararlarında da genellikle aile büyükleri söz sahibidir. Dolayısıyla evliliklerin çoğunun görücü usulüyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Yaşlıların çoğunun eşleriyle akrabalık bağı bulunmazken %16,1'inin birinci derece akrabalık bağı bulunmaktadır. Yaşlıların ilk evlilik yaşı cinsiyete ve yaş gruplarına göre farklılık göstermekle birlikte, genellikle küçük yaşta evlilikler (özellikle kadınlar) söz konusudur. Yaşlıların birlikte yaşadığı kişiler %48,3 oranında eşleri olup ileriki yaşamlarında da birlikte yaşamak istedikleri kişi yüksek oranda eştir. Yaşlıların bazıları eşi ve evli veya bekâr kız/erkek çocuklarıyla yaşamakta; ileriki dönemde de çocukları ve torunlarıyla yaşamak istemektedir. Buna göre köylerdeki yaşlıların genellikle birlikte yaşadıkları kişilerle, dolayısıyla alıştıkları yaşam alışkanlıkları doğrultusunda ileriki

yaşamlarını sürdürmek istedikleri söylenebilir. Yani ilerde yaşamak istedikleri kişiler, genellikle şu anda birlikte yaşadıkları kişilerdir. Aile biçimine göre de yaşlıların %85,3'ünün çekirdek aile biçiminde yaşamını sürdürdüğü belirlenmiştir. Bu sonuç, hane içinde yaşayan kişi sayısına göre belirlenmiştir. Aslında, özellikle kırsal alanda yaşayan yaşlılar için çekirdek aileye doğru değişim eğiliminin nicel olarak değerlendirilmesi, gerçek aile yapısını pek yansıtmamaktadır. Çünkü yaşlılar kendi hanelerinde yaşamakla birlikte, çocukları veya yakın akrabalarıyla ya aynı bahçede ya da çocuklarının yaşadıkları evin alt katında oturmaktadır. Dolayısıyla kırsaldaki yaşlılar; günlük yaşamlarında çocukları, torunları, yakın akrabaları, vd. kişilerle iç içe yaşamaktadır. Bireysel görüşmeler sırasında da kendi evlerinde ayrı olarak yaşayan yaşlıların bazılarının bir ya da iki çocuğunun aynı bahçe içinde veya yaşlının oturduğu evin üst katında yaşadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla örnek köylerde yaşayan yaşlıların birçoğu yalnızlık duygusu yaşamamakta ve kendilerini güvende hissetmektedir. Diğer yandan çocukları uzakta olan veya çocuğu olmayan ve yalnız yaşayan yaşlılar, her bakımdan sıkıntı yaşamaktadır. Örneğin, sağlık problemleri olduğunda merkeze ulaşımında sorun yaşamakta; maaş çekme, alış-veriş yapma ve diğer ihtiyaçlarını karşılamada oldukça zorlanmaktadır. Dolayısıyla bu yaşlıların bağımsız yaşayabilmeleri için başta sağlık hizmetleri olmak üzere diğer hizmetlere de kolay erişebilmeleri gerekmektedir.

Eğitim düzeyine göre kadın yaşlıların %43,1'i okur-yazar olmayıp %17,9'u okur-yazardır. Erkek yaşlıların çoğu ise ilkokul mezunudur. Köylerdeki yaşlıların eğitim durumları, yaş gruplarına göre incelendiğinde tüm eğitim düzeylerinde 85+ yaş grubundaki kadın yaşlıların eğitim seviyesinin erkek yaşlılara göre oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu da eğitim bileşeni bakımından, köylerdeki yaşlı kadınların (özellikle ileri yaşlardaki) erkek yaşlılara göre daha dezavantajlı olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle kadın yaşlıların çoğu eğitim olanaklarına erişemedikleri için eğitimsiz kalmaya mahkûm edilmiştir. Ancak bu mahrumiyet, onları çocuklarını okutmaya güdülemiş ve yaşlıların çocuklarının çoğu (köyde kalanlar hariç) üniversite okuyarak meslek sahibi olmuştur.

Ekonomik özelliklerine göre araştırma kapsamındaki yaşlıların temel geçim kaynağı, yüksek oranda tarım dışı (emekli/yaşlılık aylığı, vd.) gelirlerdir. Yaşlıların sadece %4,0'ının temel geçim kaynağı, tarımsal üretimden elde

ettikleri gelire dayanmaktadır. Yaşlılar, aktif çalışma durumları bakımından da incelenmiş; buna göre ova köylerindeki yaşlıların %90,1'inin; orman köylerindeki yaşlıların %96,1'inin aktif çalışma hayatı içinde yer almadığı belirlenmiştir. Ova köylerinde çiftçilik yaparak çalışma hayatında yer alan yaşlıların oranı, %8,7 iken orman köylerindeki yaşlıların sadece %3,9'u çiftçilikle uğraşmaktadır. Yaşlıların bazıları tarımsal faaliyetlerde bulunduğu halde çiftçilik yapmadıklarını ve genellikle çocuklarının tarımsal üretimde yer aldığını belirtmişlerdir. Saha çalışmaları sırasında köylerde bitkisel üretimin yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği de yapıldığı gözlenmiştir. Ancak yaşlılar, hayvan yetiştiriciliğinde girdi maliyetlerinin çok yüksek olmasına bağlı olarak kar elde edemediklerini ve bu durumun devam etmesi halinde hayvansal üretimden vazgeçeceklerini de ifade etmişlerdir. Köylerdeki yaşlılar, Emekli Sandığı, BAĞ-KUR (özellikle çiftçi), SSK gibi kurumlardan aldıkları emekli aylığı veya yaşlılık aylığı ile geçimlerini sağlamaktadır. Araştırmada, ova ve orman köylerinin gelir düzeyi bakımından önemli farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca bulgulardan, yaşlıların geçimini sağlama durumlarına göre hem ova hem orman köylerinde yaşlılık aylığıyla geçinenlerin yüksek oranda kadın yaşlılar olduğu da anlaşılmaktadır. Yaşlıların kendi ekonomik durumlarını değerlendirmelerine göre de ova köylerindeki yaşlıların %45,3'ü, orman köylerindeki yaşlıların %44,0'ı ekonomik durumunu orta olarak değerlendirmiştir. Aslında köylerdeki yaşlıların gelir düzeyi oldukça düşük olmakla birlikte; köy hayatında elindeki imkanlarla yetinmeyi bilme (şükür duygusu), öz tüketim için üretim yapabilme avantajı, ev kirası sorunu yaşamama, vd. faktörler, gelir kısıtı olmasına rağmen yaşlıların ekonomik durumlarını olumlu algılamalarına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla köylerdeki yaşlıların hepsinin ikamet ettikleri evin kira olmadığı da belirlenmiştir. Yaşlıların yarıdan fazlasının ikamet ettikleri evin mülkiyeti kendisine ait olup mülkiyet sahipliği ise yüksek oranda erkek yaşlıdır.

Ova köylerindeki yaşlıların %77,8'inin; orman köylerindeki yaşlıların da %71,0'ının tanısı konmuş kronik sağlık sorunu bulunmaktadır. Köylerde, sağlık sorunu yaşayan kadın yaşlıların oranı, erkek yaşlılara göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca bulgulara göre hem erkek hem de kadın yaşlıların yüksek oranda (%40,2) üç hastalık sorunu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Diğer yandan araştırmada, erkek yaşlıların çoğunun Dolaşım Sistemi Hastalıkları (özellikle kalp-damar hastalıkları); kadın yaşlıların çoğunun da Endokrin-Metabolizma

Hastalıklarıyla (diyabet) mücadele ettikleri belirlenmiştir. Araştırmada, yaşlıların yaş grupları ve hastalık türleri arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek üzere yapılan analiz sonuçlarına göre de 65-74 ve 75-84 yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık ($p>0,05$) bulunmazken 85+ yaş grubuyla diğer yaş grupları arasında anlamlı farklılık ($p<0,05$) bulunmuştur. Dolayısıyla ileri yaştaki özellikle de kadın yaşlıların sağlık sorunu bakımından da dezavantajlı olduğu söylenebilir. Diğer yandan hem ova köylerinde hem de orman köylerindeki yaşlıların %95,7'sinin bir sosyal güvenceye sahip olduğu belirlenmiştir. 85+ yaş grubundaki erkek ve kadın yaşlıların çoğunun yararlandıkları sosyal güvence ise Yeşil Karttır. Bu durum, ileri yaşlardaki bireylerin mahrumiyet yaşadığını da göstermektedir. Çünkü sosyal güvencesi Yeşil Kart olan yaşlıların çoğu, yaşlılık aylığına muhtaç olup ekonomik yönden de zor durumdadır.

Yaşlılar, bireysel özelliklerine göre incelendiğinde ehliyet sahibi yaşlı oranının %28,1 olduğu ve cinsiyete göre ehliyet sahibi olanların çoğunun (%65,1) da erkek yaşlılar olduğu anlaşılmaktadır. Köylerin çoğu, ilçe merkezine yakın olmakla birlikte, köylerde internet erişimi konusunda mahrumiyet yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle teknoloji kullanım yetersizliği (bilgi sahibi olmama) de söz konusudur. Dolayısıyla köylerdeki yaşlılar, internet bağlantısına ihtiyaç duymamaktadır. İnternet erişiminin kısıtlı olması ve yaşlıların teknoloji bilgisinin olmaması, bilgisayar kullanımını da olumsuz etkilemektedir. Bu yüzden, köylerdeki yaşlıların sadece %1,3'ünün bilgisayar kullandığı belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre önemli sonuçlardan biri de yaşlıların ilgi alanına yöneliktir. Pandemi yüzünden eve kapanmak zorunda kalan ve sosyalleşme imkânı kısıtlanan yaşlıların ilgi alanları da zorunlu olarak değişmiştir. Araştırma bulgularına göre Pandemi öncesinde daha çok akranlarıyla vakit geçiren yaşlıların Pandemi dönemindeki en önemli ilgi alanı televizyon olmuştur.

Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Ölçeği Sonuçları: Araştırmada toplumsal cinsiyet bağlamında, ailede karar süreçlerinde, en fazla erkek yaşlılar söz sahibidir. Diğer yandan ova köylerindeki yaşlıların %31,1'i; orman köylerindeki yaşlıların %32,9'u karar süreçlerine çocuklarını da dahil ederek ailece (müşterek) karar vermektedir. Buna göre örnek köylerde, ataerkil aile

yapısı korunmakla birlikte; karar süreçlerinde çocukların da fikrinin alındığı demokratik aile yapısına dönüşümün de azımsanmayacak oranda olduğu söylenebilir. Yaşlıların cinsiyete göre iş bölümü konusundaki görüşlerine göre kadının en önemli görevinin büyük oranda ev işlerini yapmak olduğu, yani kadınlara “ev hanımı” görevinin yüklendiği anlaşılmaktadır. İş bölümüne göre evin geçimini sağlama görevinin de erkeğe ait olduğunu belirtenlerin oranı oldukça yüksektir. Başka bir ifadeyle ailenin ekonomik yükünün erkeğin sorumluluğunda olduğu görüşü ağırlıktadır. Araştırma alanındaki bu durum, toplumsal cinsiyet bakımından toplumumuzun genel özelliğini yansıtmaktadır. Diğer yandan, ailede tüm işlerin ortaklaşa yapılması gerektiğini, kadın veya erkeğin görevi olarak iş bölümünün ayrılmaması gerektiğini düşünen yaşlıların oranı ise %17,0’dır. Tarımsal faaliyetlerde iş bölümü konusundaki görüşlerine göre de kadınların tarlada çalışmasına karşı olanların ve tarımsal faaliyetlerin hepsinin erkeğe ait olduğunu belirtenlerin oranı, ova köylerinde %31,3; orman köylerinde %26,1’dir. Kadın ve erkeğin tarlada müşterek çalışması gerektiğini belirtenlerin oranı ise ova köylerinde %57,9; orman köylerinde %73,9’dur. Orman köylerinde bireysel görüşmelerin tesadüfen zeytin hasatına denk gelmesi sebebiyle yaşlıların bazılarıyla zeytin bahçelerinde görüşme yapılmış ve ailece hasat ortamında çalıştıkları da gözlenmiştir. Dolayısıyla bu yaşlılar; kadın, erkek, yaşlı, çocuk ayrımı yapılmadan aile üyelerinin gücü yettiği oranda tarımsal faaliyetlere katkı sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Diğer yandan araştırmada, mirasın cinsiyete göre dağılımı konusunda yaşlıların ne düşündüğü de belirlenmiştir. Buna göre mirasın kız ve erkek çocuğa eşit dağıtılması düşüncesine sahip olan yaşlıların oranı (%90,7) oldukça yüksek bulunmuştur. Diğer yandan, ova köylerindeki yaşlıların %8,4’ü, kız çocuklarına mirastan pay verilmemesini düşünmektedir. Ayrıca, yaşlıların mirasın paylaşımına yönelik düşünceleri, kadın-erkek yaşlı olmalarına göre pek değişmemektedir. Yani bu düşünceler, cinsiyete göre oransal olarak benzer özellik göstermektedir.

4.2. Tartışma

- Araştırma sonuçlarına göre eğitim bileşeni bakımından kadın yaşlıların daha dezavantajlı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 85+ yaş grubunda, kadın yaşlıların eğitim düzeyi erkek yaşlılara göre oldukça düşüktür. Çocukluk dönemlerinde, toplumda kız çocuklarının

okutulmasının gereksiz olduğu düşüncesinin hâkim olması nedeniyle kadın yaşlılar, eğitim olanaklarından mahrum bırakılmıştır. Bireysel görüşmelerde, kadın yaşlıların çoğu eğitim eksikliğine bağlı olarak çeşitli sorunlar yaşadıklarını ve okuma-yazma öğrenmek istediklerini dile getirmişlerdir. Yaşlıların eğitim düzeyinin düşük olması, çağın gereği olan teknolojiye ilgi duymalarını ve teknolojinin sağladığı kolaylıklardan yararlanmalarını da engellemektedir. Ortalama ömrün uzadığı bir çağda yaşlıların sürekli olarak eğitim alma hakkı, sosyal hakların bir parçasıdır. **Geragoji** (Yaşlı Eğitimi) modelinin yapılanmasında ve yaşlılara sunulacak eğitim programlarında yaşlıların heterojen özellikleri, farklı ihtiyaç ve talepleri dikkate alınmalıdır. Geragojinin amacı, bilgilendirme yoluyla yaşlıların öz güveni ve şahsi sorumluluk duygularını güçlendirmek, öz saygılarını korumalarına yönelik manevi bilinci ve kendini değerli görme hissini geliştirmektir (Seyyar, 2020). Dolayısıyla kırsalda yaşayan ve okuma-yazma öğrenmek isteyen yaşlılar (özellikle kadın yaşlıların) için yerelde Belediye ve Halk Eğitim Merkezi iş birliğiyle okuma-yazma kursları açılmalı ve bunun yanı sıra teknoloji eğitimi (özellikle cep telefonu, vd. elektronik aletler) de verilerek yaşlıların günlük hayatta ihtiyaç duydukları iş ve işlemleri bağımsız olarak yapabilmelerine imkân tanınmalıdır. Genelde ise Devletin eğitim politikalarının yaşlıları da kapsamaması, başka bir ifadeyle Geragojinin alanlaştırılması ve yaşlılara yaşam boyu öğrenme fırsatlarının oluşturulması gerekmektedir. Örneğin, 2016 yılında Akdeniz Üniversitesi bünyesinde eğitime başlayan Tazelenme Üniversitesi, yaşam boyu öğrenme temelinde 60 ve üzeri yaştaki bireylere, eğitim olanağı sunmaktadır. Diğer yandan, görsel basında (TV) yaşlılarla ilgili bilgilendirici ve örnek olacak programların yayınlanması da önem taşımaktadır.

- Araştırma kapsamındaki yaşlıların çoğunu kadınlar oluşturmaktadır. Yaşlılıkla ilgili çalışmaların çoğunda ve TÜİK nüfus verilerinde de 65+ nüfusta kadın yaşlı oranı daha yüksektir. Diğer yandan, doğuştan beklenen yaşam süresine göre ülkemizde kadın yaşlıların erkek yaşlılardan ortalama 5,4 yıl uzun yaşayacakları ve yaşlılığın kadınlığı da düşünüldüğünde kadın yaşlılarla ilgili sosyal,

ekonomik politikalara ve eğitim politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal ve ekonomik alanlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği, özellikle yaşlılık döneminde, kadınları daha fazla etkilemektedir. Dolayısıyla eğitim seviyesinin düşük olması, kırsalda çalışma imkanının ve emeklilik haklarının yetersizliği; buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk, kadın yaşlılarda daha yüksek orandadır. Araştırma kapsamındaki kadın yaşlıların tamamına yakınının ev hanımı olduğu belirlenmiştir. Bu da yaşlı kadınların çoğunun kendisine ait emeklilik imkanının bulunmadığını göstermektedir. Özellikle 85+ yaş grubundaki kadın yaşlıların çoğu, yaşlılık aylığıyla geçinmek zorunda olup sosyal güvence olarak da yeşil karttan yararlanmaktadır. Yaşlıların gençlik dönemlerinden itibaren taşıdıkları olumsuzlukların yanı sıra yaşlılıkla birlikte artan sağlık sorunları, yetersiz sosyal güvence, düşük gelir, vd. sorunlar; özellikle kadın yaşlıları birçok yönden dezavantajlı hale getirmektedir. Bu yüzden, kadın yaşlıların sosyal yardımlarla desteklenmelerinin yanı sıra onların deneyim ve üretim kapasitelerinden yararlanılacak organizasyonlara da ihtiyaç bulunmaktadır. Araştırma kapsamındaki kadın yaşlıların üretime ve toplumsal hayata dahil edilmesi amacıyla ülkemizde de örneklerinin bulunduğu “Kadın Kooperatiflerinin” kurulması gerekmektedir. Kooperatifler aracılığıyla her bakımdan mağduriyet yaşayan kadın yaşlıların sahip oldukları bilgi ve deneyimlerinden yararlanılacak faaliyetlerin organize bir yapı içinde değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Örneğin yöresel yemekler, el işleri, halı-kilim dokuma, vd. faaliyetlere dayalı üretim çıktıları; organize bir yapının aracılığıyla pazarlanabilir, kadın yaşlılara hem ekonomik katkı hem de sosyalleşme imkânı yaratılabilir. Bu yapılanmada, kamu da yer aldığı hizmetlerin denetlenmesi, yaşlıların hizmetlerden ne ölçüde yararlandığının kontrolü ve diğer boyutuyla da bu hizmetlerde görevlendirilecek gençlere istihdam olanağı sağlanacaktır. Özetle kadın yaşlıların eğitim ve gelir düzeyinin düşük olması, artan sağlık sorunları, sosyal güvence ve sosyal destek yetersizliği, vd. sorunları, çok boyutlu düzenleme yapılmasını gerektirmektedir.

- Bireysel görüşmeler sırasında, çiftçi olduğunu belirten kadınlar; kendilerine çiftçi belgesi verilmesine rağmen çiftçi (tarım) BAĞ-KUR'undan yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Bu yüzden, isteğe bağlı BAĞ-KUR yaptırdıklarını, bu sistemde de yüksek prim ödenmesine rağmen emekli maaşlarında pek fark olmadığını, dolayısıyla kadın oldukları için bu konuda da mağduriyet yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Dolayısıyla Sosyal Güvenlik Sistemine yönelik düzenlemelerde, kadın çiftçilerin de desteklenmesi önem taşımaktadır. Pozitif ayrımcılığı hak eden kadın çiftçilerin istihdamı ve tarımsal faaliyetlerini sürdürmeleri için onları teşvik eden düzenlemeler de gerekmektedir. Ayrıca, hangi iş dalında olursa olsun çocuk sahibi kadınların sigortalı olmadan önce gerçekleşen doğum/doğumları nedeniyle hizmet borçlanmasının da yapılması gerekmektedir. Böylece yaşlılıkta, kadınların en azından sosyal güvence ve düzenli aylık gelir elde etmesi mümkün olacaktır.
- Araştırma kapsamındaki yaşlıların toplumsal cinsiyet bağlamındaki görüşlerine göre ailede karar süreçlerinde, çoğunlukla erkek yaşlılar söz sahibidir. Dolayısıyla evin geçimini sağlama görevinin erkeğe ait olduğu; erkeğin “evin reisi” olarak konumlandırıldığı ve tüm karar süreçlerinde tek söz sahibinin erkek olduğu düşüncesi ağırlıktadır. Köylerdeki kadın yaşlılar, gençlik dönemlerinde bitkisel/hayvansal üretim yaptıklarını ve tarım dışında da gelir getirici faaliyetlerde yer aldıklarını belirtmelerine rağmen bulgulardan kadının en önemli görevinin ev işlerini yapmak olduğu, yani kadınlara “ev hanımı” görevinin yüklendiği anlaşılmaktadır. Bu konumlandırma da kadının toplumsal hayatta deneyim ve kendine ait gelir kazanmasını engellemektedir. Dolayısıyla kadın yaşlandığında ya da eşini kaybettiğinde, hayatını sürdürebilecek ihtiyaçlarını karşılama deneyimi ve ekonomik güvencesi olmadığı için oldukça zorlanmaktadır. Araştırma kapsamındaki eşi vefat eden ve çocukları uzakta olan kadın yaşlının biri: “Başı kesilmiş tavuk gibi kaldım.” ifadesiyle bu çaresizliğini dile getirmiştir. Çocukları uzakta olan veya çocuğu olmayan ve yalnız yaşayan özellikle de yaşlı kadınlar, her bakımdan sıkıntı yaşamaktadır. Örneğin sağlık problemleri olduğunda merkeze ulaşımında sorun yaşamakta; maaş çekme, alış-

veriş yapma ve diğer ihtiyaçlarını karşılamada oldukça zorlanmaktadır. Dolayısıyla yaşlıların en azından maaş alma işlemlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Örneğin, yatalak hastalara uygulandığı gibi yaşlıların çoğunun aldığı yaşlılık aylığının kapıda maaş ödeme hizmeti ile ödenmesi, köylerdeki yaşlılara kolaylık sağlayacaktır. Diğer yandan, yalnız yaşayan yaşlı kadınlar kadar erkek yaşlıların da sorunları bulunmaktadır. Onlar da eşleri vefat ettiğinde ev işi, yemek yapma, vd., rutin işleri yapmayı bilmedikleri için başkalarına muhtaç olmaktadır. Dolayısıyla yaşlıların bağımsız yaşayabilmeleri, önceden hayat deneyimi edinmelerini gerektirmektedir. Bu yüzden, başta aile olmak üzere toplumun diğer kurumlarına da görev düşmektedir. Çocukluk çağında kız, erkek ayrımı yapmadan ailelerin çocuklarını hayata hazırlamaları ve sorumluluk vermeleri gerekmektedir. Geleneksel aile kalıpları, birdenbire değiştirilemeyeceği için de yaşlıların başta sağlık hizmetleri olmak üzere diğer hizmetlere de kolay erişebilmeleri için ihtiyaçların yaş grupları ve cinsiyete göre yerinde tespit edilmesi ve gerekli düzenlemelerin acilen hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yaşlıların yararına alınan kararlar ve verilen hizmetlerle ilgili olarak denetim mekanizması da işlevsel hale getirilmelidir.

Günümüzde demografik yapının hızla değişmesi, Dünya’da ve ülkemizde yaşlılık konusunu odak noktası haline getirmiştir. Toplumsal yaşlanma, başta Devlet olmak üzere toplumdaki tüm kurumları ve bireyleri kapsayan ve etkileyen çok yönlü bir konudur. Çünkü demografik dönüşüm; sağlık sistemi, ekonomik ve sosyal sistemlerin de dönüşümünü ve yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Gelişmiş ülkelerin daha önce deneyimlediği ve önlemler aldığı yaşlılık ve yaşlanma konusu; ülkemiz için yeni fark edilen ve henüz hazır olmadığımız ve yeterli düzenlemeleri yapamadığımız bir konudur. Bu nedenle Devlet ve tüm toplumun üzerine büyük görev düşmektedir.

***Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen, “Kırsal Alanda Yaşlılık: Osmaniye İli Kadırlı İlçesi Örneği” isimli doktora tezi (Proje No: 12809) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kaynakça

- Akbay, R. (1998). Kadının kırsal kesimdeki rolü. *Tarım ve Köy Dergisi*, 123: 24-26.
- Anonim (2022). Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], (2022). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 45500.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayalı-Nüfus-Kayıt-Sistemi-Sonuçları-2021-45500&dil=>, (Erişim tarihi: 28.10.2023)
- Anonim, (2023). Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], (2023). İstatistiklerle Yaşlılar, 2022. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 49667.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaşlılar-2022-49667>, (Erişim Tarihi: 28.10.2023).
- Bulduk, E., Ö. (2014). Yaşlılık ve toplumsal değişim. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.2.
- Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1): 62-71.
- Güler, Z. ve ark. (2015). Huzurevi köyleri: kırsal kesimde yaşlılık. TÜBİTAK Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı, Proje No. 113K515, Ankara.
- Hablemitoğlu, Ş. (1998). Kırsal alanda kadınlar ve sürdürülebilir gıda güvenliği. *Tarım ve Köy Dergisi*, 123:32-35.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1): 29-38.
- Kalkınma Atölyesi, 2015. Yaşlanma ve kırsal yaşlılık. *KADergi*, 2. Sayı.
- Kulak, E. (2011). Tarımsal üretim süreçlerindeki değişimin kırsal alanda kadın istihdamına etkileri: 80 sonrası gelişmeler. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Kurt, G. (2008). Türkiye’de yaşlılık olgusuna sosyolojik bir bakış (Sivas il örneği). Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Toplumsal Yapı ve Değişme Bilim Dalı, Sivas.
- Seyyar, A. (2020). Geragoji: yaşlılar ve yaşlı eğitimi.
<http://millisuur.com/geragoji-yasli-lar-ve-yasli-egitimi/>

- Sirman, N. (1991). Gelişme sürecinde kırsal kesim kadını yaklaşımlar ve sorunlar, kırsal kesimde kadının statüsü: sorunlar ve çözüm önerileri. ILO-TKV Danışman Toplantısı Raporları, s.16-29, Ankara.
- Tufan, İ. (2003). Modernleşen Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi. Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Tufan, İ. (2014). Türkiye’de yaşlılığın yapısal değişimi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, I. Baskı, 126s.
- Tufan, İ. (2016). Antik Çağ’dan günümüze yaşlılık ve yaşlanma. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Geliştirilmiş II. Baskı, 251s.

BÖLÜM 4

KIRSALDA KADIN SAĞLIĞI SORUNLARI

Arş. Gör. Damla KISRIK¹

Doç. Dr. Burcu AVCIBAY VURGEÇ²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156157>

¹ Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, ADANA, TÜRKİYE, damlaebe.72@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-9930-2863

² Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, ADANA, TÜRKİYE, burcuavcibay@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0003-2467-5101

1. Giriş

Ailelerin veya toplulukların sağlığı büyük ölçüde kadınların sağlığı ile ilişkilidir. Kadınlara atfedilen ana bakıcı rolü, olumsuz sosyal ve ekonomik koşullarla birleştiğinde, kadının genel sağlığı ve esenliği üzerinde zararlı bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu nedenle, kadınların ve genel olarak toplumun sağlıklı bir yaşam sürmesi için kadınlar için kritik öneme sahip konularda farkındalık yaratmaya zaman ve çaba harcamak hayati önem taşır (Anonim, 2022). Kırsal kesimdeki kadınlar ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine (poliklinikler, hastaneler, üreme sağlığı/aile planlaması ve danışmanlık hizmetleri vb.) erişimde çok sayıda kısıtlamayla karşılaşmaktadır. Buna satın alınabilirlik hareketliliklerindeki kısıtlamalar ve ulaşım araçlarına veya iletişim araçlarına (örneğin cep telefonu) erişim eksikliği dahildir (UN Women, 2023). Çünkü kırsaldaki kadınlar, kentsel alanlarda yaşayan kadınlara göre daha yüksek yoksulluk oranlarına sahiptir (Bolin vd., 2015). Amerikan Topluluğu Araştırması'nın son tahminlerine göre, metropol olmayan alanlardaki yoksulluk oranı, metropol alanlardaki bölgelere göre daha yüksektir (Anonim, 2019). Diğer yandan eğitim başarısı kırsal topluluklarda kentsel topluluklara göre daha düşüktür, daha az kişi liseyi ve hatta daha da azı üniversiteyi bitirmektedir (Temkin vd, 2018). Sağlık sigortası kapsamının yetersiz olması veya olmaması ve sağlık hizmetlerine yetersiz erişim kırsal topluluklardaki önemli sorunlardandır (Temkin vd, 2018; AHRQ, 2014).

Daha yüksek sigara içme oranı, hareketsiz yaşam tarzları, obezite ve hipertansiyon oranları, kırsal kesimdeki bireyler arasında kentsel olan bölgelere göre daha yaygındır ve bu faktörler de kırsal nüfusu belirli sağlık sorunlarına daha yatkın hale getirmektedir. Savunmasız bir grup olan kırsalda yaşayan kadınlar, kentsel akranlarıyla karşılaştırıldığında, daha yüksek oranda kronik sağlık sorunlarına sahiptir. Kalp hastalığı, kronik alt solunum yolu hastalığı, inme, kanser ve kasıtsız yaralanmalardan ölme olasılıkları ise daha yüksektir. Kırsal kesimdeki kadınlar hastaneye yatırıldıklarında, birinci basamak sağlık hizmeti sağlayıcıları, hastane ve kırsaldaki sağlık hizmeti sağlayıcılarının arasındaki iletişim zayıftır. Bu nedenle hastalık ya da sağlık halinin takibi de yetersizdir. Bu da daha sık acil servis ziyaretlerine ve yeniden hastaneye yatışa yol açabilmektedir (Anonim, 2017a).

Cinsiyet merceğinden incelendiğinde kırsal kesimdeki kadın ve erkeklerin hayatlarını yaşama biçimleri toplumsal cinsiyet doğrultusunda

şekillendiğinden cinsiyet, sağlık statüsünün temel belirleyicisidir demek yanlış olmaz. Kırsal kadınların sağlık durumları, biyolojik rolleri (örneğin hamilelikte) ve cinsiyete dayalı rolleri (örneğin bakım verme) tarafından şekillenir. Kadınların benimsedikleri ana bakım verici olma rolü nedeniyle kendi sağlık durumlarını göz ardı ederken kendilerine en yakın olanların sağlığı için sorumluluk alma olasılığı daha yüksektir. Tüm bunlar doğrultusunda kırsal kesimde sağlık açısından zaten savunmasız grup olan kadınların, toplumsal cinsiyet faktörü de eklendiğinde sağlık durumlarının daha da olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır (Alston vd., 2006).

Kırsal bölgelerdeki kadın sağlığını iyileştirmeye yönelik, ulusal ve uluslararası kuruluşların, sağlık hizmeti sunumunda tanımlanan ve ele alınan, kırsal kesimdeki kadın ve kız çocuklarına yönelik belirli sağlık açıklarını ve risklerini ele alan, sağlık eşitsizliklerini iyileştirmeye yönelik toplumsal cinsiyete dayalı bir halk sağlığı yaklaşımına ihtiyaç vardır (UN Women, 2023). Ayrıca kadınların genel olarak toplumun sağlıklı bir yaşam sürmesi için, kadınlar için kritik olan konularda farkındalık yaratmaya zaman ve çaba ayırmak hayati önem taşımaktadır (Alston vd., 2006). Bunun için de sağlık profesyonelleri bu konunun farkında olmalı ve kırsal kesimdeki kadınlarda sağlık eşitsizliklerinin azaltılması için savunuculuk yapmalıdır (ACOG, 2014). Bu çalışmanın amacı kırsaldaki kadın sağlığı sorunları ve sağlık eşitsizliklerine ilişkin literatürü gözden geçirmektir.

2. Kırsalda Kadın Sağlığı Sorunları

Kırsal kesimdeki kadınlar, kırsal yaşamın gerçekleri nedeniyle benzersiz bir grup oluşturmaktadır. Uluslararası kuruluşların ortak hazırladığı rapor sonuçlarına göre, Binyıl Kalkınma Hedefleri göstergeleri açısından kırsal kesimdeki kadınların kırsal kesimdeki erkeklerden daha kötü durumda olduğunu öne sürülmektedir (UN Women, 2023). Kırsal kesimdeki kadınların karşılaştığı çeşitli zorluklar arasında cinsiyet dezavantajı, yoksulluk, zayıf fiziksel sağlık, mental bozukluklar, madde bağımlılığı, aile içi ve/veya yakın partner şiddetine maruz kalma, bakım sorumlulukları ve tarım işçiliği gibi faktörler yer almaktadır. Bu faktörler zamanla kırsaldaki kadınları daha da savunmasız hale getirmektedir. İleri yaş, yoksulluk ve silahlı çatışma bölgelerinde yaşamak savunmasızlığın artmasına katkıda bulunan diğer faktörlerdendir (Chandra vd., 2020). Ayrıca kadın tarım işçileri, sıcak ortam ve

pestisit gibi kimyasal maddelere uzun saatler maruz kalması nedeniyle üreme sağlığı sorunları, ölü doğum, düşük yapma, erken doğum, fetüste doğum kusurları gibi sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Neghab vd., 2014; Li vd., 2016; Roncati vd., 2016; Garcia vd., 2017). Türkiye’de kırsal alanda sera tarımında çalışan kadınların sağlık sorunlarını değerlendirdiği bir çalışmada kırsaldaki kadınlarda başlıca sağlık problemlerini çeşitli tema ve alt temalar altında gruplamıştır (Adıbelli vd., 2022) (Tablo 1).

Tablo 1. Sera Tarımında Çalışan Kadınların Sağlık Problemleri

| Tema | Alt Tema |
|---|---|
| Genel Sağlık Problemleri | <ul style="list-style-type: none"> • Kronik hastalıklar • Alerjik reaksiyonlar • Depresyon |
| Üreme Sağlığı Problemleri | <ul style="list-style-type: none"> • Enfeksiyonlar • Menstrual düzensizlikler • Stres inkontinans • Dismenore • Spontan abortus • Ölü doğum |
| Çocuklarda Sağlık Sorunları | <ul style="list-style-type: none"> • Engellilik • Solunum sistemi hastalıkları |
| Sağlık Sorunlarının Aile Yaşamına Etkileri | <ul style="list-style-type: none"> • Yorgunluk • Cinsel istek eksikliği • Partner şiddeti |
| Koruyucu Sağlık Davranışları | <ul style="list-style-type: none"> • Erken tanıya ilişkin uygulamalar • Aile planlaması yöntemlerine ilişkin uygulamalar |
| Hayata Bakış Açısı | <ul style="list-style-type: none"> • Kişisel bakıma vakit ayıramamak • Eşine ve çocuklarına vakit ayıramamak • Kendini algılama |

Kaynak: Adıbelli vd., (2022).

Kırsaldaki kadınlar, gıda ve beslenme güvenliğinin sağlanmasında, gelir elde edilmesinde ve kırsal geçim koşullarının ve genel refahın iyileştirilmesinde hane halklarını ve topluluklarını desteklemede kilit bir rol oynamaktadır. Tarıma ve kırsal işletmelere katkıda bulunurlar ve yerel ve küresel ekonomileri beslerler. Bu nedenle Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada aktif oyunculardır. Ayrıca Binyıl Kalkınma Hedefleri için de önemli bir hedef grupturlar (Anonim, 2023a). Bu sebeple her toplumda kadın sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve sağlık programlarına aktif katılımı önemlidir. Kırsal kesimdeki kadınlar hastalıklara karşı daha savunmasız oldukları için bu bölgelerdeki kadınların sağlığına dikkat edilmelidir. Birinci basamak sağlık hizmetleri, kırsal sağlık hizmetlerinin temel taşı, hastalar için ilk başvuru noktası ve etkili bir sevk sisteminin sosyal ve ekonomik kalkınmasının ana odağıdır. Birinci basamak sağlık hizmetleri bu noktada nüfusa ve kadınlara uygun maliyetli sağlık hizmetleri sunmaktadır. Bu doğrultuda birinci basamak sağlık kuruluşları, sağlık eğitimi, koruyucu sağlık davranışları, beslenmenin teşviki, temel sanitasyon, anne ve çocuk aile refahı hizmetlerinin sağlanması, aşılanma, hastalık kontrolü ve hastalık ve yaralanma, çocuk tedavisi gibi geniş yelpazede hizmet sunmakla yükümlüdür (Ganapathi, 2017).

2.1. Kırsaldaki Kadınlarda Kronik Hastalıklar

Kırsal kesimdeki kadınlar, genellikle kırsal kesimdeki erkeklere ve genel olarak kentteki akranlarına kıyasla bir dizi sağlık sorunlarıyla karşı karşıyadır. Kenttekilerle karşılaştırıldığında, kronik hastalık ile karşılaşma oranları daha yüksektir. Diyabet, kanser, hipertansiyon, kalp hastalığı, felç ve akciğer hastalığı ile ilgili daha fazla sakatlık ve ölüm riski taşırlar. Bu kısmen kırsal kadınların erken teşhis ve önleme tedbirleri hakkında bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Mulder vd, 2000).

Çalışmalar, kırsal kesimdeki kadınların, kentsel bölgelerdeki kadınlara kıyasla, mamografi çekirme, HPV aşısı yaptırma, doğum hizmeti alma ve diğer sağlık hizmetlerine erişim oranlarının daha düşük olduğunu bildirmiştir (Anonim, 2021). Kırsaldaki kadınlarda, meme kanseri, rahim kanseri gibi vakaların görülme sıklığı daha yüksek olmasına rağmen, kırsal kesimdeki kadınların koruyucu sağlık taraması yaptırma olasılıkları da kentsel kadınlara göre daha azdır (Hageman vd., 2010). Çalışmalar incelendiğinde, kırsal kesimdeki kadınların kentli kadınlardan daha az PAP smear testi yaptırdığı

(Sumarmi vd., 2021), mamografi taraması yaptıran oranlarının düşük olduğu buna bağlı olarak meme kanserinin kentsel kadınlara göre daha geç teşhis edildiği bilinmektedir (Rayman vd., 2010). Leung vd. (2016) yapmış olduğu bir çalışmada kırsal kesimdeki kadınların, meme kanserinin geç evresinin tespit edilme oranının, kentte yaşayan kadınlara kıyasla daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Leung vd., 2016). Neticede sağlık taraması yaptırmamaları nedeniyle, kırsal kesimdeki kadınlar tıbbi bakım aradıklarında birçok sağlık sorunu ileri aşamalarda ve bu da daha kötü prognozlarla sonuçlanmaktadır (Sumarmi vd., 2021). Yoksulluk, sigorta eksikliği, kültürel inançlar ve algıların tümü tarama oranlarının düşmesine yol açan faktörlerdendir. Ayrıca korku, utanç ve sağlık okuryazarlığı eksikliği de tarama eksikliğine yol açabilmektedir (Bennett vd., 2013).

Obezite, birçok kronik hastalığa neden olabilen sağlık bir sorunudur. Kırsal kesim, kadınlarda obezite oranları erkeklere kıyasla daha yüksektir. Ahluwalia ve arkadaşları, kırsal bölgelerde hipertansiyon, hiperkolesterolemi ve diyabet hastası olan kadınların sıklıkla yetersiz tedavi edildiğini veya hiç tedavi edilmediğini bildirmiştir (Ahluwalia vd, 2010). Kırsal kesimde yaşayan kadınların erkeklere göre özellikle akut tıbbi bakıma erişiminin daha az olduğu veya erişimin coğrafya nedeniyle sınırlı olduğu yerlerde sağlık hizmetlerinin kullanımının daha az yararlandığı bilinmektedir (Arkady ve Tower, 2010).

Kırsal alanlar, insan bağışıklık yetersizliği virüsü enfeksiyonunun taranması ve kazanılmış bağışıklık yetersizliği sendromunun (HIV/AIDS) teşhisi söz konusu olduğunda zorluklarla karşı karşıyadır. Bu bölgelerdeki kadınlar mahremiyet eksikliğine maruz kalmakta ve toplumsal değerler nedeniyle HIV/AIDS teşhisinden dolayı sosyal damgalanma korkusu ve utanç duygusuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle HIV/AIDS tedavisi konusunda sağlık bakım alma oranları daha düşüktür (Gonzalez vd., 2009).

Kapsamlı olarak değerlendirildiğinde, kırsal kesimdeki kadınlarda, toplumsal değerler ve inançlara paralel olarak kadının bakım verici role sahip olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin baskın olması ve sağlık bakımına erişimde yetersizlik gibi birtakım faktörler nedeniyle kronik hastalıkların görülmesi ve bu konuda bakım almada engellerle karşılaşması daha muhtemeldir.

2.2. Kırsaldaki Kadınlarda Anne Sağlığı Sorunları

Kırsal kesimdeki kadınlar doğurganlık çağı boyunca birçok engelle karşı karşıyadır. Çalışmalar, anne, bebek ve çocuk sağlığının kırsal sağlık uzmanları tarafından ilk on endişe arasında yer aldığını göstermiştir (Bolin vd., 2015). Kırsal kesimdeki kadınlar, kendilerine sunulan kaynakların daha az olması nedeniyle doğum öncesi bakım açısından özellikle hassas gruplardır. Kadın sağlığına yönelik nitelikli sağlık personeli sayısı kırsal alanlarda yetersizdir; kırsal ilçelerde kişi başına düşen doğum uzmanı sayısı, kentsel alanlardakinden çok daha azdır (Dussault ve Franceschini, 2006). Doğum öncesi bakıma erişimdeki yetersizlikler, kötü obstetrik sonuçlarla ilişkilendirilmiştir (Higginbottom vd., 2016). Doğum öncesi bakıma erişimin olmaması, düşük eğitim düzeyi, planlanmamış gebelik ve sağlık profesyoneline yetersiz ulaşım gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir (Braveman vd., 2020). Teorik çerçeveden incelendiğinde, kırsal kesimdeki kadınların nitelikli bir obstetrik bakım almasını engelleyen faktörler üç gecikme (sağlık hizmeti almaya karar vermede gecikme (I), sağlık hizmetine ulaşmada gecikme (II) ve sağlık kuruluşlarında kaliteli ve zamanında bir bakım almada gecikme (III) modeliyle yakından ilişkilidir (Thaddeus ve Maine, 1994). Kırsaldaki gebelerin doğum sırasında sağlık kuruluşlarına başvurmayı geciktirme nedenlerinin ve doğumla ilgili komplikasyonların incelediği bir çalışmada anne sağlığı bakımı almada topluluk kültürünün etkisi olduğu bildirilmiştir. Ayrıca kadınların planlanmamış gebeliklerden kaynaklı utanç duyma nedeniyle damgalanma korkusu yaşadığı, aile planlaması yöntemlerinin geleneksel değerlerin ihlali olarak görüldüğü, eşlerin gebelikte destekleyici olmaması ve sağlık personellerinin olumsuz tutumları gibi sebeplerden ötürü sağlık kuruluşlarına başvurmayı geciktirdikleri tespit edilmiştir (Sumankuuro vd, 2019).

Kaliteli üreme sağlığı hizmetleri ve iyi zamanlanmış müdahaleler, iyi bir anne sağlığına ulaşmak için temel öneme sahiptir. Ancak bu hizmetlerin eksikliği nedeniyle her yıl yüzbinlerce kadın ölmektedir. Gelişmekte olan bölgelerin çoğunda, kırsal ve kentsel alanlar arasında uzun süredir devam eden farklılıklar tüm bölgelerde azalmış olsa da, kırsal kesimdeki kadınların doğum öncesi bakım ve doğum sırasında nitelikli sağlık personeline erişimi daha azdır. Ayrıca çocuk ölüm oranları ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterse de kırsal kesimdeki oranlar genellikle kentsel oranlardan çok daha yüksektir.

Kırsaldaki kadınların eğitimi çocuklarının hayatta kalmasında temel belirleyicidir (Anonim, 2023a).

Kırsalda anne çocuk sağlığını iyileştirmeye yönelik müdahaleler, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmanın temel anahtarlarıdır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) kırsal kesimdeki kadınların, kaliteli temel sağlık hizmetlerine erişim ve güvenli, etkili, kaliteli ve uygun fiyatlı temel ilaç ve aşılarla erişim de dahil olmak üzere evrensel sağlık güvencesine ulaşmasının desteklenmesi gerektiğini bildirmektedir (Anonim, 2023b). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi, kadınların güçlendirilmesi, anne çocuk sağlığı hizmetlerinde toplumsal eğitim programlarının yoğunlaştırılması, erkeklerin annelik hizmeti alımına katılımının teşvik edilmesi de kırsalda anne çocuk sağlığını iyileştirmeye katkı sağlayacaktır (Sumankuuro vd., 2019).

2.3. Kırsaldaki Kadınlarda Üreme Sağlığı Sorunları

Dünyanın pek çok yerinde, kırsal kesimde yaşayan kadınların sağlık hizmetlerine erişimi özellikle sınırlıdır. Bu durum kadınların üreme sağlığına ilişkin haklarını kullanmalarının önünde ciddi bir engeldir. Kadınların hem özel hem de kamusal alanda karşılaştıkları ayrımcılığa değinilmezse, kırsalda yaşayan kadınların birçoğu yoksulluk, tekrarlanan gebelik kayıpları, yerine getirilmeyen insan hakları gibi kısır bir döngünün içinde kalmaya devam edecektir. Üreme haklarının reddedilmesi yalnızca bireylere zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda ekonomileri de zora sokabilir ve ülkelerin kalkınmasını engelleyebilir (Anonim, 2018).

Üreme sağlığının temel unsurları, aile planlaması, güvenli annelik, istemeyen gebeliklerin güvenli ortamlarda sonlandırılması, bebek ve çocuk bakımı, ergen üreme sağlığı, infertilite, üreme yolu enfeksiyonları ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar, HIV/AIDS gibi bir dizi sorunu kapsamaktadır. Üreme sağlığı sorunları, yalnızca üremeyle ilgili hastalıkları, bozuklukları ve hizmet sunum sistemlerini değil, aynı zamanda yaşam biçimini, davranış kalıplarını, sosyoekonomik koşulları, çevre ve ekosistemleri ve kırsal toplumun kültürel değer, inanç ve uygulamalarını da içermektedir (Subramani, 2020). Çalışmalar incelendiğinde, kırsal kesimdeki kadınların, kadın sağlığı ve üreme sağlığına yönelik bilgi düzeylerinin düşük olduğu ve bununla ilgili sağlık arayışına girmedikleri (Chen vd., 2020), coğrafi koşullar nedeniyle, cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) hizmetlerine erişimde kısıtlamalar yaşandığı

bildirilmiştir (Yao vd., 2013). Ayrıca kadınların yaklaşık dörtte birinin karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı bulunduğu (Tadesse vd., 2022), medeni durumuna bakılmaksızın kadınların karar alma, hareket özgürlüğü, öz yeterlilik ve mali kaynaklar konusunda da sınırlı yetkileri olduğu bildirilmiştir (Banerjee vd., 2015).

Kırsal kesimdeki genç kadınlar, cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda yeterli donanıma sahip değildir. Doğurganlık çağındaki kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularındaki farkındalıklarının artırılmasına ve üreme sağlığı sorunları için sağlık hizmetlerinden yararlanmalarına ilişkin müdahale programlarına ihtiyaç vardır (Banerjee vd., 2015). Birinci basamak sağlık kuruluşlarında nitelikli sağlık çalışanlarının görevlendirilmesi, kırsal kesimde yaşayan kadınlara ulaşılması, kırsal kesimdeki kadınlara cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında danışmanlık yapma fırsatının en üst düzeye çıkarılması bu konuda olumlu etkiler yaratacaktır (Tadesse vd., 2022). Diğer yandan üreme sağlığı hizmetlerinin evrensel olarak erişilebilir hale getirilmesi yalnızca kırsal kesimdeki bir kadının üreme haklarının yerine getirilmesine yardımcı olmakla kalmayacak aynı zamanda sağlıklı kalmasına, eğitim almasına ve ekonomik hayat da dahil olmak üzere hayatın her alanına katılmasına da olanak tanıyacaktır (Anonim, 2018).

Genellikle “sessiz” bir salgın olarak tanımlanan üreme sistemi enfeksiyonları, gelişmekte olan ülkelerde önemli oranda jinekolojik morbidite ve anne ölümlerine neden olan bir üreme sağlığı sorunudur (Rajput, 2023). Üreme sistemi enfeksiyonları, kırsal kesimdeki kadınlar arasında daha yaygındır. Yapılan çalışmalarda kırsal gelişmekte olan ülkelere üreme sistemi enfeksiyonları prevalansının %50.3 olduğu, en sık görülen semptomların ise vulvar kaşıntı, alt abdominal ağrı ve vajinal akıntı olduğu bildirilmiştir (Balakrishnan vd., 2022).

Kırsal topluluklarda kültürel inançlar ve uygulamalar da sağlık arama davranışını engellemektedir. Kırsal bölgelerde özellikle evli kadınlar mahremiyet, sağlık tesisinde kadın doktorların bulunmaması, tedavi masrafları ve sosyal statülerinin düşük olması gibi nedenlerle tıbbi tedaviye başvurma konusunda isteksizdirler (Barua ve Kurz, 2001). Üreme sistemi enfeksiyonları, birçok kadın için ek bir utanç ve aşağılanma unsuru olabilmektedir. Çünkü kırsaldaki kadınlar için üreme sistemi enfeksiyonlarına sahip olmak, “kirli olmak” anlamına gelebilmektedir (Rajput, 2023). Kadınlar, bilinç eksikliği,

üreme sistemi enfeksiyonlarının asemptomatik olması ve tedavi olanaklarının olmaması nedeniyle üreme sistemi enfeksiyonları için tedavi aramamaktadır (Chaudhary vd., 2019). Üreme sistemi enfeksiyonları semptomlarının yüksek insidansı, okuma yazma bilmeme oranının yüksek olması, erken yaşta evlenme, kötü sağlık uygulamaları, hastalıklar konusunda bilgi ve farkındalık eksikliği ile ilişkilidir. Kadınların, üreme sistemi enfeksiyonları konusundaki damgalanmalarını azaltmak ve olumlu sağlık arama davranışını geliştirmelerini sağlamak için üreme sağlığı konusunda nitelikli sağlık eğitimi almalarına ihtiyaç vardır. Ayrıca kadınların tedavi arayışında kendilerini rahat hissetmeleri ve mahremiyet endişeleri nedeniyle caydırılmamaları için sağlık hizmetleri daha erişilebilir hale getirilmelidir (Srivastava, 2010).

2.4.Kırsaldaki Kadınlarda Ruh Sağlığı Sorunları

Kırsal kesimdeki kadınlar özellikle ruh sağlığı açısından risk altındadır. Kırsal yaşamın bazı yönlerinin ruh sağlığına faydalı olduğu düşünülse de, bazı yönleri özellikle kadınlar için ayrıca stres kaynağı olabilmektedir. Örneğin, kırsal bölgelerdeki kadınlar, kentleşmiş bölgelerdeki kadınlara kıyasla ücretli istihdama katılım konusunda daha az fırsata sahip olabilir, sosyal ilişkileri kısıtlı olabilir veya sosyal hizmetlere ve sağlık hizmetlerine daha az erişime sahip olabilir (Hillemeier vd, 2008). Kırsal kesimde yaşayanlar orantısız derecede yoksul olduğundan, bu bölgelerdeki kadınların ruh sağlığı sorunları yaşaması muhtemeldir. Stres etkenleri arasında ekonomik yoksunluk, sağlık sigortası gibi iş avantajlarının olmaması ve küçük kırsal topluluklarda sosyal izolasyon yer almaktadır. Küçük kırsal topluluklardaki kadınların ruh sağlığını etkileyebilecek diğer faktörler arasında geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri yer almaktadır. Bu da kadınların özellikle istihdam veya yükseköğrenime katılımının sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Ekonomik güç ve eğitim yetersizlikleri kadınların şiddet gibi sorunlar karşısında sosyal hizmetlere erişiminde güçlükler yaşanmasına neden olabilmektedir. Şiddet durumunda karşılanmayan ihtiyaçlar, kadınların ruh sağlığı sorunlarını derinleştirebilmektedir (Dokkedahl vd., 2021).

Kentsel kadınlarla karşılaştırıldığında kırsaldaki kadınların obezite gibi bazı kronik rahatsızlıklara ve kronik rahatsızlıkların neden olduğu daha fazla aktivite kısıtlamasına sahip olma oranları daha yüksektir. Bu sorunlara yüksek düzeylerde eşlik eden depresyon yaşamaları da muhtemeldir. Çalışmalar ayrıca

kadınların, ikamet yeri ne olursa olsun, erkeklere kıyasla sürekli olarak daha yüksek düzeyde zihinsel sıkıntı bildirdiklerini göstermiştir (Eberhardt vd., 2001).

İnsanların tedavi maliyeti, ruh hastalığı hakkında farkındalık eksikliği, tedavinin gerekli olduğuna inanmama, zaman eksikliği, hizmetler için nereye gideceğini bilmeme ve ruh hastalığını çevreleyen damgalama dahil olmak üzere çeşitli faktörlerin varlığı ruh sağlığı hizmeti aramasını ve almasını engellemektedir (Ward vd., 2009). Kırsal alanlarda sıklıkla tıbbi hizmet yetersiz olduğundan, ruh sağlığı sorunlarına yönelik tarama ve tedavi hizmetlerine erişim de daha düşüktür. Kırsal alanlarda özellikle psikiyatristler, çocuk psikiyatristleri ve psikologlar gibi ruh sağlığı profesyonelleri ve ruh sağlığı hizmetleri daha azdır (Gamm vd., 2010). Bu yetersizlik, teşhis konulması ve gerekli bakımın alınması olasılığını da azalmaktadır (Hauenstein vd., 2006; Hauenstein ve Peddada 2007).

Kadınların ruhsal olarak sağlıklı olması, bireyin, ailenin ve toplumun kalkınma ve refahı için önem taşımaktadır. Kırsal kesimde yaşayan kadınlara yönelik eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları ile halk eğitim programları ruh sağlığı sorunlarını iyileştirmede kullanılabilir. Ayrıca ruh sağlığı hizmetlerinin birinci basamak sağlık hizmetlerine entegrasyonunun sağlanması, ruh sağlığı hizmetlerine erişimi artıracaktır (Alston vd., 2006).

2.5.Kırsaldaki Kadınlarda Aile İçi Şiddet ve Sağlık Sorunları

Aile içi şiddetin, olumsuz zihinsel ve fiziksel sağlık sonuçları açısından, pek çok ülkede klinik ve toplum temelli çalışmalarla belgelenmiştir (Dillon vd., 2013). Aile içi şiddetin, jinekolojik problemler, kas-iskelet sistemi yaralanması, kronik ağrı, azalmış fiziksel işlevsellik, daha düşük algılanan fiziksel sağlık seviyeleri gibi hem akut hem de kronik birtakım ruhsal bozukluklarla ilişkili olduğu rapor edilmiştir (Coker vd., 2000; Loxton vd, 2006; Woods vd.,2008; Vives-Cases vd., 2011).

Çalışmalar, kırsaldaki kadınların kentte yaşayan kadınlara oranla daha fazla aile içi şiddete maruz kaldıklarını bilinmektedir (Peek-Asa vd., 2011). Aile içi şiddet durumunda kırsal kesimdeki kadınlar, kentsel kadınlara göre sığınma evlerine, fiziksel ve zihinsel sağlık uzmanlarına, kolluk kuvvetlerine ve adli personele daha az erişime sahiptir (Mueller ve MacKinney, 2006). Aile

içi şiddete yönelik program sayısının ve toplum sağlığı profesyonelinin yetersiz olması nedeniyle hizmetlerden geri çevrilme olasılıkları neredeyse iki kat daha fazladır. Ayrıca coğrafi uzaklık ve izolasyon nedeniyle hizmetlere erişimde eşitsizlikler mevcuttur (Lanier ve Maume, 2009). Kültürel normlar nedeniyle yaşanan cinsiyet eşitsizliği, ekonomik, duygusal veya fiziksel cinsiyete dayalı şiddete ve ayrımcılığa neden olabilir (Anitha, 2019). Diğer yandan, kırsal topluluklardaki yaşamın özellikleri, sosyal yapıları, sosyal normları ve değerleri bu topluluklarda aile içi şiddete uğrayan kadınları şiddeti açıklamaktan ve destek aramaktan caydırabilmektedir (George ve Harris, 2015). Birleşmiş Milletler İstatistik Birimi raporuna göre bu durum özellikle Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine yönelik ilerlemeyi ciddi şekilde engellemektedir (Anonim, 2017b).

Aile içi şiddet, kırsaldaki kadının sağlığını fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan etkileyen önemli problemlerden biridir. Toplumsal farkındalık yoluyla (broşür, poster, eğitici video vb.) damgalanmaya karşı mücadele etmek, danışmanlık ve barınma hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere, mevcut hizmetler ve kaynaklar hakkında bilgilendirme yapmak, aile içi şiddet yaşayan kadınlarla ilgili politikalar, prosedürler ve sürekli eğitim programları geliştirmek kırsaldaki aile içi şiddete karşı mücadeleyi iyileştirmeye yönelik etkili olabilecek stratejilerdir (Rizkalla vd., 2020).

2.6.Kırsal Bölgelerde Kadına Yönelik Sağlık Eşitsizliklerini İyileştirmeye Yönelik Girişimler

Kırsal kesimdeki kadınlar, kentsel kadınlara göre daha olumsuz sağlık sonuçlarıyla karşı karşıyadır ve sağlık hizmetlerine daha az erişebilmektedirler. Kırsal alanda genellikle kadın sağlığına yönelik sınırlı sayıda sağlık hizmeti sağlayıcısı bulunmaktadır. Sağlık profesyonelleri bu konunun farkında olmalı ve kırsal kesimdeki kadınlar arasındaki sağlık eşitsizliklerinin azaltılmasını savunmalıdır (ACOG, 2014). Kırsal bölgelerde kadına yönelik sağlık eşitsizliklerini iyileştirmeye yönelik girişimler şunlardır:

- Kırsal kesimdeki kadınların sağlık ihtiyaçlarını ve sağlık hizmetlerinin önündeki engelleri belirlemek için anne-çocuk ve kırsal sağlık kuruluşlarıyla işbirliği yapılmalıdır.

- Birinci basamak sağlık hizmeti sağlayıcılarının, kırsal alanlardaki sağlık profesyonellerine eğitim sağlaması için desteklenmesi gerekmektedir.
- Kırsal kadınlara yönelik hizmetlerin genişletilmesi ve iyileştirilmesi için etkili teletıp teknolojilerinin kullanılmasına yönelik çabalar teşvik edilmelidir.
- Kırsal ve yetersiz hizmet alan bölgelerde doğum ve jinekolojik hizmetlerin kullanılabilirliği izlenmelidir.
- Kırsal alanlarda kadınların sağlık bakım hizmetlerine erişimini derinlemesine incelemek için daha fazla araştırma yapılmalıdır.
- Kırsal kesimdeki kadınların doğum kontrol yöntemlerine ve acil doğum kontrolüne erişiminin artırılması için danışmanlık ve savunuculuk yapılmalıdır.
- Güvenli ve erişilebilir gebelik hizmetlerinin mevcudiyeti savunulmalıdır.
- Kırsal-kentsel kadınlar arasındaki sağlık eşitsizliklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, sağlıkla ilgili veritabanları oluşturulmalıdır.
- Kırsal kesimdeki kadınların sağlığını etkileyen eğitim, istihdam ve yoksulluk eşitsizlikleri üzerine araştırmalar yapılmalıdır (ACOG, 2014).

3.Tartışma ve Sonuç

Kırsaldaki kadınlar, çevresel koşullar, eğitim, sağlık, istihdam gibi hizmetlere erişilebilirlikte eşitsizlik, bakıcı rolünü üstlenmek gibi toplumsal normlar nedeniyle savunmasız gruplardır. Ulusal ve uluslararası kuruluşların, sağlık hizmetlerinin sunumunda belirlenen ve ele alınan kırsal kesimdeki kadınların ve kız çocuklarının belirli sağlık hassasiyetlerini ve risklerini ele alan, halk sağlığı konusunda toplumsal cinsiyet temelli bir yaklaşım benimsenmesine ihtiyaç vardır. Sağlık sistemlerinde kalkınma etkinliğini artırmak için cinsiyete duyarlı eğitim ve hizmet sunumunu artırmak için kamu ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği yapması gerekmektedir.

Kaynakça

- Adıbelli, D., Kırcı, N., Özkan, İ. (2022). The problems of women working in greenhouse agriculture in rural area in Turkey: A phenomenological study from health and social perspective. *Health & Social Care in the Community*, 30(1), 203-211.
- Agency for Healthcare Research and Quality (AHRQ) (2014). National Healthcare Quality and Disparities Report. AHRQ Pub. No. 15-0007. Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality; May 2015.
- Ahluwalia, IB., Tessaro, I., Greenlund, KJ., Ford, ES. (2010). Factors associated with control of hypertension, hypercholesterolemia, and diabetes among low-income women in West Virginia. *J Womens Health*, 19(3), 417-424.
- Alston, M., Allan, J., Dietsch, E., Wilkinson, J., Shankar, J., Osburn, L., Bell, K., Muenstermann, I., Giorgas, D., Moore, E., Jennett, C., Ritter, L., Gibson, R., Grantley, J., Wallace J., Harris, J. (2006). Brutal neglect: Australian rural women's access to health services. *Rural and Remote Health*, 6(1), 1-19.
- American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG). (2014). Health disparities in rural women. Committee Opinion No. 586. *Obstet Gynecol*, 123, 384-388.
- Anitha, S. (2019). Understanding economic abuse through an intersectional lens: Financial abuse, control, and exploitation of women's productive and reproductive labor. *Violence Against Women*, 25(15), 1854-1877.
- Anonim, (2017a). Centers for Disease Control and Prevention (CDC) (2017). Rural Health. Erişim: <https://www.cdc.gov/ruralhealth/> Erişim Tarihi: 29.08.2023
- Anonim, (2017b). United Nations Development Programme (UNDP) (2017). Global indicator framework for the sustainable development goals and targets of the 2030 agenda for sustainable development Erişim: https://www.undp.org/sustainable-development-goals/no-poverty?gclid=Cj0KCQjwusunBhCYARIsAFBsUP-nCVCB0ovJXDRrIuFHIslqK9DM7b8mq-82H6zR9MTi6uwzSe00JbYaAh2TEALw_wcB (Erişim Tarihi: 16.08.2023)

- Anonim, (2018). United Nations Population Fund (UPA) (2018). Protecting reproductive rights of rural women: a pathway to a more equal world. <https://www.unfpa.org/press/protecting-reproductive-rights-rural-women-pathway-more-equal-world> Erişim Tarihi: 31.08.2023
- Anonim, (2019). United States Department of Agriculture (who) (2019). Rural poverty & well-being. [ers.usda.gov/topics/rural-economy-population/rural-poverty-well-being/](https://www.ers.usda.gov/topics/rural-economy-population/rural-poverty-well-being/). (Erişim Tarihi: 16.08.2023).
- Anonim, (2021). Rural Health Information Hub (RHI-Hub) (2021). Rural Mental Health Overview. <https://www.ruralhealthinfo.org/topics/mental-health> (Erişim Tarihi: 31.08.2023).
- Anonim, (2022). RHI, N (2022). Making rural women's health and wellbeing a priority. National Rural Health Alliance. <https://www.ruralhealth.org.au/partyline/article/editorial-making-rural-womens-health-and-wellbeing-priority> Erişim tarihi: 27.07.2023.
- Anonim, (2023a). UN Women (2023). Women Watch | Rural Women - Overview: Health. Erişim: <https://www.un.org/womenwatch/feature/ruralwomen/overview-health.html> Erişim Tarihi:16.09.2023
- Anonim, (2023b). World Health Organisation (WHO) (2023). <https://www.who.int/data/gho/data/themes/topics/topic-details/GHO/world-health-statistics>, (Erişim Tarihi: 15.08.2023)
- Arkady, MG., Tower, LE. (2010). The effect of rurality and gender in the stroke awareness of adults in West Virginia. *J of Health Human Serv Adm*, 33(1), 63-93.
- Banerjee, SK., Andersen, KL., Warvadekar, J., Aich, P., Rawat, A., & Upadhyay, B. (2015). How prepared are young, rural women in India to address their sexual and reproductive health needs? a cross-sectional assessment of youth in Jharkhand. *Reproductive Health*, 12(1), 1-10.
- Barua, A., Kurz, K. (2001). Reproductive health-seeking by married adolescent girls in Maharashtra, India. *Reproductive health matters*, 9(17), 53-62.
- Bennett, KJ., Lopes, JE., Spencer, K., van Hecke, S. (2013). Rural Women's Health. National Rural Health Association, <https://www.ruralhealth.us/getattachment/Advocate/Policy->

- Documents/RuralWomensHealth-(1).pdf.aspx?lang=en-US (Erişim Tarihi: 29.09.2023).
- Bolin, J. N., Bellamy, G. R., Ferdinand, A. O., Vuong, A. M., Kash, B. A., Schulze, A., Helduser, J. W. (2015). Rural healthy people 2020: new decade, same challenges. *The Journal of Rural Health*, 31(3), 326-333.
- Braveman, P., Marchi, K., Egarter, S., Pearl, M., Neuhaus, J. (2000). Barriers to timely prenatal care among women with insurance: the importance of prepregnancy factors. *Obstet Gynecol*, 95(6), 874-880.
- Chandra, P. S., Ross, D., Agarwal, P. P. (2020). Mental health of rural women. In S. K. Chaturvedi (Ed.), *Mental health and illness worldwide*. Springer, 119-149.
- Chaudhary, N., Kalyan, R., Singh, M., Agarwal, J., Qureshi, S. (2019). Prevalence of reproductive tract infections in women attending a tertiary care center in Northern India with special focus on associated risk factors. *Indian journal of sexually transmitted diseases and AIDS*, 40(2), 113.
- Chen, M., Luo, Y., Fu, J., Wang, T., Meng, Y., Xu, C., Qin, S. (2020). Reproductive health status and related knowledge among women aged 20-39 years in rural China: A cross sectional study. *Reproductive Health*, 17(1), 1-10.
- Coker, A., Smith, PH., Bethea, L., King, MR., McKeown, RE. (2000). Physical health consequences of physical and psychological intimate partner violence. *Archives of Family Medicine*, 9:451-457.
- Dillon, G., Hussain, R., Loxton, D., & Rahman, S. (2013). Mental and physical health and intimate partner violence against women: A review of the literature. *International Journal of Family Medicine*, 2013, 1-15.
- Dokkedahl, S., Kristensen, T. R., Murphy, S., Elklit, A. (2021). The complex trauma of psychological violence: cross-sectional findings from a Cohort of four Danish Women Shelters. *European journal of psychotraumatology*, 12(1), 1863580.
- Dussault, G., Franceschini, M. C. (2006). Not enough there, too many here: understanding geographical imbalances in the distribution of the health workforce. *Human resources for health*, 4, 1-16.

- Eberhardt, MS., Ingram, DD., Makuc, DM. (2001). *Urban and Rural Health Chartbook: Health, United States*. Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics.
- Gamm, L., Stone, S., Pittman, S. (2010). Mental health and mental disorders-A rural challenge: A literature review. *Rural healthy people*, 2(1), 97-114.
- Ganapathi, H.B. (2017). Health conditions of rural women: A sociological study. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, 6(9), 59-68.
- García, J., Ventura, M. I., Requena, M., Hernández, A. F., Parrón, T., Alarcón, R. (2017). Association of reproductive disorders and male congenital anomalies with environmental exposure to endocrine active pesticides. *Reproductive Toxicology*, 71, 95-100.
- George, A., Harris, B. (2015). *Landscapes of violence: Women surviving family violence in regional and rural Victoria*. Geelong: Centre for Rural and Regional Law and Justice, Deakin University.
- Gonzalez, A., Miller, CT., Solomon, SE., Bunn, JY., Cassidy, DG. (2009). Size matters: community size, HIV stigma, and gender differences. *AIDS Behav*, 12, 1205-1212.
- Hageman, PA., Pullen, CH., Walker, SN., Boeckner, LS. (2010). Blood pressure, fitness, and lipid profiles of rural women in the Wellness for Women Project. *Cardiopulm Phys Ther J*, 21(3), 27-34.
- Hauenstein, E.J., Peddada, SD. (2007). Prevalence of major depressive episodes in rural women using primary care. *J Health Care Poor Underserved*, 18(1), 185-202.
- Hauenstein. E.J., Petterson, S., Merwin, E., Rovnyak, V., Heise, B., Wagner, D. (2006). Rurality, gender, and mental health treatment. *Fam Community Health*, 29, 169-185.
- Higginbottom, G. M., Safipour, J., Yohani, S., O'Brien, B., Mumtaz, Z., Paton, P., Chui, Y., Barolia, R. (2016). An ethnographic investigation of the maternity healthcare experience of immigrants in rural and urban Alberta, Canada. *BMC pregnancy and childbirth*, 16(1), 1-15.
- Hillemeier, M. M., Weisman, C. S., Chase, G. A., Dyer, A. M. (2008). Mental health status among rural women of reproductive age: findings from the Central Pennsylvania Women's Health Study. *American journal of public health*, 98(7), 1271-1279.

- Leung, J., Martin, J., McLaughlin, D. (2016). Rural–urban disparities in stage of breast cancer at diagnosis in Australian women. *Australian Journal of Rural Health*, 24(5), 326-332.
- Li, Z., Huo, W., Li, Z., Wang, B., Zhang, J., Ren, A. (2016). Association between titanium and silver concentrations in maternal hair and risk of neural tube defects in offspring: A case- control study in north China. *Reproductive Toxicology*, 66, 115- 121.
- Loxton, D., Schofield, M., Hussain, R., Mishra, G. (2006). History of domestic violence and physical health in midlife. *Violence Against Women*, 12(8),715–31.
- Mueller, K.J., MacKinney, A.C. (2006). Care across the continuum: Access to health care services in rural America. *J Rural Health*, 22, 43-49.
- Mulder, P.L., Kenkel, M., Shellenberger, S., Constantine, M., Streiegel, R., Sears, S., Jumper-Thurman, P., Kalodner, M., Danda, C., Hager, A. *The Behavioral Health Care Needs of Rural Women*; American Psychological Association, Committee on Rural Health: Washington, DC, USA, 2000.
- Neghab, M., Momenbella-Fard, M., Naziaghdam, R., Salahshour, N., Kazemi, M., Alipour, H. (2014). The effects of exposure to pesticides on the fecundity status of farm workers resident in a rural region of Fars province, southern Iran. *Asian Pacific journal of tropical biomedicine*, 4(4), 324-328.
- Peek-Asa, C., Wallis, A., Harland, K., Beyer, K., Dickey, P., Saftlas, A. (2011). Rural disparity in domestic violence prevalence and access to resources. *Journal of women's health*, 20(11), 1743-1749.
- Rajput, E. (2023). Pelvic ultrasound imaging-based prevalence of gynecological morbidity in a population of asymptomatic reproductive-age women attending a healthcare outreach program in the Andaman and Nicobar Islands of India. *Indian Journal of Radiology and Imaging*, 33(02), 183-186.
- Rayman, KM., Edwards, J. (2010). Rural primary care providers' perceptions of their role in the breast cancer care continuum. *J Rural Health*, 26,189-195.
- Rizkalla, K., Maar, M., Pilon, R., McGregor, L., Reade, M. (2020). Improving the response of primary care providers to rural First Nation women who

- experience intimate partner violence: A qualitative study. *BMC Women's Health*, 20(1), 1-13.
- Roncati, L., Pisciole, F., Pusiol, T. (2016). The endocrine disruptors among the environmental risk factors for stillbirth. *Science of the total environment*, 563, 1086-1087.
- Subramani, S. (2020). Reproductive Health Status Of Rural Women--A Sociological Study. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(9), 9826-9835.
- Sumankuuro, J., Mahama, M. Y., Crockett, J., Wang, S., Young, J. (2019). Narratives on why pregnant women delay seeking maternal health care during delivery and obstetric complications in rural Ghana. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 19(1), 1-13.
- Sumarmi, S., Hsu, Y. Y., Cheng, Y. M., Lee, S. H. (2021). Factors associated with the intention to undergo Pap smear testing in the rural areas of Indonesia: a health belief model. *Reproductive Health*, 18(1), 1-10.
- Tadesse, D., Medhin, G., Kassie, G. M., Dadi, T. L., Tigabu, S., Demissie, M., Alemayehu, M., Gerbaba, M. J., Denberu, B. F., Teklu, A. M. (2022). Unmet need for family planning among rural married women in Ethiopia: What is the role of the health extension program in reducing unmet need? *Reproductive Health*, 19(1), 1-10.
- Temkin, S. M., Rimel, B. J., Bruegl, A. S., Gunderson, C. C., Beavis, A. L., Doll, K. M. (2018). A contemporary framework of health equity applied to gynecologic cancer care: a Society of Gynecologic Oncology evidenced-based review. *Gynecologic oncology*, 149(1), 70-77.
- Thaddeus, S., Maine, D. (1994). Too far to walk: maternal mortality in context. *Soc Sci Med*, 38(8), 1091-1110.
- Vives-Cases, C., Ruiz-Cantero, M. T., Escribà-Agüir, V., Miralles, J. J. (2011). The effect of intimate partner violence and other forms of violence against women on health. *Journal of public health*, 33(1), 15-21.
- Ward, E.C., Clark, L.O., Heidrich, S. (2009). African American women's beliefs, coping behaviors, and barriers to seeking mental health services. *Qual Health Res*, 19(11), 1589-1601.
- Woods, S. J., Hall, R. J., Campbell, J. C., Angott, D. M. (2008). Physical health and posttraumatic stress disorder symptoms in women experiencing

intimate partner violence. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 53(6), 538-546.

Yao, J., Murray, A. T., Agadjanian, V. (2013). A geographical perspective on access to sexual and reproductive health care for women in rural Africa. *Social Science & Medicine*, 96, 60-68.

BÖLÜM 5

KIRSALDA TOPLUMSAL DEĞİŞİM YARATMA VE KALKINMADA KADIN

Doç. Dr. Emine YILMAZ¹ Prof. Dr. Gülen ÖZDEMİR²
Bağnu ÇOLAKOĞLU³

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156161>

¹ Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü Tekirdağ, Türkiye. emineyilmaz@nku.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-3434-8932

² Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü Tekirdağ, Türkiye. gozdemir@nku.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-3107-972X

³ Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü Tekirdağ, Türkiye. bcolakoglu@nku.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-6077-8581

1.Giriş

Tarihsel süreçte insanlar tarımla yerleşik hayata geçerken, sanayi devriminden sonra ise ülkeler, kırsal nüfus ve kent nüfusu olarak ikiye ayrılmıştır. Gelişmiş ülkelerde kırsal nüfus ve kentsel nüfus arasında sosyo-ekonomik farklar daha az iken, gelişmemiş ülkelerde bu ayrım çok daha belirgindir. Bu nedenle de gelişmemiş ülkelerde kırsal kalkınma yatırımları, tüm nüfusun refah düzeyini eşit seviyeye getirebilmek için son derece önemlidir.

Bir ülke için “kalkınma, ekonomik büyüme ile birlikte ülkede yaşayan insanların her anlamda refah düzeylerinin artması anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında kırsal kalkınma, kırsalda yaşayan ve genellikle tarımsal üretim faaliyetleri ile uğraşan insanların sosyo-ekonomik olarak refah düzeyinin artması için uygulanan işlemler, planlar ve politikalar bütünüdür” (Şahin ve Kan, 2021). Daha kapsamlı olarak değerlendirildiğinde “kırsal kalkınma; kırsal alanda yaşayan, geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması amacıyla onlarda önce bir gereksinme duygusu yaratma, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplumların kalkınmalarını sağlama savaşdır” (Yıldırak, 1983).

Kırsal kalkınma kapsamında, yoksulluk istihdam, örgütlenme, cinsiyet eşitliği, kırsal sanayi, sosyal güvenlik, tarım ve toprak reformu, tarımsal yayım, finans ve altyapı hizmetleri gibi birçok konu değerlendirilmelidir (Kulak, 2011).

Günümüzde hem çevresel boyutta hem de üretim açısından sürdürülebilirlik kavramı büyük önem kazanmıştır. Kırsal kalkınma ile ilgili tarım politikaları belirlenirken de bu kavram göz önünde bulundurularak planlar oluşturulmaktadır (Özdemir vd., 2019). Kırsal kalkınma planlarının sürdürülebilir olması için, özellikle kırsalda dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınların eğitim, sosyal güvence gibi konularda daha güçlü hale gelmesi gerekmektedir.

Türkiye’ de kırsal kalkınma ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde kırsal kalkınmanın üç temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar tarım sektörü, kırsal sanayi ve kırsal turizmdir. Türkiye’de kadınlar bu üç sektörde bazen ücretsiz aile işçisi, bazen kooperatifler aracılığı ile örgütlenerek bazen de

girişimcilik faaliyetleri ile aktif olarak yer almaktadır (Özdemir vd., 2017). Hangi yolla olursa olsun kadınlar, hem bölge ekonomisi hem de ülke ekonomisinin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Böylelikle de toplumun birçok alanda gelişmesini ve güçlenmesini sağlayarak büyük bir değişim yaratmaktadırlar.

Kırsal alanda, kadınları eğitim, ekonomik katılım, karar verme, cinsiyet eşitliği, girişimcilik konularında güçlendiren çalışmalar, kırsal toplumların gelişiminde ve dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, kırsal alan kavramı ve kadın, tarımsal üretimde kadının rolü, işgücüne katılım durumu, kırsal turizm ve girişimcilik konuları üzerinde durulmuştur.

2.Kırsal Alan Kavramı ve Kadın

Türk dil kurumu kırsal alanı “üretim faaliyetlerinin tarıma dayalı olduğu, tarım ve hayvancılığın yoğun bir şekilde yapıldığı, kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı yer” olarak tanımlamaktadır. Kırsal alan ile ilgili başka bir tanım ise “üretim ve tüketimi birleştiren piyasa mekanizmasının gelişmediği, yapılan üretimin büyük ölçüde bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile yapıldığı bölgeler şeklindedir” (Tolunay ve Akyol, 2006). Tekeli’ye göre kırsal alan; “üretim faaliyetlerinin doğal kaynakların kullanılarak yapıldığı, sosyal hayatın gelenek ve göreneklere göre şekillendiği, teknolojik ve kültürel yeniliklerin daha yavaş dolayısıyla daha geç gerçekleştiği yerler şeklindedir” (Tekeli, 2016). OECD ise “nüfus yoğunluğu, kilometrekare başına 150 kişinin altında olduğu yerleri, kırsal alan olarak nitelendirmiştir “(Soyal, 2013). Bu tanımlamalardan yola çıkarak kırsal alan şu özellikleri ile;

- Kentsel bölgeler dışında kalan,
- Kilometrekareye düşen kişi sayısının kentlerden çok daha az olduğu,
- Üretim faaliyetleri olarak tarım ve hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı,
- İnsanların ihtiyaçlarını genellikle doğal kaynaklar ile karşılayabildiği,
- Sosyal ilişkilerin daha yoğun olduğu ve bireylerin geleneklere bağlı bir yaşam tarzı sürdürdüğü,
- Kişilerin eğitim seviyesinin kentlerde yaşayanlara oranla daha düşük olduğu,

- Ekonomideki piyasa mekanizmasının az geliştiği,
- Sağlık ve eğitim gibi sosyal olanaklara sahip olmanın daha zor olduğu yerler olarak nitelendirilebilir.

Kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payının %80'lere yaklaştığı Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950'li yıllara gelindiğinde kırdan kente aşırı göçün etkisiyle kırsal nüfusun payı giderek azalmıştır. 1950'lerden itibaren, kırdan kente göç yoğunlaşmış, toplam nüfus içindeki kırsal nüfusun %75 olan bu payı 1960'da %68.1'e, 1970'de %61.5'e, 1980'de %56.1'e ve nihayet 1997'de %34.9'a düşmüştür. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) adrese dayalı kayıtlarına bakıldığında; 2000'li yıllarda kırsal alandan kentlere göç devam etmiş, 2012 yılında kırsal nüfus oranı %22.7'ye kadar gerilemiştir. 2013 ve 2014 yıllarında ise kırsal alanın nüfus oranı yaklaşık %8 olarak hesaplanmıştır (Anonim, 2015). 2012 yılına kadar olan değişim rakamları beklenen değerler olup, 2013 ve 2014 yılında hesaplanan kırsal nüfus oranı yanıltıcı niteliktedir. Çünkü 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 numaralı "On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelede değişiklik yapılmasına dair kanun" ile kırsal niteliği taşıyan birçok alan, ilçe veya illerin mahalleleri statüsü kazanmıştır. Böylelikle dolaylı olarak kırsal alanlardaki nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı bir gecede %22.7'den yaklaşık %8'e gerilemiştir. Bugün ise kırsal nüfus oranı % 6,6'ya kadar düşmüştür (Anonim, 2023a). Tablo 1'de Türkiye'de kırsal alan ve kent nüfusunun 2011-2022 yılları arasındaki değişimi verilmiştir. Tabloda 6360 sayılı kanunun etkileri ve yıllar içerisinde kırsal nüfusun sürekli azalma eğiliminde olması göze çarpmaktadır.

Tablo 1. Türkiye'de 2012-2022 Yılları Arasında Kırsal ve Şehir Nüfusu

| Yıllar | Kırsal Nüfus | Şehir Nüfusu | Kırsal Nüfus (%) | Şehir Nüfusu (%) |
|--------|--------------|--------------|------------------|------------------|
| 2012 | 17178953 | 58448431 | 22,7 | 77,2 |
| 2013 | 6633451 | 70034413 | 8,7 | 91,3 |
| 2014 | 6409722 | 71286182 | 8,2 | 91,8 |
| 2015 | 6217919 | 72523134 | 7,9 | 92,1 |
| 2016 | 6143123 | 73671748 | 7,7 | 92,3 |
| 2017 | 6049393 | 74761132 | 7,5 | 92,5 |
| 2018 | 5115275 | 76808607 | 6,2 | 93,8 |
| 2019 | 6003717 | 77151280 | 7,2 | 92,8 |
| 2020 | 5878321 | 77736041 | 7,0 | 93,0 |
| 2021 | 5771642 | 78908631 | 6,8 | 93,2 |
| 2022 | 5765882 | 78914391 | 6,6 | 93,4 |

Kaynak Anonim, (2023b).

Türkiye’ de yıllar içerisinde kırsal bölgelerde yaşayan insanların oranında azalma olmasının farklı birçok nedeni bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde ekonomin tarıma dayalı olması ve tarım sektöründeki risk ve belirsizliklerin fazla olması ile birlikte yıllar içerisinde artan girdi maliyetleri küçük aile işletmelerinin üretimden çekilmesine neden olmuştur. Ayrıca mekanizasyonun tarımda insan işgücüne olan gereksinimi azaltması da kırsal nüfusun yıllar içerisinde azalmasının önemli bir diğer nedenidir.

Yıllar içerisinde kırdan kente göçün artması ile kırsal alanda genellikle tarımsal faaliyet içinde bulunan kadın, göçün sonucunda ya ev işleri ile meşgul olup işgücüne dâhil olmamakta ya da kayıt dışı işgücü konumunu almaktadır (Davashgil, 2011). Kırsal alanların genel yapısı incelendiğinde ise kadınların görev ve sorumlulukları ile büyük bir rol aldığı görülmektedir. Ancak kırsal bölgelerde kadınların oldukça büyük bir çoğunluğu, aldıkları rol ve gerçekleştirdikleri birçok işe rağmen ne yazık ki ücretsiz aile işçisi durumundadır (Yılmaz vd, 2019).

Tarım sektöründe kadın istihdamı, düzenli ve yevmiyeli olarak veya işveren ve kendi hesabına çalışanların oranı umut verici olsa da bu oran ücretsiz aile işçisi durumunda olan kadınların oranının yanında oldukça düşük seviyededir.

Türkiye’de kırsal alanda nüfusun %48,6’sını ve istihdamın %34,5’ini kadınlar oluşturmaktadır (Anonim, 2022a). Kalkınma çalışmaları yürütülürken tüm toplumsal ilişki biçimlerini belirleyen cinsiyet faktörünün dikkate alınması gerekmektedir. Cinsiyet faktörünün dikkate alınmaması, kadının güçlenmesinin önünde bir engel olmanın yanı sıra söz konusu çalışmaların başarısızlığı anlamına da gelmektedir (Kulak, 2011).

Kırsal kesimlerde kadınlar gerek geleneksel yapıda olmaları, gerekse uğraştıkları işler ve görev sorumluluklarının farklı olması nedeni ile kentlerdeki hemcinslerine göre farklılık göstermektedirler. Kırsal kesimde kadın, çocuk bakımı, temizlik, yakacak temini, ekmek yapımı ve beslenme gibi ev işleri yaparken diğer yandan el sanatları, bitkisel ve hayvansal üretim, tarım dışı işler ve gelir getirici faaliyetlerde de bulunmaktadır (Yıldırak vd, 2002). Türkiye’de kırsal kesimdeki kadınlar kentli kadınlara oranla daha fazla iş gücüne katılmakta ve üretmektedirler.

Tarımsal üretim sürecinde de ürünlerin yetiştirilmesinden, ürünün sofraya ulaşımına kadar kadın emeği söz konusudur. Türkiye’de tarım kadın istihdamının en yoğun olduğu sektör olarak istatistiklere yansımaktadır ve Türkiye’de tarımsal üretim çoğunlukla küçük ölçekli üreticilik veya geçimlik üretim olarak adlandırılan aile içi üretimle gerçekleştirilmektedir. Bu üretim modeli ise kırsalda kadınların ücretsiz aile işçisi veya güvencesiz çalışan iş gücü olarak görülmesine neden olmaktadır. Oysa kadınlar tarımsal işlerde üreten, değerlendiren, pazarlayan, ev içi rolleri açısından da tüketen bireyler olarak önemli rollere sahiptir.

2.1.Kırsal Kalkınma Bileşenleri İçerisinde Kadının Durumu

Kalkınma yalnızca bir ülkenin ekonomik açıdan büyüüp gelişmesi değil, ekonomi ile birlikte sosyal bir değişim ve gelişimi sağlamak için gerçekleştirilen tüm eylemleri içine alan çok kapsamlı bir olgudur (Önver ve Kanbak, 2020). Bu olgunun içerisinde eğitim, sağlık, hukuk ve gelir dağılımı gibi birçok kavram yer almaktadır. Bu kavramlar ülke içerisinde tüm bölgelerde ne kadar iyi ve eşit bir şekilde gelişirse kalkınma da o denli sağlam ve sürdürülebilir olabilmektedir. Türkiye’de kırsal kalkınma ile ilgili çalışmalar incelendiğinde üç bileşenin varlığından söz edebilmek mümkündür. Bunlar:

- Tarım sektörü,
- Kırsal sanayi,
- Kırsal turizmdir.

Tarımın sektör haline gelmesinin en temel nedeni toplumların beslenme ihtiyacının karşılanmasını sağlamaktır. Tarımı dar anlamda “ülkelerin nüfuslarının beslenme ihtiyacını karşılaması için gereken ürünlerin üretildiği faaliyetler bütünü olarak tanımlamak” mümkündür. Tarım sektörü sayesinde çeşitli besin maddeleri üretilmekte, bu maddeler işlenerek çeşitlendirilmekte ve bireylerin beslenme ihtiyaçları karşılanmaktadır. Toplumdaki bireylerin beslenme ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi ve bireylerin satın alma gücüne sahip olarak bu ürünleri satın alabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle de tarım sektörü ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimleri için en temel olan sektörler arasında yer almaktadır (Doğan vd. 2015).

Kırsal alanda kadınların iş gücüne katılımı toplumun sosyal, siyasal, ekonomik yapısı, kültürel değerleri, kullanılan teknoloji düzeyi, ailenin sahip

olduğu arazi ve hayvan varlığı, pazara açılma durumu, ailenin gelir düzeyi ve toplumsal konumu gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Ayrıca tarımsal alanın eve yakınlığı da kırsal alanda tarım sektöründe kadının faaliyetlerini belirleyen faktörler arasında yer almaktadır. İşletmenin büyüklüğü de kadının tarım sektöründe yer almasını etkileyen önemli faktörler arasındadır. Küçük ve orta büyüklüklerdeki işletmelerde, emek yoğun olan işleri genellikle kadınlar üstlenmektedir ve iş yükleri de erkeklerden daha fazla olmaktadır. Büyük işletmelerde ise kadınlar tarımsal üretime neredeyse hiç katılmamaktadır (Kutlar ve Gündoğan, 2013). Kadınların konumu tarımsal üretimde dört grupta toplanmaktadır (Anonim, 2000).

1- Büyük işletmelerde genellikle tarlada kadınlar çalışmamaktadırlar. Tarımsal üretimin, üretime doğrudan katılma işleri dışındaki (üretime karar verme, denetleme, pazarlama ve yönetme gibi) işler erkeğin işidir. Erkeğin yeterli olmadığı veya çeşitli nedenlerle üretim sürecinden çekilmek zorunda olduğu yer ve durumlarda, kadının sınırlı da olsa, yönetim ve denetleme görevi vardır.

2- Orta büyüklükteki işletmelerde kadınlar emek-yoğun işlerde, erkekler ise mekanize işler ve pazarlama gibi işler yürütmektedirler.

3- Küçük aile işletmelerinde kadınlar emek-yoğun tarımsal üretimi yürütürken, erkekler ise tarım dışı gelir kaynakları aramaktadırlar. Bu tür toprakların sahibi olan ailelerde ve orta büyüklükte toprağı olan ailelerde çeşitlenmiş bitki ya da sınai türü tarım yapılması durumunda kadın, daha çok el emeğine dayalı çapa, hasat gibi işleri yapmakta ve çalışma yükü erkeğe göre daha fazla olmaktadır. Ancak yine de üretim ve karar verme süreçlerinde erkekler kadar söz sahibi olamamaktadır.

4- Az topraklı ya da topraksız olan ailelerde kadının ve erkeğin geçim için başkalarının işlerinde çalışmaya gereksinimleri vardır. Bundan dolayı hem erkekler hem de kadınlar buldukları köyde ya da başka bölgelerde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadırlar. Bu tür ailelerde kadın hem kendi ailesinin düzeni için gereken ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklarını yürütmekte hem de sınırlı olarak üretme durumunda kaldığı emek yoğun tarla, bahçe ve hayvanlarla ilgili işleri de yapmakla yükümlüdür (Anonim, 2000).

Kırsal sanayi, tarım ve orman ürünleri ile tıbbi bitkiler gibi sanayiye hammadde oluşturan ürünlerin üretildikleri kırsal bölgelerde, işlenerek mamul

haline getirilmesi ve pazarlanması gibi geniş bir dizi işlemi konu alan bir olgudur.

Bir ülkenin içerisinde kırsal alanlardan kentlere olan göçün temel sebeplerinin başında dinamik iş gücünün tarım sektöründe kendine yer bulamaması gelmektedir. Ancak bununla beraber sosyal yaşam açısından birer cazibe merkezi olarak gençleri çekmesi de kırsal bölgelerden kentlere olan göçlerin nedenleri arasında yer almaktadır (Özdemir, 2004). Ancak bu göçler kontrolsüz bir şekilde gerçekleştiğinde gecekondular, sorunları, güvenlik, eğitim, sağlık, ekonomi gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle de tarım sektörü dışında da istihdam yaratan kırsal sanayi yatırımlarının doğru planlanarak desteklenmesi sürdürülebilir kırsal kalkınmaya büyük bir katkıda bulunacaktır.

Kadınların kırsal bölgelerde iş gücüne resmi olarak katılmak istemelerinin nedenleri genel olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlar ekonomik ve sosyolojik nedenlerdir. Kadınların iş hayatına katılmasının ekonomik nedenleri arasında; gelir eksikliği nedeni ile aile bütçesine katkıda bulunma, ekonomik bağımsızlık, medeni durumdaki değişiklikler, çocuk sahibi olup olmama, eğitim düzeyi yer almaktadır. Sosyolojik açıdan ele alındığında ise itibar sağlamak veya kendini bağımsız kılma, karar alma süreçlerinde söz sahibi olabilme ve çalışma hakkı ön plana çıkan olgulardır (Özdemir vd, 2017). Kırsal sanayinin gelişmesi ile birlikte kadın ücretsiz aile işçisi durumundan çıkararak, ekonomik özgürlüğü ve sosyal güvencesi olan bireyler konumuna gelecektir. Böylece hem ekonomik açıdan hem de sosyolojik açıdan özgüveni yüksek bireyler olabileceklerdir.

Kırsal bölgelerin yapısı gereği kırsal sanayinin en önemli kolunu tarımsal sanayi faaliyetleri oluşturmaktadır. Tarımsal sanayi faaliyetlerinin geliştirilmesi için de Tarım ve Orman Bakanlığı'nın öncülüğünde ticaret odaları, sanayi odaları, ticaret borsaları, Tarım ve Orman İl Müdürlüklerinin katkılarıyla Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri kurulmaktadır (RG 27402, 2009). Gerçekleştirilen bu sanayi faaliyetlerinde de kadınlar buldukları bölgelerde aktif ve kayıtlı olarak işgücüne katılabilme olanağı bulmaktadırlar.

Kırsal turizm kırsal alanlardaki faaliyetlerin genişliği nedeniyle tam tanımının yapılması oldukça güç olan bir kavramdır. Dünya Turizm Örgütü'nün tanımına göre "yalnızca tarımsal veya çiftlik turizmini değil, kırsal

alandaki tüm turizm faaliyetlerini kapsamaktadır” (Anonim, 1994). Avrupa Birliği tarafından ise, “Tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek amacıyla olan turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek, içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü” olarak tanımlanmıştır (Anonim, 1999). Bu tanımlamalardan yola çıkarak kırsal turizmi; “yurt içi ve yurt dışından ziyaretçileri çekmek amacı ile kırsal alanlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin bir turizm potansiyeli yaratarak bölge ekonomisine katkıda bulunulması ve aynı zamanda bölgenin kültürünün tanıtılmasını içeren ekonomik faaliyetler bütünü şeklinde” kısaca tanımlamak mümkündür.

Kırsal turizm bölgenin çevresel ve kültürel dokusuna zarar vermeden tüm ekonomik getirinin bölgede kalmasını sağlıyorsa bu turizm faaliyetinin o bölge için optimal fayda sağladığı ve ekonomik sızıntılara yer vermediği anlamına gelmektedir. Kırsal turizmde gıda temininden araç kiralamaya, el sanatlarından rekreasyona kadar tüm hizmetlerin o bölge halkı tarafından sağlanabilmesi bölgedeki turizm girişimcilerinin varlığına ve becerilerine bağlıdır (Boyacıoğlu, 2014).

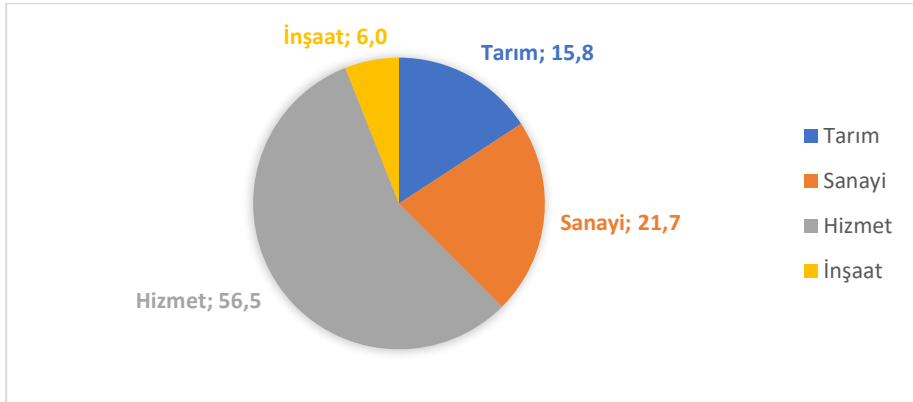
Kırsal turizm içeriği ve etkinlik türleri olarak bakıldığında kadın gücünü gerektirmektedir. Özellikle el sanatlarına dayalı üretim biçiminin önemli faaliyet türü olması kadınlar için büyük fırsat sunmaktadır (Fidan ve Nam, 2012). Bu açıdan bakıldığında kadınlar kırsal turizmde el sanatları, yöresel ürünlerin imalatı ve pazarlanması gibi birçok faaliyette girişimci veya çalışan olarak yer almaktadır. Böylelikle de doğru bir şekilde planlanan kırsal turizm, sürdürülebilir kırsal kalkınma için büyük bir fırsat yaratılmasını sağlayacaktır.

Kırsal turizm, kırsal bölgelerde ulaşım, alt yapı, sağlık hizmetlerinde sorunlar var ise bu sorunların daha hızlı çözülmesinde önemli rol oynamaktadır. Kırsal turizmin geliştiği bir yerde ziyaretçi sirkülasyonu sayesinde küçük işletmelerin ve kadınların kazancının artmasına neden olmaktadır (Çeken vd. 2012). Bu faydalarına rağmen kırsal turizm, doğru ve planlı bir şekilde yürütülmezse doğal kaynakların yok olmasına sebep olan bir sektör haline gelebilmektedir. Bu nedenle de kırsal turizm planları geniş çapta değerlendirilmeli ve yaratacağı etkiler tam olarak belirlenmelidir.

2.2.Kırsal Alanda Kadının İşgücü Piyasasındaki Durumu

Türkiye nüfusu 2022 yılı sonu itibarıyla toplam olarak 85 milyon 279 bin 553 kişiye ulaşmıştır. Erkek nüfus 42 milyon 704 bin 112 kişiyken, kadın nüfus 42 milyon 575 bin 441 kişidir. Diğer bir ifadeyle toplam nüfusun %50,1'ini erkekler, %49,9'unu ise kadınlar oluşturmaktadır. İl ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %93,4 olurken, belde ve köylerde yaşayanların oranı bir önceki yıla göre %6.8'den %6,6'ya düşmüştür (Anonim, 2022b).

Yine TÜİK verilerine göre İşgücü 2022 yılında bir önceki yıla göre 1 milyon 618 bin kişi artarak 34 milyon 334 bin kişiye ulaşmıştır. İşgücüne katılım oranı ise %53.1 olarak belirlenmiştir. Bu oran erkeklerde %71.4 iken kadınlarda ise %35.1 olarak bulunmuştur (Anonim, 2022b). Türkiye'de istihdam edilenlerin %15,8'i tarım, %21,7'si sanayi, %6,0'ı inşaat, %56,5'i ise hizmet sektöründe yer almaktadır (Şekil 1). Toplam istihdam içerisinde tarımsal istihdamın payının giderek düştüğü görülmektedir. Nitekim 1990'lı yıllarda tarımsal istihdam oranı %46 iken bugün bu oran %15,8 civarına düşmüştür.



Şekil 1. Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı

Türkiye'de istihdamın cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde kadınlar açısından en önemli istihdam kaynağının tarım olduğu görülmektedir. Kadınların aktif iş hayatında yer alması bakımından kentsel ve kırsal bölgelerde önemli farklar bulunmaktadır. Kırsal alanda çalışan kadınların büyük bir kısmı tarımda çalışmaktadır. Buna rağmen kadınların hayatında ekonomik özgürlük

anlamında ciddi bir iyileşme sağlanamamıştır. Bunun nedeni de kadınların ücretsiz aile işçisi olarak görülmesidir (Kara ve Binici, 2003; Çelikten ve Sevinç, 2020). Bu oranlar yıllar içerisinde değişmiş olmasına karşın kadınların ekonomik özgürlük ve karar alma süreçlerine katılımında önemli bir gelişme yaşanmamıştır.

Tablo 2’ de Türkiye’de son beş yılda tarım ve tarım dışı sektörlerde kadın, erkek ve toplam istihdam değerleri yer almaktadır. Tarım, her dönemde olduğu gibi bu yıllarda da kadınların en çok istihdam edildiği sektör olma özelliğini sürdürmektedir. Tablo 2 incelendiğinde yıllar içerisinde tarım istihdamının genel istihdam içindeki payının düşme eğiliminde olduğu göze çarpmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da tarım sektöründe kadın istihdamında da bir düşüş söz konusudur. Ancak yine de tarım sektöründe erkek istihdamına oranla kadın istihdamının payının, tarım dışı sektörlerle göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. 2018-2022 Yılları Arasında Tarım-Tarım Dışı İstihdamın Dağılımı

| Yıllar | Toplam istihdam | Tarım | Tarım dışı | Tarım (%) | Tarım dışı (%) |
|--------------|-----------------|-------|------------|-----------|----------------|
| 2018 | 28 738 | 5 297 | 23 441 | 18,4 | 81,6 |
| 2019 | 28 080 | 5 097 | 22 983 | 18,2 | 81,8 |
| 2020 | 26 812 | 4 716 | 22 096 | 18 | 82 |
| 2021 | 28 797 | 4 948 | 23 849 | 17,2 | 82,8 |
| 2022 | 30 752 | 4 866 | 25 887 | 16 | 84 |
| Erkek | | | | | |
| 2018 | 19 720 | 2 943 | 16 776 | 15 | 85,1 |
| 2019 | 19 156 | 2 856 | 16 299 | 14,9 | 85,1 |
| 2020 | 18 506 | 2 825 | 15 681 | 15,3 | 84,7 |
| 2021 | 19 792 | 2 901 | 16 891 | 14,7 | 85,3 |
| 2022 | 20 818 | 2 822 | 17 996 | 13,6 | 86,4 |
| Kadın | | | | | |
| 2018 | 9 018 | 2 353 | 6 665 | 26,1 | 73,9 |
| 2019 | 8 924 | 2 241 | 6 683 | 25,1 | 74,9 |
| 2020 | 8 306 | 1 891 | 6 415 | 22,8 | 77,2 |
| 2021 | 9 005 | 2 047 | 6 958 | 22,7 | 77,3 |
| 2022 | 9 935 | 2 043 | 7 891 | 20,6 | 79,4 |

Kaynak: (Anonim, 2023).

Cinsiyete göre kayıt dışı çalışmanın dağılımı incelendiğinde ise tarım sektöründe çalışan erkeklerin %77,7'sinin kayıt dışı çalıştığı, kadınların ise %94,2'sinin kayıt dışı çalıştığı görülmektedir (Anonim, 2022a). Bu verilere göre, tarımda çalışan her 100 kadından 94'ü kayıt dışı çalışmaktadır. Bu da kadınların sosyal güvenlik ve gelecek güvencesinden yoksun olmalarına neden olmaktadır.

Türkiye'de kırsal alanda kadınların iş gücüne katılım oranlarının kentlere kıyasla daha yüksek tespit edilmesinin sebebi, kentlerden farklı olarak, kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi şeklinde tarımda istihdam edilmesi ve kırsalda kız öğrencilerin örgün eğitim sürecinden erken ayılmasından kaynaklanmaktadır. Eğitim tüm bireylerin olduğu gibi kadınların da istihdama, sosyal hayata, karar alma süreçlerine katılmalarını arttırmaktadır. Ayrıca eğitim, kadınların hizmetlere erişimlerini de kolaylaştırmaktadır. Kırsal alanda çoğunlukla ücretsiz ya da düşük ücretler karşılığında çalışan kadınlar açısından sosyal hareketliliğin sağlanması ve refah düzeyinin artırılması, eğitimde kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olması ve yeterli bir gelişimin gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Bununla birlikte, eğitime ilişkin veriler incelendiğinde, özellikle kadınlar açısından kırsal alanda eğitime erişim imkanlarının yetersiz olduğu görülmektedir (Kulak, 2011).

Kadınların mülk sahipliğinin erkeklere göre sınırlı olması, yeni teknolojilere kadınların yeterli ölçüde erişememeleri, kadınların yaygın hizmetlerinden erkekler kadar faydalanamaması, mali hizmetlere ulaşmanın zorluğu ve finansmana ulaşabilecek kaynakları tam olarak bilmemeleri kadınların işgücü verimini düşürmektedir. Ayrıca görev ve sorumlukları nedeniyle kendilerine vakit kalmaması, eğitim olanaklarına yeterince erişememeleri ya da faydalanamamaları, aile içinde fazla söz sahibi olmama gibi kötü şartlar kadınların düşük verimle çalışmasına neden olan sosyo-ekonomik ve politik nedenler arasında yer almaktadır (Kasnakoğlu, 2000).

Gelişmiş ülkelerde toprağın hazırlanıp, hasattan sonra ürünün alınmasına kadar kadınlar tarımda önemli bir yer almaktadır. Ekinin toplanmasından sonra ise depolama, ayıklama ve bakım gibi işlerde de kadınlar önemli görevler üstlenmektedir. Bunun yanı sıra küçük aile işletmelerinde kadınlar sadece tarımda değil, hayvansal işlerde de önemli bir yer almaktadır. Hayvanların günlük rutin bakımları, sütün sağılması, sütün toplama merkezlerinde götürülmesi gibi birçok iş kadınlar tarafından

gerçekleştirilmektedir (Bayraktar ve Gaytancıoğlu, 2000). Ayrıca üretim yapmak amacıyla tarla, bahçe veya üretimin yapıldığı diğer yerlerde buraların temizliği ve düzeni, hane içi ev temizliği ve düzeni, çocukların bakımı, ailenin beslenmesi de yine üreticinin verimli bir çalışma elde etmesine imkan sağlayan önemli bir emektir ve kadınların bu emeklerinin göz ardı edilememesi gerekmektedir (Sarptürk, 1990).

Kadınların işgücü piyasasına katılmaları, içinde buldukları toplumun ekonomik gelişme düzeyi, kültür ve eğitim yapısı ile yakından ilgilidir. Gelişmiş ülkelerde eğitim tüm bireyler için eşit bir hak durumundayken, az gelişmiş ülkelerde ise genellikle büyük kentlerde yaşayan kadınların eğitim düzeyi yüksektir. Eğitim düzeyi yüksek olan kadınların yaşadığı büyük kentlerde, kadın-erkek arasındaki sosyo-ekonomik statü farkı azalırken, eğitim ve gelir düzeyi düştükçe fark büyümekte; kırsal alanda ise bu fark daha belirgin şekilde hissedilmektedir (Akbay, 1998). Pek çok tarım toplumunda olduğu gibi, ülkemizde de kırsal alanda geleneksel aile yapısı hakimdir. Karar alma süreçlerinde genel olarak erkekler söz sahibidir. Gelenek ve göreneklere bağlı olarak kurulmuş bir hiyerarşik yapı söz konusudur. Bu hiyerarşi de yaş ve cinsiyet değişkenlerine bağlı olarak kurulmuştur. Yaşlı erkeklerle başlayıp, genç erkekler ile devam eden ve en genç kadınlarla biten hiyerarşi, bireylerin işgücü süreçlerine katılımlarına da yansımaktadır. Üretimin denetimi ve işgücü piyasasına katılım ile ilgili kararlar genellikle yaşlı erkeklerde olup; kadınlar, özellikle de genç kadınlar, karar alma süreçlerinde hiçbir söz hakkına sahip değildir. (KSGM, 2000). Kırsal bölgelerdeki geleneksel hiyerarşik yapıdan kaynaklı olarak kadınlar işgücü piyasasında aktif rol oynamalarına rağmen hem eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamakta hem de sosyal güvenceleri olmadan çalışmak durumunda kalmaktadırlar.

2.3.Kırsal Alanda Kalkınma İçin Kadın Girişimciliği

Girişimcilik; “bir kişinin kendi ve içinde bulunduğu toplumun değer sistemi ile birlikte iş teknikleri bilgisini kullanarak, iş kurma ve geliştirmede gereksinimleri karşılamak ve problemleri çözmek için yaratıcı ve yenilikçi amaçlara hizmet eden kaynakları toplayarak doğru yer ve zamanda kullanma yeteneği olarak ifade edilmektedir” (Özgener, 2003). Girişimci ise; “temel olarak kar elde etme amacıyla, gerekli olan farklı birçok riski göze alarak toprak, emek- sermaye gibi üretim faktörlerini bir araya getiren, mal veya

hizmet üretebilmek, ürettiği ürünleri pazarlayabilmek için gerekli ortamı hazırlayan kişi olarak tanımlanmaktadır” (Kantar, 1999).

Kadın girişimciliği dünyanın farklı yerlerinde bölgelere göre farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Türkiye’de kırsal bölgelerde kadın girişimciliğinin ortaya çıkma sebepleri, evine ek gelir elde etmek, çocukların okul ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunmak, eğitimlerinin iş bulmaya yetersiz oluşu, buldukları bölgeye bağlılık, kendi ayakları üzerinde durabilme isteği olarak sıralanabilmektedir (Soysal, 2010). Ayrıca Türkiye’de kadınları girişimci olmaya iten başka bir temel neden de makroekonomik koşulların hane geliri üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma çabasıdır. Kadınların, kadınlık rollerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları koşuluyla ailelerine ekonomik olarak katkıda bulunmak amacıyla girişimcilik yaptıkları belirlenmiştir. Bu roller içerisinde evin genel düzenini sağlama, çocuk bakımı gibi işler yer almaktadır (Yılmaz vd., 2010).

Kırsal alanda kadın girişimciliği genellikle kırsal kalkınma politikaları ve çalışmaları içinde yer alan, kadını bireysel olarak geliştirmeyi hedefleyen uygulamalar olarak kendini göstermektedir. Kadını bireysel olarak geliştirmeyi hedefleyen bu uygulamalar halıcılık, geleneksel yeme, içme ve konserve ürünlerin yapımı, seyyar satıcılık ile ev ekonomisine katkıda bulunulmasını sağlayan faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kantar, 1999; Kan vd., 2012).

Girişimcilik kırsal kalkınma politikası içinde kalkınmada öncelikli yer ve grupların refah düzeyini arttırarak büyümeyi teşvik eden önemli bir araçtır. Kadınlar ve çocuklar kırsal alanlarda dezavantajlı gruplar içerisinde yer almaktadır. Girişimcilik, kırsal kalkınmaya katkı sağlamakta, kırsal alanda artan genç nüfusun bölgede istihdamını sağlamakta ve kırsalda dezavantajlı grup içerisinde yer alan kadın nüfusu için önemli bir iş imkânı yaratmaktadır. Ayrıca yerel olarak mevcut hizmetleri çeşitlendirmekte ve bunun sonucunda da yerel nüfusun kendi bölgesinde tutulmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum, kırsal bölgelerde büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların aile bütçelerine de katkı sağlamaları açısından önemlidir (Çolakoğlu vd, 2022).

Kırsalda kadınların kendi işlerini kurarak girişimci olmak istemelerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Kırsalda kadın girişimci olmalarına etki eden en büyük faktör ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle aile bütçesine katkıda bulunma isteğidir. Bunun yanında kendi iş ve işletmesini kurma güdüsü, ücretsiz aile

işçisi olma durumundan çıkma isteği kırsalda kadın girişimcileri harekete geçiren diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır. Ancak kırsalda yaşayan kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması, yatırım için finansman bulamama ve bazı geleneksel anlayışların varlığı kırsalda kadın girişimciliği faaliyetlerinin istenilen düzeyde olmamasına neden olmaktadır (Yılmaz ve Mayatürk, 2008; Tyson vd., 1994).

Kırsalda kadınların girişimci olmasındaki engellerin başında cinsiyet faktörü yer almaktadır. Toplumun erkek egemen yapısı, örf ve adetler ile kadının kırsalda erkekler ile eşit haklara sahip olamaması girişimcilik fikirlerini hayata geçirmede kadınların önünde duran en büyük engel olarak yer almaktadır.

Tüm girişimcilik faaliyetlerinde olduğu gibi kırsalda kadınlar girişimcilik faaliyetleri için finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Kredi miktarının az oluşu ve geri ödeme koşulları nedeniyle borçlanmaktan korkmaları, kredilere ulaşılabilirliğin zor olması veya mevcut kredilerden haberdar olmamaları gibi faktörler nedeniyle kırsalda kadınlar girişimci olmamakta veya mevcut işlerini büyütememektedirler. Satış ve pazarlama konusundaki deneyimsizlikleri de kırsalda kadınların girişimci olma cesaretlerini kıran başka bir faktördür (Mehta ve Mehta, 2011).

Türkiye’de yapılan araştırmalarda kırsal alanda kadınların girişimcilik faaliyetlerini engelleyen nedenler çeşitli kaynaklarda şu şekilde belirlenmiştir (Kulak, 2011; Fidan ve Nam, 2012; Can ve Karataş, 2007, Kantar, 1999). Eğitim düzeyinin düşüklüğü ve bunun getirdiği içe kapanıklık, gelir düzeyinin düşük olması, örgütsüzlük, bastırılmış kadın davranışları, toplumun kabul gören önyargıları, ev-iş uyumsuzluğu, psikolojik olarak kendini girişimci olarak görmemesidir. Ayrıca kurumsal bilgi yetersizliği, kredi kaynaklarına erişememe, teminat gösterememe, kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlerin duyarsızlığı, cinsiyet eşitsizliği algılamasının güçlü olması ve farkındalık ve duyarlılık olmamasıdır.

Cinsiyet temelli olarak kadınların kırsal bölgelerde eğitimden uzak kalmaları onların teknolojik yenilikleri takip edememelerini de beraberinde getirmektedir. Eğitim eksikliği nedeniyle de özgüvenleri yüksek değildir ve bu durumda onların risk alma, finansal kaynak bulma, kamu kurumları ile iş birliği içerisine girebilme gibi birçok konuyu etkileyerek girişimci olmaktan vazgeçmelerine neden olmaktadır. Yeterli eğitime sahip olmadıkları için

kırsalda kadınlar genellikle geç yaşta ve zorunlu oldukları hallerde girişimcilik faaliyetlerini gerçekleştirirler (Antoelli vd., 2020).

Kırsal girişimcilik faaliyetlerinde kadınların karşılaştıkları başka bir sorun da çocukların bakımının kadınlarda olmasıdır. Bu nedenle de girişimcilik faaliyetleri için yeterli zaman ayıramamaktadırlar (Yılmaz, 2015; Albayrak, 2022).

Bir girişimcilik faaliyetinin sürdürülebilir olması için üretilen ürünlerin doğru zamanda ve uygun şekillerde pazarlanması gerekmektedir. Lojistik ağının kırsal bölgelerde yeterince etkin olmaması, kırsal bölgelerde kadınların girişimci olmalarının önünde bulunan başka bir engeldir.

3.Tartışma ve Sonuç

Risk ve belirsizliklerin fazla olduğu tarım sektörü Türkiye’de girdi maliyetlerinin de yüksek olması nedeniyle kırsal alanda yaşayan nüfusun azalmasına neden olmaktadır. Yine de tarım sektörü gerek beslenme ihtiyacı gerekse de diğer sektörlere hammadde sağlaması nedeniyle hala önemini korumaktadır. Bu nedenle de kırsal kalkınma planları değerlendirilirken tarım sektörünü destekleyecek nitelikte planlar oluşturulması gerekmektedir.

Kırsal kalkınmanın sürdürülebilir olması için kırsal bölgelerde tarımsal üretimin yanı sıra kırsal sanayi, kırsal turizm ve kırsal girişimcilik gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bu faaliyetler içerisinde kadınlar kendilerine istihdam alanı bulurken hem bölge ekonomisinin hem de ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunarak toplumsal değişim yaratmaktadırlar.

Kırsal nüfusun eğitim düzeyinin düşüklüğü tarımsal üretimde verimliliğin düşük olmasının ve kırsal bölgelerde yenilikçi, ekonomik tarımın başlatılamamasının en önemli nedenlerindedir. Eğitim, tarımsal üretim ve verimlilikle de doğru orantılıdır. Kadın emeğinin ve değerinin artması için kırsal alanda kadın eğitiminin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin artırılması gereklidir.

Kırsal kalkınmanın en önemli hedefleri arasında kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin refah düzeylerinin artması yer almaktadır. Kırsal bölgelerde dezavantajlı grup içerisinde yer alan kadınların istihdama katılmaları için en önemli araç ise girişimciliktir. Kadın girişimciliğinin önünü açan anahtar ise öncelikle eğitimidir.

Kırsal kesimde kadın çiftçinin birey olarak kabul edilerek; üretime katıldığı ürünün her aşamasına, türüne, yerine, miktarına, zamanına, hasadına, saklanmasına, pazarlamasına kadar geçen sürecin tüm aşamalarında, erkeklerle birlikte ya da tek başına karar verme düzeyine gelebilmesi kırsal kalkınma açısından son derece önemlidir. Kırsal alanda kadın istihdamının artırılması, kadınların eğitim, bilgi gibi yönlerden güçlendirilmeleri ile mümkün olabilecektir.

Kırsal alanda kadınlar erkeklere göre yönetim ve karar alma süreçlerine daha az katılmakta, temel sağlık ve eğitim hizmetlerinden daha az yararlanmakta, gelir kaynaklarına ulaşmakta güçlük çekmekte ve teknolojiye daha az yararlanmaktadır. Kırsalda yaşayan kadınlara üretimin her aşamasında, kararlara katılma bilinci ve iletişim teknolojilerinden yararlanma bilgisi verilmesi faydalı olacaktır.

Kırsalda kadınların finansal kaynaklara, eğitime yetersiz erişimi, düşük gelir düzeyi, geleneksel rollerinin işgücüne katılımını sınırlaması ve ancak mikro düzeyde girişimci olabilmesine imkan vermektedir. Kırsal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için bu sorunların ortadan kaldırılması ve kırsal kadının güçlendirilmesi yolunda gereken adımların atılması gerekmektedir.

Kırsaldaki kadınların toplum içinde güçlü bireyler haline gelebilmeleri için çalışma, üretme ve pazarlama imkanlarının artırılması, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda çalışmaların yapılması son derece önemlidir.

Kırsal alandaki kadınların, sosyo-ekonomik alanda, tarımsal dönüşüm sürecinde birçok sorununun çözümü kırsal alanda yaşayan kadınların refahı ve kırsal kalkınmada toplumsal dönüşüm için önemlidir.

Kadının güçlenmesi, eğitim, sağlık, ekonomik bağımsızlık, toplumsal katılım gibi birçok faktörün bir araya gelmesi ile mümkün olmaktadır.

Yaşamın her alanında sosyal, kültürel ve ekonomik aktivitelerde kadının yer alması, kalkınmayı sürdürülebilir kılacaktır. Bunun için bazı somut çözümler şunlardır:

- Özellikle geleneksel ürünlerin ekonomiye kazandırılmasında kadın emeği ve yerel bilgi ve deneyim birleştirilerek coğrafi işaret tescilleri alınmalıdır.

- Kırsaldaki kadınların pazarlamada ve ölçek ekonomisine ulaşabilmesinde örgütlenme teşvik edilerek, kooperatifler kanalıyla kırsalda kadınların istihdamı kayıt altına alınmalıdır.
- Kırsalda kadın girişimciliğinin desteklenmesine yönelik program ve proje bazlı çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Girişimciliği teşvik etmek amacı ile eğitim ve finansman konularında teknik destek, kişisel gelişim ve mentorlük hizmetleri verilmelidir.
- Kadın girişimcilere yönelik, kooperatifçilik, e-ticaret, pazarlama, bilgisayar kullanımı, yabancı dil vb. konularda eğitimler verilmeli, kadın kooperatiflerinin desteklenmesi bir devlet politikası haline getirilmelidir.
- Tarımda çalışan kadınların sosyal güvenlik kapsamına alınmalarını teminen prim ödemelerinde pozitif ayrımcılık yapılarak kadın çiftçilere devlet desteği sağlanmalı, mevcut prim ödeme gün sayısı kadınların çalışma koşulları ve ücret durumları dikkate alınarak yeniden düzenlenmelidir.

Kaynakça

- Akbay, R. (1998). Kadının kırsal kesimdeki rolü. *Tarım ve Köy Dergisi*, 123, 24-33.
- Albayrak, İ. 2022. Türkiye’de Kadın Girişimciliği ve Ekonomik Büyümeye Etkileri. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Anonim, (1994). *Tourism Strategies and Rural Development*, OECD Press, France.
- Anonim, (1999). European Commission (EC), *Towards Quality Rural Tourism*, Enterprise Directorate General, Brussels: Tourism Unit p:151
- Anonim, (2000). Türkiye’de Kırsal Kesimin Yapısı ve Kadınlar. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.)
- Anonim, (2015). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kent-Kır Nüfus İstatistikleri.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari>, (Erişim Tarihi: 30.09.2023)
- Anonim, (2022a). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İşgücü İstatistikleri.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ekim-2021>,(Erişim Tarihi: 30.09.2023).
- Anonim, (2022b). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kent-Kır Nüfus İstatistikleri.
<https://data.tuik.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 30.09.2023).
- Anonim, (2023a). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kent-Kır Nüfus İstatistikleri.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755>, (Erişim Tarihi: 30.09.2023).
- Anonim, (2023b). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İşgücü İstatistikleri, 2014-2022.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390>, (Erişim Tarihi: 30.09.2023).
- Antonelli A., Brunori G., Jocelyn Jawhar, Petruzzella D., Roma R., (2020). Innovation ecosystems for youth agrifood entrepreneurship in the Mediterranean region. *New Medit, A Mediterranean Journal of Economics, Agriculture and Environment*, 4.

- Bayraktar, E., & Gaytancıoğlu, O. (2000). Soğan Tarımında Kadın İşgücünün Rolü: Tekirdağ Örneği. IV. *Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 6-8.
- Boyacıoğlu, E.Z. (2014). Kırsal Turizmde Kadın Girişimciliği: Edirne Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences* 4 (2): 82-90
- Can, Y., Karataş, A. (2007). Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, Mayıs: 251-261.
- Çeken, H. Dalgın, T. Çakır, N. (2012). Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizmin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kırsal Turizmin Etkileri, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2 (2): 11-16.
- Çolakoğlu, B., Yılmaz, E. ve Özdemir, G. (2022). Türkiye’de Kırsal Yerde Kadın Girişimciliği. *Ufuklar Serisi A*, 30.
- Davaslıgil, V. (2011). Kırsal kalkınmada kadın işgücünün rolü ve kadın işgücünü etkileyen faktörler. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Çanakkale.
- Doğan, Z, Arslan, S, Berkman, A. (2015). Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 29-41.
- Fidan, F., Nam, D. (2012). Kırsal turizmde yeni dinamikler: Kadın girişimciler-Taraklı örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 51-57.
- Kan. M., Gülçubuk, B., & Küçükçongar, M. (2012). Coğrafi işaretlerin kırsal turizmde kullanılma olanakları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(1), 93-101.
- Kantar, M. (1999), “Girişimcilik ve Kırsal Kadınlar”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 4: 29-42.
- Kara Ö., Binici, T. (2003). Sulama Projesine İlişkin Üreticilerin Görüşleri ve Önerileri: Suruç Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 115, s. 166-178
- Kasnakoğlu, Z. (2000). Türkiye ve Yakın Doğu Ülkelerinde Kırsal Kesimde Kadın İstihdamı. *Kadın İstihdamı, İstihdam ve Eğitim Projesi İşgücü Piyasası Bilgisi, DİE Yayınları*, 64-109.
- KSGM (2000) “Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, KSGM Yayınları, Ankara.

- Kulak, E. (2011). Tarımsal üretim süreçlerindeki değişimin kırsal alanda kadın istihdamına etkileri: 1980 sonrası gelişmeler. *Uzmanlık Tezi, TC Başbakanlık*.
- Kurtlar, A., & Gündoğan, H. (2013). Türkiye’de 2008 Finansal Kriz Sürecinde Para Politikası ve Enflasyon Hedeflemesi. *Ekev Akademi Dergisi Yıl: 17 Sayı, 54*.
- Mehta A., Mehta M. C., (2011). Rural Woman Entrepreneurship in India: Opportunities and Challenges. International Conference on Humanities, Geography and Economics, Pattaya, 313-314.
- Önver, M. Ş., & Kanbak, A. (2020). Kırsal Kalkınma ve Köy Enstitüleri. In 8. *Uluslararası Sosyal Beşeri Ve Eğitim Bilimleri Kongresi 8th International Congress On Social Sciences-Humanities And Education* (P. 165).
- Özdemir G., Yılmaz E., Unakıtan G., Yılmaz İ., Keskin G. (2019). Women Approaches for Traditional Food Production Organization in Rural Area. *MKU. Tar. Bil. Derg. 24(3): 253-259*
- Özdemir K. (2004). Türkiye’de Kırsal Sanayiinin Kentlere Olan Göçler Üzerine Etkisi. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt II. (s109-111) Mart*
- Özdemir, G., Unakıtan, G., Keskin, G., Yılmaz, E. & Er Ülker, F. (2017). Tarım İşletmelerinde Kadınların İşgücüne Katkısı ve Örgütlenme Yaklaşımları: Trakya Bölgesi Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17 (39), 33-58. DOI: 10.21560/spcd.v17i33911.227587*
- Özgener, Z. (2003). Kalite fonksiyonu dağıtımı: Bir takım çalışması yaklaşımı. *Toplam Kalite Yönetimi ve İş Mükemmelliği, 14 (9), 969-979*.
- Resmi Gazete 27402, (2009). Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği
- Şahin A.E., Kan A. (2022). Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı: Kırsal Ekonomik Altyapı Projeleri 2021 Yılı Bolu Örneği. *Ahi Ziraat Der/J Ahi Agri 2(2): 121-132*
- Sarptürk, İ. (1990). Adana İli Kır Toplum Yapısı İçinde Kadının Yeri. *Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (s 48)*.

- Soysal, A. (2010). Women Entrepreneurs in Turkey: Barriers and Opportunities an Evaluation in the Context. *Ankara University Journal of SBF*, Vol. 65, issue 1, Ankara, pp. 84-114.
- Soysal, A. (2013). Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği: Türkiye İçin Durum Değerlendirmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan 2013, 8(1), 163-189.
- Şurgun Çelikten N., Sevinç H. (2020). Tarımsal Büyüme Koridorlarının Bölgesel Kalkınmadaki Yeri. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 1(1), 45–57.
- Tekeli, İ. (2016). Dünyada ve Türkiye’de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri, *İdealkent Yayınları*, Ankara.
- Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006). “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri A, Sayı. 2: 116-127.
- Tyson L., Petrin T., & Rogers H., (1994). Promoting entrepreneurship in Eastern Europe. *Small Business Economics* volume 6, pages165–184.
- Yılmaz, E., Ozdemir, G., Oraman, Y., & Konyalı, S. (2010). Women Enterprises ‘Participation to Economic Process and Organization Approaches. 2nd International Thrace Region Development-Entrepreneurship Symposium. 1-2 October. *Proceedings Book,(1)*, 81-96.
- Yıldırak, N. (1983). Köy kalkınması ve Türkiye’de köy kalkınma politikası. *TZD Ziraat Dünyası Dergisi*, (358), 6-18.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., & Kılıç, M. (2002). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. *Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği, Ankara*.
- Yılmaz, C. (2015). Türkiye’de Kırsal Sanayinin Desteklenmesi ve İşçi Şirketleri Örneği. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 8(1), 305-334.
- Yılmaz, E., Özdemir, G., Oraman, Y., Unakıtan, G. & Konyalı, S. (2019). Tarımsal Üretimde Kadınların Karar Alma Süreçlerine Katılımı ve Kooperatiflerden Beklentileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 71-81. DOI: 10.33462/jotaf.517029

Yılmaz, İ., & Mayatürk, E. (2008). Kadın Girişimciliği: Türkiye ve Kırgızistan'daki Kadın Girişimciliği Üzerine Bir Uygulama. 2. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı*, 110-118.

BÖLÜM 6

KIRSALDA KADIN VE KATILIM HAKKI YOKSUNLUĞU

Dr. Öğr. Üyesi Olcay KARACAN¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156169>

¹ Çukurova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, Adana, Türkiye. olcaykrcn@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-0066-8097

1.Giriş

Katılım hakkı insanların yaşamlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen; eğitim, sağlık, kaynakların kullanımı, çevre, teknoloji vb. pek çok konuda söz sahibi olmayla ilgilidir. Bu bağlamda katılım hakkı özellikle yönetime katılanlarla güç ve yetki paylaşımını içerdiği için, katılanların yöneticilerin güç ve yetki kullanımını denetlemeleri için alan açmaktadır. Bu doğrultuda katılım hakkı katılanların güç kullananları denetlenmesine alan açtığı için demokrasinin olmazsa olmazı olan şeffaflık, hesap verilebilirlik vb. ilkelerin gerçek yaşamda karşılık bulabilmeleri içinde elzemdir. Aynı zamanda katılım hakkı beraberinde getirdiği hesap verilebilirlik şeffaflık vb. ilkelerle yöneticilerin denetlenmesine yol açarak onların iktidarlarını sınırlandırdığı için insan haklarının güvencesidir. Bu bakımdan katılım hakkının daha aktif ve etkin kullanımı daha kırılgan ve dezavantajlı kişilerin ve grupların seslerini duyurmalarına olanak sağlayacağı için onların dışlanmalarını ve ayrımcılığa maruz kalmalarını bir nebze de azaltacağı için onların yaşadıkları insan haklarının görünür kılınması için de özel öneme sahiptir (Akay,2020).

Katılım hakkının ses duyulması ve duyurulması özellikle de daha müşkül durumda olanların gündelik yaşamlarında maruz kaldıkları eğitim hakkı, sağlık hakkı, barınma hakkı vb. hak ihalelerini dile getirebilmeleri ve dile getirdiklerinde de muhatap bulabilmeleri bakımından da çok önemlidir. Bu noktadan yola çıkıldığında yerel yönetimler sadece dezavantajlı veya kırılgan gruplarsa sınırlı olmayacak biçimde eğitim, barınma, sağlık, çevre gibi doğrudan insan haklarıyla ilişkili olan ve yerel yönetimler içinde yaşayanların insan haklarından yararlanma imkanlarını güçlendiren veya zayıflatan konularda kararlardır. Bu bağlamda yerel yönetimlere etkin katılım/katılamama yerel yönetimlerin insan haklarını güçlendirici veya zayıflatıcı karar alıp /almamalarını belirleyebilmektedir (Akay, 2016). Daha açık bir ifadeyle yerel yönetimlere katılım sadece toplumların güç sahibi olan kesimleriyle sınırlı olursa yerel yönetimler yerel ihtiyaçlar bağlamında toplumların daha zayıf kesimlerin istek ve ihtiyaçlarını gözetecek biçimde karar almasının zorlaşacağı ileri sürülebilir. Örneğin imar planlarının güç sahiplerinin mal varlığını artırırken çevreye zarar verecek kararlar alınması, yoksul mahallere yol yapımı vb. hizmetlerde ikinci planda kalması bu kapsamda düşünülebilir.

Yerel yönetimlere katılım hakkına günümüzde kadınlar özellikle de çoklu ayrımcılığa maruz kalan yoksul, göçmen, engelli vb. kadınların gündelik ihtiyaçları bağlamında insan hakları ihalelerine maruz kalmamaları bakımından önem verilmektedir. Bu doğrultuda 2006 Mayıs ayında Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi tarafından Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı (AAYKKEŞ) Oluşturulmuştur (CEMR,2006). Ancak AAYKKEŞ her ne kadar iç hukukumuzun bir parçası değilse de AAYKKEŞ yerel yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması amacı bakımından ülkemiz içinde yol gösterici olduğu ileri sürülebilir.

2.Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı ve Katılım Hakkı

AAYKKEŞ'in da ilk önce kadın erkek eşitliğinin temel haklarla ilgisi kurulmuş ve yerel yönetimler yetkileri dâhilindeki her hususta kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi kadınlara yönelik hem doğrudan hem de dolaylı ayrımcılığı önlemekten sorumlu tutulmuşlardır. Sonrasında etnik köken cinsel yönelim, engellilik, yoksulluk, yaş vb. nedenlerle çok veya bu nedenlerin kesişmesiyle çoklu ayrımcılığa maruz kalan kadınların maruz kaldıkları ayrımcılıklarla mücadele bağlamında da yerel yönetimlere ciddi sorumluluklar verilmiştir. Ancak yerel yönetimlere bu sorumlulukları paternalist bir sosyal devlet anlayışıyla değil karar alma süreçlerinin tüm aşamalarında kadınların ve erkeklerin dengeli katılımını ve temsilini sağlamakla yani katılımcı bir anlayışla yani ayrımcılığa maruz kalan veya kalma ihtimali bulunanları da kapsayıcı bir anlayışla ayrımcılıkla mücadele sorumluluğu yüklenmiştir. Ayrıca bu süreçte toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleşmesi için bu bakış açısını önleyen sosyal, kültürel, ve ekonomik eşitsizliği normalleştiren kalıp yargılarla mücadele edilmesi için yerel yönetimlerinde çalışmalar yapmasına vurgu yapılmıştır. Ayrıca yerel yönetimlere “*Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirilmesi*” ve “*toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme*” dahil pek çok sorumluluk ve bu sorumluluğun yerine getirilmesi için kadınların yaşam deneyimlerinin dikkate alınması gerekliliği belirtilmiştir (Bulut ve Kurt, 2020).

Yukarıda da belirtildiği gibi yerel yönetimde kadın erkek eşitliğinin kadınların aktif katılımı ekseninde oluşturulmuş AAYKKEŞ her ne kadar iç

hukukumuzun parçası değilse de yine de AYYKEEŞ ülkemizde de yerel yönetimlerin kadınların aktif katılımıyla eşitlikçi ve özgürlükçü biçimde dönüşebilmesi için fikir vermektedir. Ancak yerel yönetimlere kadınların aktif katılımı denilince genellikle, kentlerin, kent veya kentle ilgili kent konseyi, belediye meclisi vb kentle ilgili birimler akla gelmez. Köylerin de yerel yönetim birimi olduğu genellikle göz ardı edilmektedir. Oysa Anayasamızın 127. Maddesinde “ *Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir*” (RG,1982). Hiçbir tereddüde yer vermeyecek biçimde köylerin mahalli idari bir birim yani yerel yönetim birimi olduğu açıkça düzenlenmiştir. Bu nedenle kırsalda kadınların yerel yönetime eşit katılım haklarını düşünürken de AYYKEEŞ önem arz etmektedir.

AYYKEEŞ köylerde kadınlarında erkeklerle eşit biçimde yerel yönetime aktif biçimde katılması için fikir vericidir. Ancak AYYKEEŞ vb. düzenlemeler sadece yerel yönetimlerde veya yerel yöneticilerde anlayış değişikliği kadınların erkeklerle eşit biçimde ister kentlerde isterse kırsal da aktif katılımlarını sağlamak için yeterli değildir. Bu katılım için devletin tüm kurumlarıyla bütüncül biçimde eşitlikçi ve özgürlükçü politikaların uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak devletin daha eşitlikçi ve özgürlükçü biçimde dönüşebilmesi için yapısal adaletsizlikleri besleyen ve bu adalet beslenen tahakküme dayalı ilişkilerin yol açtığı tahribatlarında farkında olmak gerekmektedir. Bu nedenle tahakküme dayalı ilişkilerinde yapısal şiddetle bağının da gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Zira yapısal şiddet, belirli toplumsal grupları ezen, onları yoksulluk ve şiddetli eşitsizlikle birlikte marjinalleştirilmeye mahkûm eden toplumsal kurumların sistematik şiddetidir (Gready vd.,2010). Bu nedenle yapısal şiddet, kişilerin birbirlerine doğrudan zarar vermelerinden farklı olarak toplumların politik ve ekonomik organizasyonuna gömülü oldukları bireylerin zihinsel kapasiteleri de dâhil olmak üzere onları kapasitelerini kullanamayacak kadar etkilediği için insanları yaralayan sosyal düzenlemelerdir (Evans,2016). Bu noktadan yola çıkıldığında AYYKEEŞ’de eşitliğin önündeki en önemli badirelerden kadına yönelik şiddeti engellenmesi için yerel yönetimlere de ciddi sorumluluk

yüklemektedir (Kaşıkırık, 2021). Dolayısıyla kırsalın yerel yönetim birimi olan köylerde de kadınlara yönelik yapısal adaletsizliklerin ve yapısal şiddetin önlenmesinin kırsalda kadınların katılım haklarını kullanabilmeleri için gerekli olduğu söylenebilir.

3. Yapısal Adaletsizlikler /Yapısal Şiddet ve Kırsalda Kadın

Yapısal adaletsizlikler sosyal süreçlerde bazı insanları sistematik bir şekilde tahakküm altında tutup kendilerini geliştirmeleri engellenirken, bazı insanların da tahakküm eden pozisyonda olarak kendilerine geliştirmek için oldukça fırsatlara sahip olmasına imkân sağlamaktadır. Bu doğrultuda tahakküme dayalı ilişkiler, toplumsal kurumlara nüfuz eden adaletsizliklere yol açmakta ve bu adaletsizlikler de bireysel yaşamları etkilemektedir (Özdemir, 2020). Bu noktadan yola çıkıldığında yapısal adaletsizlerin yapısal şiddetle de iç içe olduğu unutulmamalıdır. Ancak bunları unutmamak bizleri öğrenilmiş çaresizliğe mahkûm etmek için değil şiddetle iç içe geçmiş adaletsiz yapılarla mücadelenin de mümkün olduğunu hatırlamak içindir. Dolayısıyla ataerkil yapılar ve bu yapılarla çoğunlukla iç içe geçen diğer adaletsiz yapıların değişebileceğini tahayyül etmenin, bu yapıların eşitlikçi ve özgürleştirici bir biçimde dönüşmesinin temelini oluşturduğu ileri sürülebilir. Diğer bir ifadeyle başka tür lüsünün de mümkün olabileceğinin tahayyül edilmesi bazen mümkün olabilecek olan için mücadele edilmesi için sorumluluk üstlenilmesi anlamına da gelebilmektedir.

Elbette ataerkillikle ilgili adaletsiz yapılar sadece kırsala mahsus değildir. Ancak ataerkilliğin kırsal özgü yaşanma biçimleri ve bunun getirdiği hak kayıpların farkında olmak kırsalda eşitlikçi ve özgürlükçü bir dönüşüm için ilk adımdır. Bu bağlamda kırsalda yoksulluk ve yoksulluk algısına yönelik çalışmalar (bkz. Kantar Davran ve Tok, 2018) veya kırsalda kadın girişimciliğini artırmasına yönelik çalışmalardan verim alınabilmesi için kırsal kadın girişimciliğinin önündeki engelleri ortaya koyan çalışmalar bu kapsamda düşünülebilir (bkz. Kantar, 1999). Zira kadınların kırsalda yoğun emekle aile işçisi olarak çoğunlukla maddi karşılığını alamadıkları şartlarda çalışmaları kırsalda kadınların köy muhtarı, muhtar azası vb. kamusal rollere talip olmalarını veya köy odası köy kahvesi gibi köyün kamusal alanlarına girme beklentisi içinde dahi olmalarını güçleştirmektedir.

4.Tartışma ve Sonuç

Kadınların yerel yönetime katılmaları genellikle kentlerde yaşayan kadınlar bağlamında düşünölmektedir. Ancak Köylerde yaşana kadınların katılım hakları fazla dikkat çekmemektedir. Hatta günümüzde köylerde kadın girişimciliğini artırmaya yönelik proje bazlı bazı çalışmalar yapılsa da kadınları kırsalda güvenceli şartlarda istihdama dahil etmeye yönelik bütöncöl devlet politikaları olmadığı da gözden kaçırılmamalıdır. Ancak bu bütöncöl politikaların yapısal adaletsizler ve bu adaletsizliklerle iç içe geçen yapısal şiddetin tüm boyutlarını bu adaletsizliklerin kırsalda yaşanma biçimini ortada kaldırma yönelik olması gerekmektedir. Bu noktadan yola çıkıldığında kırsalda da kadınlara yönelik şiddetle mücadele edilmesi, kadınların istihdama güvenceli şartlarda katılmaları onların yönetime katılabilmeleri için ilk adım olabileceği ileri sürölebilir.

Kaynakça

- Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı*, https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_tr.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2023).
- Ayşe Kaşıkırık, “Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartını İmzalayan Belediyelerin Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Perspektifi”, *Econder International Academic Journal* Cilt 5, Sayı 1, 2021, s. 81-83.
- Bulut, Y. & Kurt, Z. (2020). Kentsel katılım: kentsel politikaların oluşumunda dezavantajlı grupların konumu . *Journal of Politics Economy and Management*,3(1),21-33. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jopem/issue/55109/738797>.
- Evans, Matthew: “Structural Violence, Socioeconomic Rights, and Transformative Justice”, *Journal of Human Rights*, Cilt 15, Sayı 1, 2016, ss. 1-20.
- Gready, Paul/ Boesten, Jelke/ Crawford, Gordon/ Wilding, Polly, “Transformative Justice–A Concept Note” 2010, https://wun.ac.uk/files/transformative_justice_-_concept_note_web_version.pdf, (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- Hale Akay, *Yerel Yönetimlere Katılımcı Mekanizmalar ve Süreçler*, Türkiye Avrupa Vakfı Yayınları, http://turkiyeavrupavakfi.org/wp-content/uploads/2016/10/Matra_Kitap3.pdf. (Erişim Tarihi 15.10.2023).
- Kantar Davran, Müge / Tok, Naciye: “Kırsal Kesimde Yoksulluk Algısı ve Yaşam Memnuniyeti”, *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, Cilt 5, Sayı 25, 2018, ss. 2140-2152.
- Kantar Davran, Müge/ Tok, Naciye: “Girişimcilik ve Kırsal Kadınlar” *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 1999, ss. 29-42.
- Kaşıkırık, Ayşe: “Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartını İmzalayan Belediyelerin Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Perspektifi”, *Econder International Academic Journal* Cilt 5, Sayı 1, 2021, ss. 81-101.

Özdemir, Nadire: “İris Marion Young Teorisine Genel Bir Bakış: Yapısal Adaletsizlik ve Adaletsizlikten Sorumluluğa İlişkin Sosyal Bağlantı Modeli”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 146, 2020, ss. 247-267.

Resmî Gazete Tarihi: 09.11.1982 Resmî Gazete Sayısı: 17863

BÖLÜM 7

ŞANLIURFA İLİNDE MİKRO KREDİ UYGULAMASININ TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI KADINLAR VE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİ KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA¹

Ebru MANCI²

Doç. Dr. Mehmet Reşit SEVİNÇ³

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156171>

¹ Bu çalışmada kullanılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınlara ait birincil veriler, Ebru MANCI'nın hazırlamış olduğu ve Mehmet Reşit SEVİNÇ'in danışmanlık yapmış olduğu lisansüstü tez verileridir.

² Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye. ebru00862@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-4833-4264

³ Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye. rsevinc@harran.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-0617-7822

1.Giriş

Son yüzyılda ekonomi politikası uygulayıcılarının temel hedefi toplumsal refahı arttırmak dolayısıyla toplumsal kalkınmayı sağlamak olmuştur. Bu amaçla uygulanan temel ekonomik politikalar önce liberal sonrasında neo-liberal ekonomi öğretileri sınırları içerisinde ilerlemiştir. Ekonomi politikası uygulayıcıları küreselleşme adı altında emek ve sermaye faktörlerinin serbest dolaşımını, kamu sektörünün küçülmesini, özel sektörün ekonomik faaliyetlerde güçlenmesini ve ulusal ekonomilerin dünya ekonomisi ile bütünleşmesini savunmuşlardır. Böylelikle uzun dönemde serbest piyasa ekonomisi koşulları kendiliğinden oluşacak, sermaye ve diğer üretim faktörlerinin eşit paylaşımı koşulu sağlandığında, gelir ve zenginlikte adil bir şekilde kendiliğinden dağılacaktır (Sevinç, Aydoğdu, Cañçelik ve Sevinç, 2019; Sevinç ve Binici, 2023; Sevinç, Aydoğdu, Cañçelik, Binici ve Palabıçak, 2020; Todaro ve Smith, 2012; Tunç, 2014; Yıldırım, 2019).

Toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi, teknolojik gelişmelerin yaşanması, uluslararası ticaretin artması gibi birçok faktörün etkisi ile 1970’li yılların ortalarından itibaren Sahra altı Afrika bölgesinde yer alan ülkelerin haricinde, dünyada hemen hemen her ülkede gelir seviyesinin arttığı görülmüştür (Akanbi, 2015; Channing, McKay ve Tarp, 2016; Fosu, 2015; Koca, 2015; Madden, 2000; McFerson, 2010; Memiş, Kara ve Tayfur, 2010). Bu durum liberal ve neo-liberal ekonomi politikaların başarısı olarak görölse de başarının sadece mutlak yoksulluk üzerinde ve belli bir alanda etkili olduğu söylenebilir.

Gelişmekte olan bazı ülkelerde 1970’li yılların ortalarından itibaren kişi başına düşen gelirden nispeten yüksek oranlarda artışlar yaşanmıştır. Ancak istihdamda ve gelir dağılımdaki eşitlikte aynı olumlu etki görülmemiştir. Bu ülkelerde gelir düzeyi çok düşük olan kesimin %40’ının gelirlerinde çok az gelişme ve hatta reel olarak bir düşüş görülmüştür (Todaro ve Smith, 2012). Dünya genelinde 1990’lı yıllardan sonra ülkelerin gelişmişlik düzeyi farklılığı hızla artmış, gelir dağılımında ciddi eşitsizlikler başlamış ve giderek derinleşmiştir (Sevinç ve ark., 2020; Todaro ve Smith, 2012; Yıldırım, 2019). Aynı dönemde sosyal devlet anlayışını temsil eden uygulamaların sınırlandırılmasıyla kitleler ekonomik değişimlere karşı savunmasız kalmış, özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan özelleştirmeler sonrasında işsizliğin yaygınlaştığı görülmüştür. Dünyanın bir kısım ülkelerinde üretim ve

zenginleşme artarken, diğer ülkelerde yoksulluk artmış ve bunların uzantısı olarak ortaya çıkan açlık, eğitimsizlik ve şiddet olayları dünya gündemini meşgul etmiştir (Ghosh ve Sarkar, 2023; Sullivan ve Hickel, 2023; Yıldırım, 2019).

Dünya Bankası 2000’li yıllarda mutlak yoksulluğu ölçmede bireylerin yaşamına devam edebilmeleri için günlük elde etmeleri gereken geliri baz almıştır. Bu gelir düzeyi günlük 1,90 \$ dır (Cruz, Foster, Quillin ve Schellekens, 2015). Dünya’da 2000’li yıllarda toplam nüfusun yarısı günlük 2 \$, %20’si ise günlük 1 \$ gelir elde ederek yaşamaya devam etmiştir (Azariadis ve Stachurski, 2005). Dünya bankası verilerine göre günümüzde 61 ülkenin 42’sinde, yoksulluk çok boyutlu bir şekilde yaşanmaktadır. Dünya bankası tarafından belirtilen 42 ülkede, insanlar günlük 2,15 \$ gelir ile yaşamaya çalışmaktadırlar. Nüfus açısından bakıldığında ise 110 ülkede 6,1 milyar insanın 1,1 milyarının yoksulluğu çok boyutlu olarak yaşadığı söylenebilir (Anonim, 2023a). Burada söz konusu olan sadece gelişmekte olan ülkelerde yaşanan mutlak yoksulluktur. Günümüzde yoksulluk ile ilgili yaklaşım, sadece gelişmekte olan ülkeleri değil, gelişmiş ülkeleri de ilgilendiren, bireylerin içinde yaşadıkları toplumda bir tür “*kabul edilebilir asgari yaşam standardı*” olarak düşünülmelidir (Sevinç ve ark., 2020).

Uluslararası raporlar ve akademik çalışmalar gerek mutlak gerekse göreceli yoksulluktan en çok etkilenen toplumsal kesimin kadınlar ve çocuklar olduğunu ortaya koymuştur (Bastos, Casaca, Nunes ve Pereirinha, 2009; Bianchi, 1999; Buvinić, 1997; Mancı ve Sevinç, 2023; Pearce, 1978; Todaro ve Smith, 2012). Kadınların yaşadığı yoksulluk, toplum içerisinde kadının sahip olduğu statüden, rollerden ve cinsiyet eşitsizliğinden ortaya çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar sağlık, eğitim ve istihdam gibi kalkınmalarını ve yoksulluk kısırcısından kurtulmalarını sağlayacak birçok kaynağa erkekler kadar rahat ve özgürce ulaşamamaktadırlar. Diğer taraftan kadınlar istihdam edildiklerinde erkekler ile aynı işi yapmalarına ve emeği ortaya koymalarına rağmen, aynı ücreti alamamakta hatta bazen kayıt dışı çalışmaktadırlar. Kadınların çalışma ortamlarında yaşadıkları psikolojik baskı da her geçen gün kadınların iş hayatından uzaklaşmalarını arttırmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği temeline bağlı olan bu nedenlerden ötürü, kadınların yoksulluk kısırcısından kurtulma çabaları kısır bir döngüye girmekte ve her gün birçok kadın yaşadıklarını kabullenerek vazgeçmektedir (Bianchi, 1999;

Buvinić, 1997; Işık ve Ataç, 2011; Millar ve Glendinning, 1989; Sevinç, Davran ve Sevinç, 2018; Şener, 2012).

Bu çalışmada kadın yoksulluğu ile mücadele araçlarından biri olan mikro kredi uygulamasının etkileri araştırılmış ve bu etkiler Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınlar ile Türkiye’de bulunan geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadınlar çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Mikro kredi uygulamasının Şanlıurfa ilinde hem Suriyeli kadınlar hem de Şanlıurfalı kadınlar için başarılı olması oldukça önemlidir. Bu başarının ölçümünde mikro kredi uygulamasının sadece ekonomik değil sosyal ve psikolojik boyutlarda yaratabileceği olumlu etkilerinin de ortaya konulması gerekmektedir. Bu çalışmanın temel amacı mikro kredi uygulamasının etkilerini ortaya koymak ve gruplar arasında karşılaştırma yapmaktır.

1.1.Mikro Kredi Uygulaması

Kadınların yoksulluk ile mücadele kabiliyetini arttırmaya yönelik geliştirilen mikro kredi uygulaması ilk olarak Bangladeş’te 1973 yılında Prof. Dr. Muhammed Yunus koordinasyonu ile bir proje olarak uygulamaya konulmuştur. Yunus Bangladeş’in kırsalında kadınların el emeğine dayalı olarak bambu sandalye yaptıklarını ancak kazandıkları paranın kendilerine kalmadığını tespit etmiştir. Kadınlar eğitimsiz ve yoksul olduklarından yatırım için ihtiyaç duydukları finansal sermayeyi bankalar gibi resmi finans kurumlarından alamamış dolayısıyla yerel tefecilerden yüksek faiz oranları ile borçlanmışlardır. Kadınların kazandıkları para çoğunlukla tefecilere gittiğinden kadınlar için yoksulluk kısılcacından kurtulmak mümkün olmamıştır. Kırsaldaki bu kadınlardan 42 tanesine 1976 yılında 27 \$ finansman desteği verilmiş ve kadınların bambu sandalye üretimlerine devam etmelerine imkân tanınarak yerel tefecilere olan borçlarının kapanması sağlanmıştır. Sonrasında kadınların ürettikleri ürünleri kendi nam ve hesaplarına pazarlarda satmaları sağlanmıştır (Yunus, 1999a, 1999b). Muhammed Yunus yoksulluk ile mücadele kullanılmak üzere geliştirdiği mikro kredi uygulaması nedeniyle 2006 yılında Nobel Barış Ödülü’ne layık görülmüştür (Anonim, 2023b).

Mikro kredi uygulamasının hedef kitlesi dar gelirli kadınlardır. İlgili birim tarafından tespit edilen kadınların, gelir getirici faaliyetlerde bulunmasına imkân sağlayan, küçük bir sermayenin temin edilmesine ve iş kuracak olan kadına verilmesine dayalı bir sistemdir. Sistemde kredi verilen kadından

teminat ya da kefalet istenmeyerek, grup tabanlı mikro kredi modeli uygulanmaktadır. Bu uygulamaya göre beş girişimci kadın sorumluluk ve dayanışma ruhuna dayalı grup oluşturur. Mikro kredinin geri ödenmesine ilişkin her türlü sorumluluk müteselsil olarak gruptaki kadınların hepsini bağlar. Yani geri ödemesini yapmayan ya da yapamayan bir kadının borcu gruptaki diğer dört kadın tarafından ödenir (Anonim, 2023c).

Türkiye’de ilk mikro kredi İstanbul’da 1995-1997 yılları arasında uygulanmıştır. Mikro kredi uygulamasından o dönemde sorumlu olan birim Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı’dır (Ay, 2015). Türkiye’de 2023 yılı Ağustos ayı itibari ile mikro kredi kullanan mikro girişimci sayısı yaklaşık 42 bin kişidir. Şanlıurfa ilinde mikro kredi kullanan mikro girişimci sayısı ise 1100 kişidir (Anonim, 2023d).

1.2.Suriye İç Savaşı, Göç ve Kadınlar

Suriyeli muhaliflerin 15 Mart 2011 tarihinde Baas iktidarına karşı başta sivil gösteriler ile başlayan başkaldırışı, muhalifler ile iktidar güçleri arasında silahlı çatışmaya dönmüştür (Şen ve Vural, 2014). Bu silahlı çatışmalar etkisini azaltmak ile beraber halen devam etmektedir. İç savaşın başlaması ile beraber Suriyeli vatandaşlar ülkelerini terk ederek öncelikli Türkiye, Lübnan, Irak, Mısır ve Ürdün gibi ülkelere kitleler halinde göç etmişlerdir. Türkiye’de kayıt altına alınmış yani resmi olan geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı 13 Temmuz 2023 tarihi itibarıyla yaklaşık 3,3 milyon kişidir. Diğer taraftan bu nüfusun %72,47’si kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Şanlıurfa ili Türkiye’de en fazla Suriyeli nüfusunun bulunduğu iller sıralamasında üçüncü sırada yer almaktadır. Aynı dönemde Şanlıurfa ilinde resmi kayıtlara göre yaklaşık 325 bin geçici koruma statüsünde Suriyeli bulunmaktadır (Mülteciler Derneği, 2023; Şen ve Vural, 2014).

Şanlıurfa ilinde bulunan geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadınların genel nitelikleri, kültürel yapıları, toplumsal rolleri ve statüleri Şanlıurfa ili kadınları ile hemen hemen aynıdır. Her iki grupta da aile yapısı içerisinde ataerkil erkek egemen yapı oldukça güçlüdür. Toplumsal rolde kadına verilen en önemli görev çocukların ve hanenin bakımındır. Buna kadınların eğitimsizliği ve kalifiye meslek sahibi olmamaları eklenince, kadınların ekonomik faaliyetler içerisinde olması yani istihdama dâhil olması oldukça zorlaşmaktadır (Akpınar, 2017; Davran, Sevinç ve Cançelik, 2020; Doğangün

ve Keysan, 2022; Kara ve Aktaş, 2007; Köroğlu ve Dural, 2020; Şen ve Vural, 2014). Dolayısıyla hem Suriyeli hem de Şanlıurfalı kadınların sosyal yaşam alanları, haneleri ile sınırlı olup bu alanın genişlemesi erkek hane bireylerinin baskıları dolayısıyla mümkün olmamaktadır. Tüm bunlarla birlikte Suriyeli kadınların kendileri ve diğer aile bireylerinin geleceğine yönelik belirsizliklerin varlığı, normal yaşamsal faaliyetlerini etkilemekte, kadınlar üzerinde ciddi anlamda psikolojik baskı yaratmaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini Şanlıurfa ilinde mikro kredi kullanan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınlar ve geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadınlardan elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Birincil verilerin toplanmasında hazır soru formu olan anketlerden faydalanılmıştır. Araştırma sahasında kullanılan hazır soru formu için Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nda 19.01.2021 tarihinde E-76244175-752.01.01-4623 sayılı onay alınmıştır.

Araştırmada hazır soru formlarının uygulanacağı kadınların tespiti için gerekli olan evren büyüklüğü bilgisi Türkiye Grameen Mikrofinans Şanlıurfa Şubesi'nden (TGMP) alınmıştır. TGMP Şanlıurfa Şubesi verilerine göre Şanlıurfa ilinde mikro kredi alan 1110 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın ve 500 geçici koruma statüsünde Suriyeli kadın bulunmaktadır. TGMP Şanlıurfa Şubesi tarafından mikro kredi verilecek kadının hanesine ilişkin bir takım kıstaslar (gelir, servet, düzenli iş, sosyal güvence vb.) istendiğinden, araştırma evreninin homojen olduğuna karar verilmiştir. Dolayısıyla oransal örnekleme yöntemi kullanılarak 145 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın, 100 geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadın ile görüşme yapılmıştır. Toplam 1610 kadın evren büyüklüğünde yapılan 245 görüşme yaklaşık $\pm\%5$ kabul edilebilir hata payı ve $\%90$ güven seviyesine denk gelmektedir (Newbold, Carlstone ve Thome, 2012). Saha görüşmeleri 2021 yılının Mart ve Nisan aylarında yapılmıştır.

Verilerin analizinde frekans tabloları, karşılaştırma testleri sonuç tabloları ve şekilleri kullanılmıştır. Karşılaştırma testlerinde verilerin normal dağılım göstermemesi ve grupların varyanslarının homojen olmaması dolayısıyla parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Kullanılan testler "Mann-Whitney U" testi ve "Ki-Kare" testleridir.

Mann-Whitney U testi parametrik testlerde olduğu gibi grupların ortalamalarını karşılaştırmaz. Bu test medyanların karşılaştırıldığı ve farkın istatistiki olarak anlamlılığının ölçüldüğü bir testtir (Lorcu, 2020; Mert, 2016). İstatistiki olarak anlamlı farklılığı ölçmek amacıyla kullanılan Mann-Whitney U testine ilişkin kurulan hipotez aşağıda verilmiştir:

H_0 : Gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık yoktur,

H_1 : Gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık vardır.

H_0 hipotezinin kabul edilmesi için “p” değeri 0,05’den büyük olmalı yani $p > 0,05$ olmalıdır. Mann-Whitney U testine ilişkin istatistiki sonuçlar çalışmada bazen metin içerisinde bazen de şekil olarak verilmiş ve yorumlanmıştır.

Ki-Kare testi gözlenen frekanslar ile beklenen değerler arasındaki farkın, istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı temeline dayanmaktadır (Lorcu, 2020; Orhunbilge, 2000). İki nitel (kategorik) değişken arasında bir ilgi olup olmadığını, başka bir deyişle iki nitel değişkenin birbirinden bağımsız olup olmadığını Ki-Kare bağımsızlık testi yardımıyla araştırılmaktadır. Bu testin hipotezi aşağıdaki gibi kurulmaktadır (Mert, 2016):

H_0 : Değişkenler arasında anlamlı bir ilgi yoktur (Değişkenler bağımsızdır),

H_1 : Değişkenler arasında anlamlı bir ilgi vardır (Değişkenler bağımlıdır).

H_0 hipotezinin kabul edilmesi için “p” değeri 0,05’den büyük olmalı yani $p > 0,05$ olmalıdır. Ki-Kare bağımsızlık testine ilişkin istatistiki sonuçlar çalışmada metin içerisinde verilmiş ve yorumlanmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Demografik Bulgular

Araştırma sahasında görüşme yapılan kadınların yaşlarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir. Kadınların ortalama yaşı 40,17 yıldır. Türkiye vatandaşı olan kadınların yaş ortalaması 41,57 yıl olup Suriyeli kadınların yaş ortalaması 37,14 yıldır. Mann-Whitney U testi sonucuna göre Türkiye vatandaşı olan kadınların yaş ortalaması ile Suriyeli kadınların yaş ortalaması arasındaki fark istatistiki olarak anlamlıdır ($Z = -2,254$; $p = 0,024 < 0,05$).

Kadınların çoğunluğu olan %38,3'ü (94 kişi) 35 yaş ve altındadır. En genç kadın Suriyeli olup 19 yaşındadır. En yaşlı kadın Türkiye vatandaşı olup 73 yaşındadır (Tablo 1).

Tablo 1. Yaş

| Yaş Grubu | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|-----------------|-------------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| 35 ve altı | 46 | 31,7 | 48 | 48,0 | 94 | 38,3 |
| 36-45 | 45 | 31,0 | 25 | 25,0 | 70 | 28,6 |
| 46 ve üzeri | 54 | 37,3 | 27 | 27,0 | 81 | 33,1 |
| Toplam | 145 | 100,0 | 100 | 100,0 | 245 | 100,0 |
| Minimum | 20 | | 19 | | | |
| Maksimum | 73 | | 66 | | | |
| Ortalama | 41,57 | | 37,14 | | 40,17 | |

Eskişehir'de kadınların mikro kredi kullanımına ilişkin yapılan araştırmada kadınların çoğunluğunun 20-29 yaş aralığında olduğunu tespit edilmiştir (Şengür ve Taban, 2012). Gaziantep'te yapılan bir çalışmada kadınların en çok 32-38 yaş aralığında oldukları tespit edilmiştir (Ay, 2015). Mikro kredi üzerine Diyarbakır'da yapılan çalışmada kadınların yoğun olarak 35-44 yaş aralığında oldukları tespit edilmiştir (Doğan ve Kaya, 2013). Araştırma sahasındaki kadınların yaşlarının diğer çalışmalarda tespit edilen yaş grupları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırma sahasında görüşme yapılan kadınların medeni durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 2'de verilmiştir. Kadınların %88,6'sı (217 kişi) evlidir. Türkiye vatandaşı kadınların %85,5'i (124 kişi), Suriyeli kadınların %93'ü (93 kişi) evlidir. Kadınların medeni durumları ile ülke vatandaşlıkları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilgi bulunmamaktadır [Pearson Chi-Square, $p=0,163 > 0,05$ (df=2)].

Tablo 2. Medeni Durum

| Medeni Durum | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|---------------|-------------------|--------------|------------|--------------|------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| Evli | 124 | 85,5 | 93 | 93,0 | 217 | 88,6 |
| Bekâr | 9 | 8,2 | 2 | 2,0 | 11 | 4,5 |
| Dul/Boşanmış | 12 | 8,3 | 5 | 5,0 | 17 | 6,9 |
| Toplam | 145 | 100,0 | 100 | 100,0 | 245 | 100,0 |

Yapılan saha araştırmalarında mikro kredi kullanan kadınların büyük çoğunluğunun evli olduğu tespit edilmiştir. Gaziantep ilinde yapılan çalışmada kadınların %93'ü (Ay, 2015), Manisa'da yapılan çalışmada %85'i (Erten, 2019), Elazış ilinde yapılan çalışmada %66,9'unun evli olduğu (Umar, 2021) tespit edilmiştir.

Araştırma sahasında evlilik yapmış kadınların ilk evlilik yaşlarına ilişkin bilgiler Tablo 3'de verilmiştir. Kadınların %47,4'ü (111 kişi) 16-19 yaş aralışında evlenmiş olup ilk evlilik yaş ortalaması 18,87 yıldır. Türkiye vatandaşı kadınların ilk evlilik yaş ortalaması 18,83 yaş Suriyeli kadınların ilk evlilik yaş ortalaması 18,92 yaştır. En genç evlilik yaşi Türkiye vatandaşı kadınlarda 13 yaş, Suriye vatandaşı kadınlarda ise 12 yaştır. Türkiye vatandaşı kadınlarda 15 yaş ve altında evlilik oranı %17,6 (24 kişi), Suriye vatandaşı kadınlarda ise %14,3 (14 kişi) düzeyindedir.

Tablo 3. İlk Evlilik Yaşi

| İlk Evlilik Yaşi | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|------------------|-------------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| 12-15 | 24 | 17,6 | 14 | 14,3 | 38 | 16,2 |
| 16-19 | 64 | 47,1 | 47 | 48,0 | 111 | 47,4 |
| 20 ve üzeri | 48 | 35,3 | 37 | 37,8 | 85 | 36,3 |
| Toplam | 136 | 100,0 | 98 | 100,0 | 234 | 100,0 |
| Minimum | 13 | | 12 | | | |
| Maksimum | 36 | | 28 | | | |
| Ortalama | 18,83 | | 18,92 | | 18,87 | |

Mann-Whitney U testi sonucuna göre Türkiye vatandaşı olan kadınların ilk evlilik yaş ortalaması ile Suriyeli kadınların ilk evlilik yaş ortalaması arasındaki fark istatistiki olarak anlamlı değildir ($Z=-0,473$; $p = 0,636 > 0,05$).

Araştırma sahasında evlilik yapmış kadınların eşleri ile aralarındaki yaş farkına ilişkin bilgiler Tablo 4'de verilmiştir. Kadınların %45,3'ünün (106 kişi) eşleri ile aralarındaki yaş farkı 5 yaş ve altındadır. Ortalama yaş farkı 7,07 yaştır. Türkiye vatandaşı kadınların eşleri aralarındaki yaş farkı ortalaması 6,81 yaş, Suriyeli kadınların 7,43 yaştır.

Tablo 4. Eşyle Arasındaki Yaş Farkı

| Yaş Farkı | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|-----------------|-------------------|--------------|-------------|--------------|-------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| 5 ve altı | 61 | 44,9 | 45 | 45,9 | 106 | 45,3 |
| 6-10 | 53 | 39,0 | 32 | 32,7 | 85 | 36,3 |
| 11 ve üzeri | 22 | 16,2 | 21 | 21,4 | 43 | 18,4 |
| Toplam | 136 | 100,0 | 98 | 100,0 | 234 | 100,0 |
| Minimum | 1 | | 1 | | | |
| Maksimum | 23 | | 25 | | | |
| Ortalama | 6,81 | | 7,43 | | 7,07 | |

Mann-Whitney U testi sonucuna göre Türkiye vatandaşı olan kadınların eşleri ile aralarındaki yaş farkı ortalaması ile Suriyeli kadınların eşleri ile aralarındaki yaş farkı ortalaması arasındaki fark istatistik olarak anlamlı değildir ($Z=-0,848$; $p = 0,396 > 0,05$).

Kadın yoksulluğu konulu akademik çalışmalarda ve Şanlıurfa ilinde yapılan sosyolojik araştırmalarda kadınların ilk evlilik yaşı ortalaması çoğunlukla düşük, kadınların eşleri ile aralarındaki yaş farkı ise çoğunlukla yüksek olarak tespit edilmiştir (Aztimur, 2019; Davran ve ark., 2020; Gökçe, Kasapoğlu, Kaya ve Güler, 2010; Sevinç ve ark., 2020; Türkdoğan, 2006). Araştırma sahasından elde edilen bulgular, önceki çalışmalar ile kıyaslandığında kadınların ilk evlilik yaşı ve eşleri ile yaş farkı hususunda olumlu değişimlerin yaşandığını göstermektedir.

Araştırma sahasında görüşme yapılan kadınların evlilik kararlarını kimlerin verdiğine ilişkin bilgiler Tablo 5’de verilmiştir. Kadınların %75,2’sinin (176 kişi) evlilik kararını aile büyükleri vermiştir. Evlilik kararını kendi verenlerin oranı %12,8’dir (30 kişi). Suriyeli kadınların %85,7’sinin (84 kişi), Türkiye vatandaşı kadınların %67,7’sinin (92 kişi) evlilik kararını aile büyükleri vermiştir.

Tablo 5. Evlilik Kararını Verenler

| Evlilik Kararı | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|----------------|-------------------|--------------|-----------|--------------|------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| Aile büyükleri | 92 | 67,7 | 84 | 85,7 | 176 | 75,2 |
| Kendim | 18 | 13,2 | 10 | 10,2 | 28 | 12,0 |
| Ortak karar | 26 | 19,1 | 4 | 4,1 | 30 | 12,8 |
| Toplam | 136 | 100,0 | 98 | 100,0 | 234 | 100,0 |

Kadınların evlilik kararını verenler ile ülke vatandaşlıkları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilgi bulunmaktadır [Pearson Chi-Square, $p=0,002<0,05$ ($df=2$)]. Yani kadınların evlilik kararını verenler, kadınların uyruklarına göre farklılık göstermektedir ve bu durum istatistiki olarak anlamlıdır.

Araştırma sahasında görüşme yapılan kadınların sahip oldukları çocuk sayılarına ilişkin bilgiler Tablo 6’da verilmiştir. Kadınların ortalama sahip oldukları çocuk sayısı 3,98 çocuktur. Türkiye vatandaşı kadınlar ortalama 4,05 çocuk sahibiyken Suriyeli kadınlar ortalama 3,89 çocuk sahibidirler. Kadınların %45,6’sının (103 kişi) 1-3 arasında çocuğu bulunmaktadır.

Mann-Whitney U testi sonucuna göre Türkiye vatandaşı olan kadınların sahip oldukları ortalama çocuk sayısı ile Suriyeli kadınların sahip oldukları ortalama çocuk sayısı arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($Z=-0,329$; $p=0,742>0,05$).

Tablo 6. Çocuk Sayısı

| Çocuk Sayısı | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|-----------------|-------------------|--------------|-------------|--------------|-------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| 1-3 | 60 | 45,4 | 43 | 45,7 | 103 | 45,6 |
| 4-6 | 52 | 39,4 | 44 | 46,9 | 96 | 42,5 |
| 7 ve üzeri | 20 | 15,2 | 7 | 7,4 | 27 | 11,9 |
| Toplam | 132 | 100,0 | 94 | 100,0 | 226 | 100,0 |
| Minimum | 1 | | 1 | | | |
| Maksimum | 9 | | 14 | | | |
| Ortalama | 4,05 | | 3,89 | | 3,98 | |

TÜİK’in 2023 yılında yayınladığı verilere göre Şanlıurfa ili Türkiye’nin toplam doğurganlık hızı en yüksek ilidir. Türkiye’de 2022 yılında toplam doğurganlık hızı ortalaması 1,62 çocuk iken bu rakam Şanlıurfa ilinde 3,59 çocuk olarak tespit edilmiştir (Anonim, 2023e). Araştırma sahasında elde edilen ortalama çocuk sayısı verileri TÜİK’in Türkiye ortalaması için belirttiği rakamdan oldukça yüksektir.

Araştırma sahasında görüşme yapılan kadınların hane halkı büyüklüğüne ilişkin bilgiler Tablo 7’de verilmiştir. Kadınların hanelerinde yaşayan ortalama kişi sayısı 5,44’dür. Türkiye vatandaşı kadınların hane halkı büyüklüğü ortalama 5,18 kişi iken Suriyeli kadınların hane halkı büyüklüğü ortalaması

5,81 kişidir. Kadınların %52,2'sinin (128 kişi) hane halkı büyüklüğü 4-6 kişi aralığındadır.

Tablo 7. Hane Halkı Büyüklüğü

| H. Halkı Büyüklüğü | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|-----------------------|-------------------|--------------|-------------|--------------|-------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| 1-3 | 27 | 18,6 | 18 | 18,0 | 45 | 18,1 |
| 4-6 | 85 | 58,6 | 43 | 43,0 | 128 | 52,2 |
| 7 ve üzeri | 33 | 22,8 | 39 | 39,0 | 72 | 29,4 |
| Toplam | 145 | 100,0 | 100 | 100,0 | 245 | 100,0 |
| Minimum | 1 | | 2 | | | |
| Maksimum | 15 | | 12 | | | |
| Ortalama | 5,18 | | 5,81 | | 5,44 | |

Mann-Whitney U testi sonucuna göre Türkiye vatandaşı olan kadınların ortalama hane halkı büyüklüğü sayısı ile Suriyeli kadınların hane halkı büyüklüğü sayısı arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($Z=-2,655$; $p=0,008<0,05$).

TÜİK'in 2023 yılında yayınladığı verilere göre Şanlıurfa ili 2022 yılında 4,67 kişi ortalama hane halkı büyüklüğü ile Türkiye'de Şırnak ilinden sonra ikinci sıradadır. Türkiye'de 2022 yılında ortalama hane halkı büyüklüğü 3,17 kişidir (Anonim, 2023f). Araştırma sahasında elde edilen ortalama hane halkı büyüklüğü sayısı verileri TÜİK'in Türkiye ortalaması için belirttiği rakamdan oldukça yüksektir.

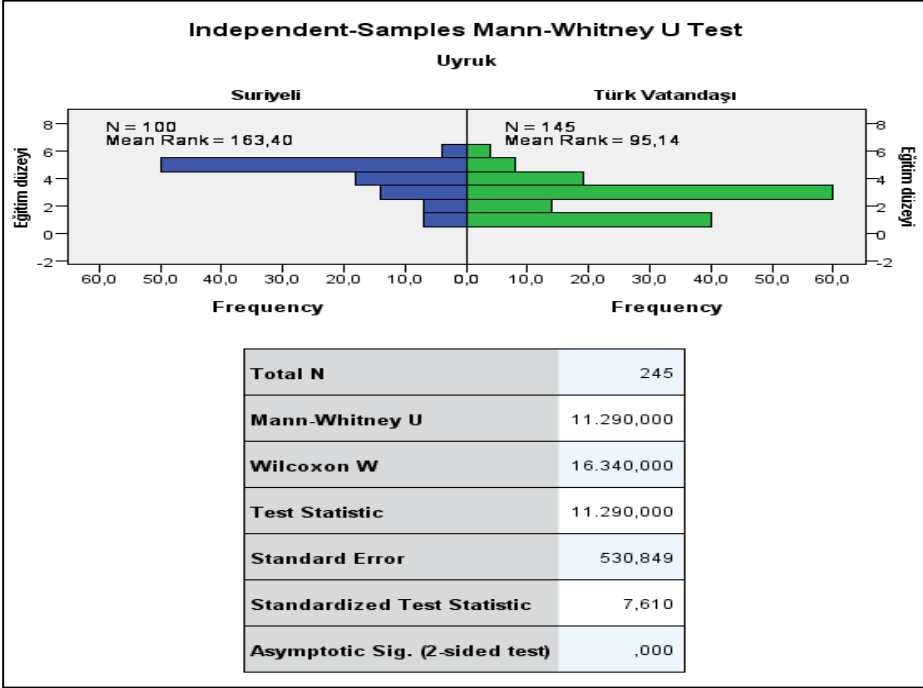
Araştırma sahasında görüşme yapılan kadınların eğitim düzeylerine ilişkin bilgiler Tablo 8'de verilmiştir. Kadınların %19,2'si (47 kişi) okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyen Türkiye vatandaşı oranı %27,6 (40 kişi), Suriyeli vatandaş oranı ise %7'dir (7 kişi). Türkiye vatandaşı olan kadınların çoğunluğu ilkökul mezunu iken (%41,4; 60 kişi), Suriyeli vatandaşların yarısı lise mezunudur (%50; 50 kişi).

Tablo 8. Eğitim Düzeyi

| Eğitim Düzeyi | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|-----------------|-------------------|--------------|------------|--------------|------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| Okuryazar değil | 40 | 27,6 | 7 | 7,0 | 47 | 19,2 |
| Okuryazar | 14 | 9,7 | 7 | 7,0 | 21 | 8,6 |
| İlkokul | 60 | 41,4 | 16 | 14,0 | 74 | 30,2 |
| Ortaokul | 19 | 13,1 | 18 | 18,0 | 37 | 15,1 |
| Lise | 8 | 5,5 | 50 | 50,0 | 58 | 23,7 |
| Lisans | 4 | 2,8 | 4 | 4,0 | 8 | 3,3 |
| Toplam | 145 | 100,0 | 100 | 100,0 | 245 | 100,0 |

Manisa’da yapılan çalışmada kadınların %41’inin okuryazar olmadığı (Erten, 2019), Gaziantep’te yapılan çalışmada %66’sının ilkokul mezunu olduğu (Ay, 2015), Elazığ’da yapılan çalışmada %33,7’sinin lise, %29,8’inin ilkokul mezunu olduğu tespit edilmiştir (Umar, 2021). Sahadan elde edilen eğitim düzeyi verilerinin (Tablo 8) Türkiye’de yapılan diğer çalışmalar ile karşılaştırıldığında benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak Suriyeli kadınların eğitim düzeyleri hem saha verilerine göre (Tablo 8) hem de diğer çalışmalarda elde edilen verilere göre farklıdır. Suriyeli kadınların eğitim düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Türkiye vatandaşı kadınların eğitim düzeyi ile Suriyeli kadınların eğitim düzeyi arasında istatistiki olarak anlamlı farklılığın var olup olmadığını ölçebilmek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonucu Şekil 1’de verilmiştir. Test sonucuna göre Türkiye vatandaşı kadınların eğitim düzeyi ile Suriyeli kadınların eğitim düzeyi arasında fark vardır ve bu fark istatistiki olarak anlamlıdır ($Z=7,610$; $p=0,000<0,05$). Suriyeli kadınların eğitim düzeyi (Sıra ortalaması: 163,40), Türkiye vatandaşı kadınlara göre daha yüksektir (Sıra ortalaması: 95,14) ve bu durum istatistiki olarak anlamlıdır.



Şekil 1. Uyruğa Göre Eğitim Düzeyi Farklılığı Mann-Whitney U Testi Sonuçları

3.2. Ekonomik Bulgular

Görüşme yapılan kadınların %85,9'unun (164 kişi) hanesinde bir kişi, %11'inin (21 kişi) hanesinde 2 kişi çalışmaktadır. Türkiye vatandaşı kadınların %83,2'sinin (99 kişi) hanesinde bir kişi, %12,6'sının (15 kişi) hanesinde 2 kişi çalışmaktadır. Suriyeli kadınların %90,3'ünün (65 kişi) hanesinde bir kişi, %8,3'ünün (6 kişi) hanesinde iki kişi çalışmaktadır. Görüşme yapılan kadınların ortalama hane halkı büyüklüğü (5,44 kişi) dikkate alındığında hanede çalışan kişi sayısının az olması dikkat çekicidir. Bu tablonun ortaya çıkmasında saha çalışmaları döneminde tüm dünyada yaşanan pandemi dolayısıyla işsizlik oranlarının artmasının etkisi bulunmaktadır. Pandemi sürecinde hanelerde çalışan bireylerin birçoğu işsiz kalmışlardır.

Araştırma sahasında görüşme yapılan kadınların aylık hane gelirlerine ilişkin bilgiler Tablo 9'da verilmiştir. Kadınların ortalama aylık hane gelirleri 2407,35 TL'dir. Türk vatandaşı olan kadınların ortalama aylık hane gelirleri 2460 TL, Suriyeli kadınların ortalama hane gelirleri 2331 TL'dir. Kadınların %39,6'sının (97 kişi) aylık hane geliri 1501-2500 TL arasındadır. Türk

vatandaşı olan kadınların %40,7'sinin (49 kişi) aylık ortalama hane geliri 2501 TL ve üzerindeyken Suriyeli kadınların %46'sının (46 kişi) aylık ortalama hane geliri 1501-2500 TL arasındadır.

Tablo 9. Aylık Hane Geliri (TL)

| Hane Geliri (TL) | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|------------------|-------------------|--------------|-------------|--------------|----------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| 1500 ve altı | 35 | 24,1 | 27 | 27,0 | 62 | 25,3 |
| 1501-2500 | 51 | 35,2 | 46 | 46,0 | 97 | 39,6 |
| 2501 ve üstü | 59 | 40,7 | 27 | 27,0 | 86 | 35,1 |
| Toplam | 145 | 100,0 | 100 | 100,0 | 245 | 100,0 |
| Minimum | 500 | | 1000 | | | |
| Maksimum | 10000 | | 7000 | | | |
| Ortalama | 2460 | | 2331 | | 2407,35 | |

Mersin'de mikro kredi kullanan kadınlara ilişkin yapılan çalışmada hanelerin aylık gelirlerinin %40,5' inin 1001-1500 TL aralığında (Rad ve Altıkulaç, 2016), Tokat'ta yapılan çalışmada %40,4'ünün 501-1000 TL aralığında (Aşkın ve Barış, 2015), Niğde'de yapılan çalışmada %56,9'unun 751-1001 TL aralığında olduğu tespit edilmiştir (Alparslan, 2015).

Türkiye vatandaşı kadınların hanelerinin aylık gelirleri ile Suriyeli kadınların hanelerinin aylık gelirleri arasında istatistiki olarak anlamlı farklılığın olup olmadığını ölçebilmek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonucuna göre gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($Z=-0,949$; $p=0,342>0,05$).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası verilerine göre bu araştırma için saha çalışmalarının yapıldığı yıl olan 2021 yılında ortalama dolar kuru 8,88 TL'dir (Anonim, 2021). Kadınların ortalama hane gelirleri bu kur üzerinden hesaplandığında (2407,35/8,88) yaklaşık 271 dolara tekabül etmektedir. Hane halkı büyüklüğünün 5,44 kişi olduğu düşünüldüğünde dolar bazında kişi başına günlük gelir yaklaşık 1,66 dolardır [(271/30)/5,44]. Bu rakam Dünya Bankası'nın belirlediği, bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu günlük gelir düzeyi olan 1,90 doların altındadır. Dolayısıyla kadınların hanelerinde bireylerin yaşamlarına devam edebileceği düzeyin altında gelir elde edildiği söylenebilir.

Kadınların TGMP Şanlıurfa Şubesi'ne ilk başvurularında gerekli prosedürler yerine getirildikten sonra 1500-2000 TL aralığında yatırım sermayesi verilmektedir. Verilen bu sermaye ile kadınlar kendi hanelerinde emeğe dayalı üretim (geleneksel gıda, örgü, yemek vb.), emeğe dayalı küçük esnafılık (kuaför, terzi, kafe vb.) ya da ticari işler (bakkal, züccaciye, tuhafiye vb.) ile üretim yapmaktadırlar. Geri ödemelerin zamanında yapılması ve kadınların tekrar istemeleri durumunda TGMP ile kadınlar arasındaki finansal ilişki, kadınlara yeniden kredi kullandırılarak devam edebilmektedir.

Araştırma sahasında görüşme yapılan kadınların kullandıkları kredi miktarlarına ilişkin bilgiler Tablo 10'da verilmiştir. Kadınlar ortalama 2904,08 TL kredi kullanmışlardır. Türk vatandaşı olan kadınların ortalama kullandıkları kredi miktarı 3475,86 TL, Suriyeli kadınların ortalama kullandıkları kredi miktarı 2075 TL'dir. Kadınların %48,8'i (100 kişi) 2000 TL ve altında kredi kullanmışlardır. Türk vatandaşı olan kadınların %41,4'ü (60 kişi) 2001-4000 TL aralığında kredi kullanmışken, Suriyeli kadınların %63'ü (63 kişi) 2000 TL ve altında kredi kullanmışlardır.

Tablo 10. Kullanılan Kredi Miktarı (TL)

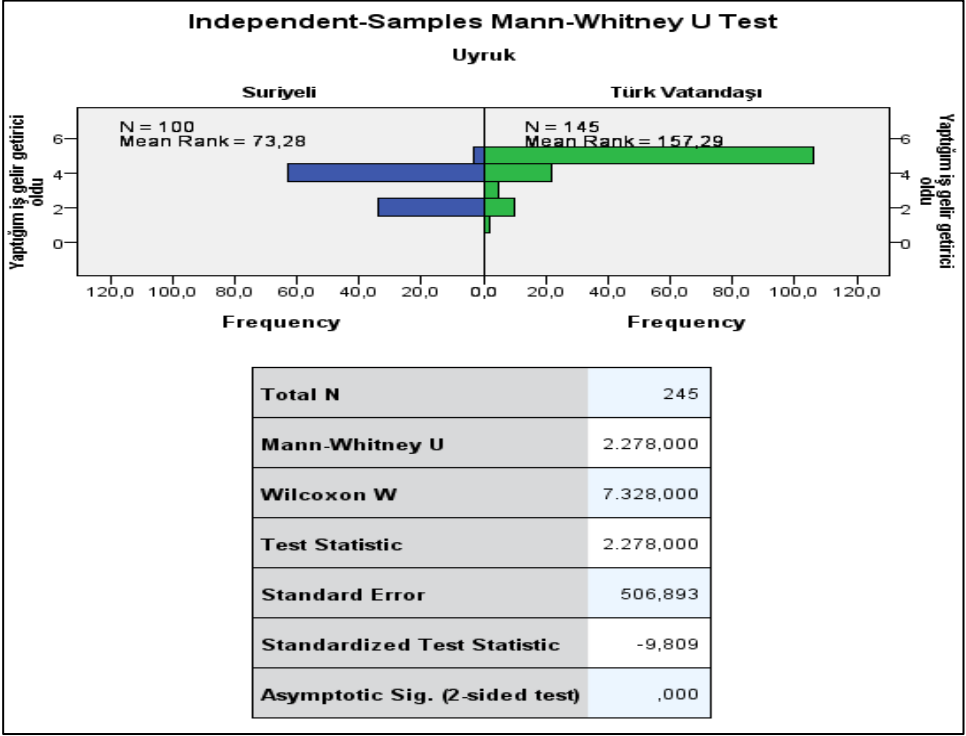
| Kullanılan Kredi (TL) | Türkiye Vatandaşı | | Suriyeli | | Toplam | |
|-----------------------|-------------------|--------------|----------------|--------------|----------------|--------------|
| | Frekans | % | Frekans | % | Frekans | % |
| 2000 ve altı | 37 | 25,5 | 63 | 63,0 | 100 | 48,8 |
| 2001-4000 | 60 | 41,4 | 37 | 37,0 | 97 | 39,6 |
| 4001 ve üstü | 48 | 33,1 | 0 | 0,0 | 48 | 19,6 |
| Toplam | 145 | 100,0 | 100 | 100,0 | 245 | 100,0 |
| Minimum | 1000 | | 1000 | | | |
| Maksimum | 13000 | | 3000 | | | |
| Ortalama | 3475,86 | | 2075,00 | | 2904,08 | |

Türkiye vatandaşı kadınların kullandıkları kredi miktarı ile Suriyeli kadınların kullandıkları kredi miktarı arasında istatistiki olarak anlamlı farklılığın olup olmadığını ölçebilmek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Test sonucuna göre gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($Z=-8,110$; $p=0,000<0,05$). Türkiye vatandaşı kadınların kullandıkları kredi miktarı (Sıra ortalaması: 153,03), Suriyeli kadınların kullandıkları kredi miktarından (Sıra ortalaması: 79,46) daha yüksektir ve farklılık istatistiki olarak anlamlıdır.

3.3.Mikro Kredinin Kadınlar Üzerindeki Etkileri

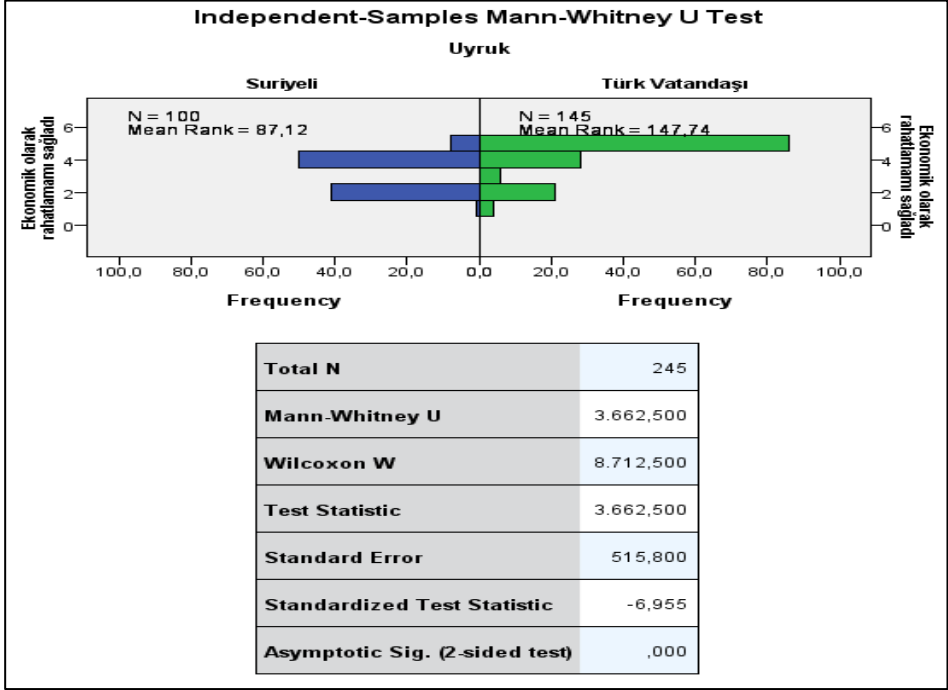
Şanlıurfa ilinde kadınlar tarafından kullanılan mikro kredinin ekonomik, sosyal ve psikolojik etkilerini ölçebilmek amacıyla, araştırma sahasında görüşme yapılan kadınlara bir takım ifadeler yöneltilmiştir. Bu ifadelerden üç tanesi ekonomik etkiyi, üç tanesi ise sosyal ve psikolojik etkiyi ölçmekte kullanılmıştır. Kadınlardan kendilerine yöneltilen ifadeleri 1'den 5'e kadar puanlamaları istenmiştir. Puanlamada "1.Kesinlikle katılmıyorum, 2.Katılmıyorum, 3.Kararsızım, 4.Katılıyorum ve 5.Kesinlikle katılıyorum" düzeylerine karşılık gelmektedir. Kadınların puanlamalarının farklılığı Mann-Whitney U testi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları şekil olarak verilmiş ve yorumlanmıştır.

Mikro kredinin ekonomik anlamda etkisini ölçmek amacıyla kadınlara yöneltilen ilk ifade "Yaptığım iş gelir getirici oldu" ifadesidir. İfadeye Türkiye vatandaşı kadınların verdiği puanların ortalaması 4,52 iken Suriyeli kadınların verdiği puanların ortalaması 3,35'dir. İfadeye ilişkin test sonucu Şekil 2'de verilmiştir. Test sonucuna göre Türkiye vatandaşı kadınların ifadeye ilişkin tutumları ile Suriyeli kadınların ifadeye ilişkin tutumları arasında fark vardır ve bu fark istatistiki olarak anlamlıdır ($Z=-9,809$; $p=0,000<0,05$). Türkiye vatandaşı olan kadınlar (Sıra ortalaması: 157,29), Suriyeli kadınlara göre (Sıra ortalaması: 73,28) kullandıkları mikro kredinin gelir getirici olması hususunda daha olumlu tutum sergilemektedirler.



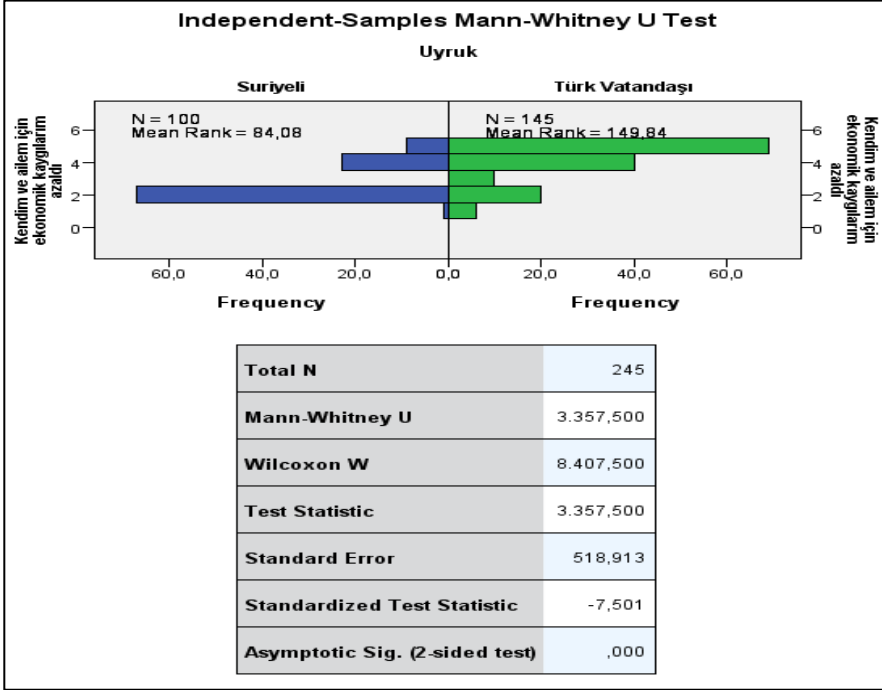
Şekil 2. “Yaptığım iş gelir getirici oldu” İfadesine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Mikro kredinin ekonomik anlamda etkisini ölçmek amacıyla kadınlara yöneltilen ikinci ifade “Ekonomik olarak rahatlamamı sağladı” ifadesidir. İfadeye Türkiye vatandaşı kadınların verdiği puanların ortalaması 4,18 iken Suriyeli kadınların verdiği puanların ortalaması 3,23’dür. İfadeye ilişkin test sonucu Şekil 3’de verilmiştir. Test sonucuna göre Türkiye vatandaşı kadınların ifadeye ilişkin tutumları ile Suriyeli kadınların ifadeye ilişkin tutumları arasında fark vardır ve bu fark istatistiki olarak anlamlıdır ($Z=-6,955$; $p=0,000<0,05$). Türkiye vatandaşı olan kadınlar (Sıra ortalaması: 147,74), Suriyeli kadınlara göre (Sıra ortalaması: 87,12) kullandıkları mikro kredinin kendilerini ekonomik olarak rahatlattığı hususunda daha olumlu tutum sergilemektedirler.



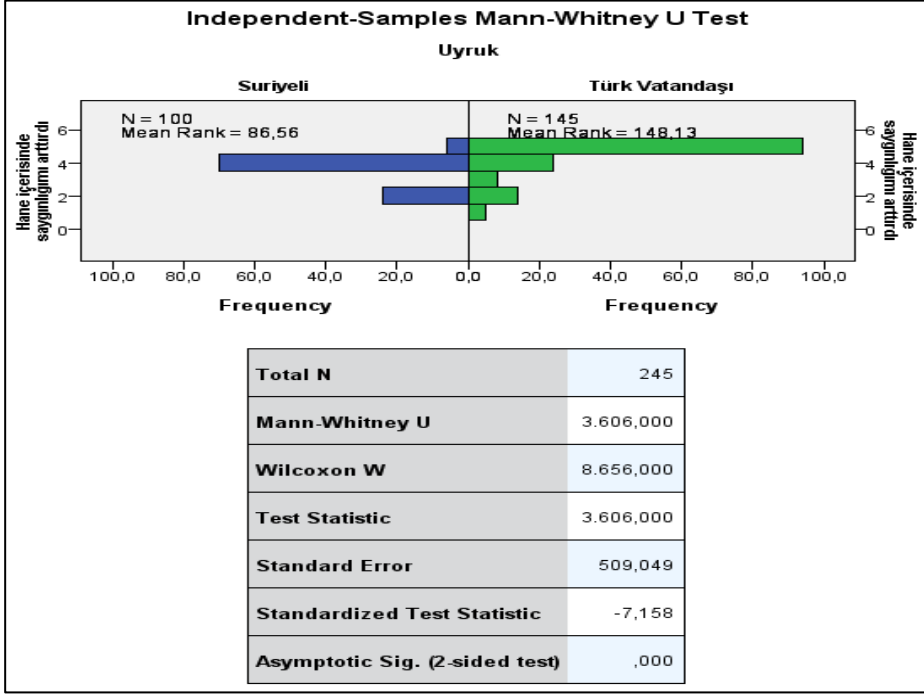
Şekil 3. “Ekonomik olarak rahatlamamı sağladı” İfadesine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Mikro kredinin ekonomik anlamda etkisini ölçmek amacıyla kadınlara yöneltilen üçüncü ifade “Kendim ve ailem için ekonomik kaygılarımı azalttı” ifadesidir. İfadeye Türkiye vatandaşı kadınların verdiği puanların ortalaması 4,01 iken Suriyeli kadınların verdiği puanların ortalaması 2,72’dir. İfadeye ilişkin test sonucu Şekil 4’de verilmiştir. Test sonucuna göre Türkiye vatandaşı kadınların ifadeye ilişkin tutumları ile Suriyeli kadınların ifadeye ilişkin tutumları arasında fark vardır ve bu fark istatistiki olarak anlamlıdır ($Z=-7,501$; $p=0,000<0,05$). Türkiye vatandaşı olan kadınlar (Sıra ortalaması: 149,84), Suriyeli kadınlara göre (Sıra ortalaması: 84,08) kullandıkları mikro kredinin kendileri ve aileleri için ekonomik kaygılarını azalttığı hususunda daha olumlu tutum sergilemektedirler.



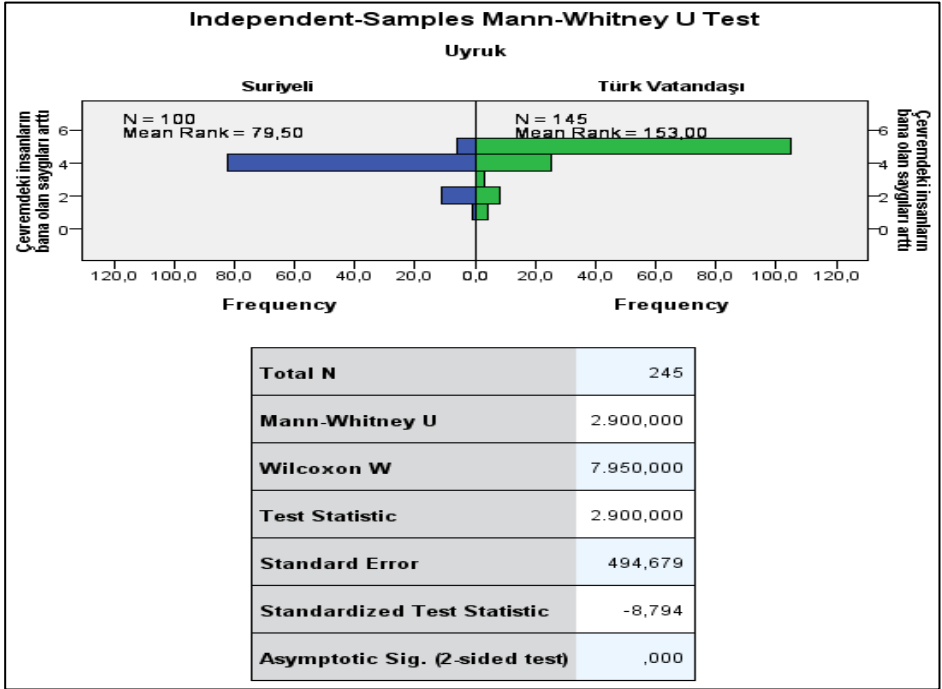
Şekil 4. “Kendim ve ailem için ekonomik kaygılarımı azalttı” ifadesine ilişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Mikro kredinin sosyal ve psikolojik anlamda etkisini ölçmek amacıyla kadınlara yöneltilen ilk ifade “Hane içerisinde saygınlığımı arttırdı” ifadesidir. İfadeye Türkiye vatandaşı kadınların verdiği puanların ortalaması 4,30 iken Suriyeli kadınların verdiği puanların ortalaması 3,58’dir. İfadeye ilişkin test sonucu Şekil 5’de verilmiştir. Test sonucuna göre Türkiye vatandaşı kadınların ifadeye ilişkin tutumları ile Suriyeli kadınların ifadeye ilişkin tutumları arasında fark vardır ve bu fark istatistiki olarak anlamlıdır ($Z=-7,158$; $p=0,000<0,05$). Türkiye vatandaşı olan kadınlar (Sıra ortalaması: 148,13), Suriyeli kadınlara göre (Sıra ortalaması: 86,56) kullandıkları mikro kredinin hane içerisinde saygınlıklarını arttırdığı hususunda daha olumlu tutum sergilemektedirler.



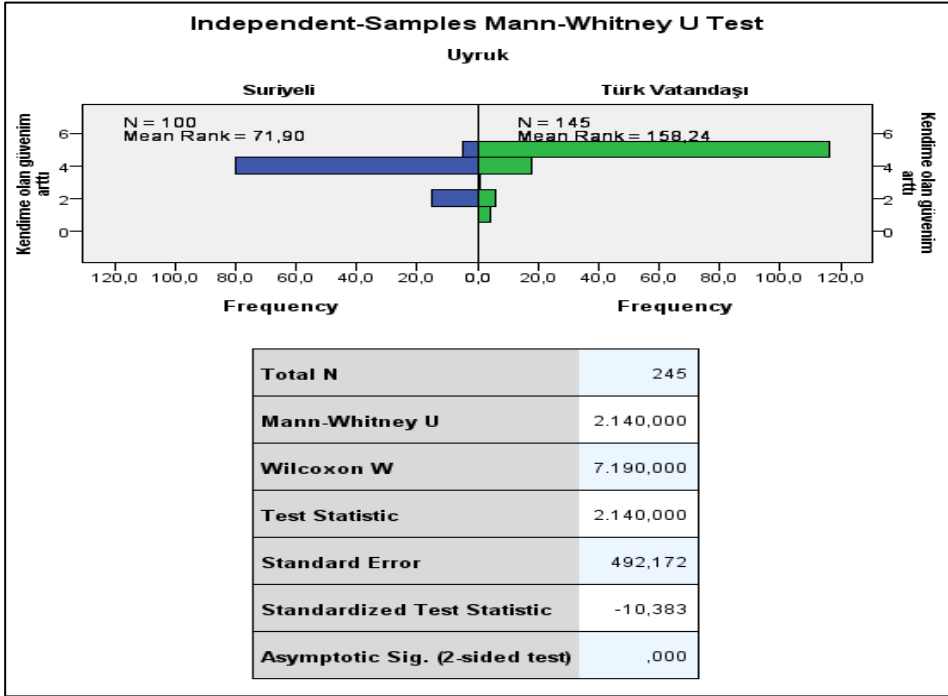
Şekil 5. “Hane içerisinde saygılığımı arttırdı” İfadesine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Mikro kredinin sosyal ve psikolojik anlamda etkisini ölçmek amacıyla kadınlara yöneltilen ikinci ifade “Çevremdeki insanların bana olan saygıları arttı” ifadesidir. İfadeye Türkiye vatandaşı kadınların verdiği puanların ortalaması 4,51 iken Suriyeli kadınların verdiği puanların ortalaması 3,81’dir. İfadeye ilişkin test sonucu Şekil 6’da verilmiştir. Test sonucuna göre Türkiye vatandaşı kadınların ifadeye ilişkin tutumları ile Suriyeli kadınların ifadeye ilişkin tutumları arasında fark vardır ve bu fark istatistiki olarak anlamlıdır ($Z = -8,794$; $p = 0,000 < 0,05$). Türkiye vatandaşı olan kadınlar (Sıra ortalaması: 153), Suriyeli kadınlara göre (Sıra ortalaması: 79,50) kullandıkları mikro kredinin çevrelerindeki insanların kendilerine olan saygılarını arttırdığı hususunda daha olumlu tutum sergilemektedirler.



Şekil 6. “Çevremdeki insanların bana olan saygıları arttı” İfadesine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Mikro kredinin sosyal ve psikolojik anlamda etkisini ölçmek amacıyla kadınlara yöneltilen üçüncü ve son ifade “Kendime olan güvenim arttı” ifadesidir. İfadeye Türkiye vatandaşı kadınların verdiği puanların ortalaması 4,63 iken Suriyeli kadınların verdiği puanların ortalaması 3,75’dir. İfadeye ilişkin test sonucu Şekil 7’de verilmiştir. Test sonucuna göre Türkiye vatandaşı kadınların ifadeye ilişkin tutumları ile Suriyeli kadınların ifadeye ilişkin tutumları arasında fark vardır ve bu fark istatistiki olarak anlamlıdır ($Z = -10,383$; $p = 0,000 < 0,05$). Türkiye vatandaşı olan kadınlar (Sıra ortalaması: 158,24), Suriyeli kadınlara göre (Sıra ortalaması: 71,90) kullandıkları mikro kredinin kendilerine olan güveni arttırdığı hususunda daha olumlu tutum sergilemektedirler.



Şekil 7. “Kendime olan güvenim arttı” İfadesine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

4. Tartışma ve Sonuç

Ülkede toplumsal refahı arttırmak ekonomik sistemlerin amaçlarından bir tanesidir. Son yüzyılda bu amaca yönelik uygulanan ekonomik politikalar önce liberal sonrasında neo-liberal ekonomi öğretileri sınırları içerisinde ilerlemiştir. Ancak bu politikalar özellikle gelişmekte olan ülkelerde pek başarılı olamamıştır. Sonuçta birçok gelişmekte olan ülkede vatandaşlar gelir dağılımında adaletsizlik ile karşı karşıya kalmış, kaynaklara ulaşmakta ise ciddi engeller ile karşılaşmışlardır. Bugün 110 ülkede 6,1 milyar insanın 1,1 milyarı yoksulluğu çok boyutlu olarak yaşamaktadır. Yoksulluğun olumsuz etkilerinden en çok zarar gören toplumsal kesim ise kadınlardır.

Kadın yoksulluğu ile mücadele, toplumsal kalkınma açısından önemli olup başarılı olunması durumunda toplumsal refahı da dolaylı olarak olumlu etkileyecek bir durumdur. Muhammed Yunus tarafından 1970’li yıllarda Bangladeş’te, sonrasında birçok gelişmekte olan ülkede uygulanan “Mikro Kredi Projesi” kadın yoksulluğu ile mücadeleye yönelik önemli çalışmalardan

bir tanesidir. Proje ile kadınların kendi emeklerine dayalı üretim yapmalarına imkân verilebilmesi için düşük miktarlarda finansal sermaye desteği sunulmaktadır. Böylelikle kadınlarda hem ekonomik hem de sosyal anlamda olumlu değişimlerin ortaya çıkması hedeflenmektedir.

Suriye’de 2011 yılının başlarında başlayan ve halen devam eden iç savaş dolayısıyla Şanlıurfa ili Suriye’den kitleler halinde göç alan bir kent olmuştur. Göç eden nüfusun yaklaşık %70’i kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Göçle gelen kadınların yoksullukla mücadele edebilmesi için Suriyeli kadınlarda Türkiye Grameen Mikrofinans Şanlıurfa Şubesi tarafından destek kapsamına dâhil edilmiştir. TGMP Şanlıurfa Şubesi verilerine göre Şanlıurfa ilinde mikro kredi alan 1110 Türkiye vatandaşı kadın ve 500 geçici koruma statüsünde Suriyeli kadın bulunmaktadır.

Bu araştırmada mikro kredinin ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri ortaya konulmuştur. Araştırma kapsamında bu etkiler Türkiye vatandaşı kadınlar ve Suriyeli kadınlar arasında karşılaştırmalar yapılarak değerlendirilmiştir.

Demografik anlamda tespit edilen bulgular Türkiye vatandaşı kadınlar ile Suriyeli kadınlar arasında eğitim düzeyi dışında farklılığın olmadığı yönündedir. Her iki ülke kadını benzer toplumsal ve kültürel yapı içerisinde yaşadığından dolayı ortaya çıkan bu sonuç şaşırtıcı değildir.

Türkiye vatandaşı kadınlar, Suriyeli kadınlara göre mikro kredi uygulamasının ekonomik anlamda kendilerine olumlu etkilerinin daha yüksek düzeyde olduğunu düşünmektedirler. Ekonomik anlamda Türkiye vatandaşı olan kadınların böyle düşünmelerinin en önemli nedeni üretimini yaptıkları ürün ya da sundukları hizmet için Suriyeli kadınlara göre çok daha kolay pazar bulabilmeleridir. Mikro kredi kullanan Türkiye vatandaşı kadınlar mikro kredi kullanımı öncesi zaten kendi çaplarında üretim yapmakta ve hizmet sunmakta iken mikro kredi sistemine dâhil olmuşlardır. Dolayısıyla pazarda rekabet edebilmek adına Suriyeli kadınlara göre daha fazla avantajlara sahiptirler. Suriyeli kadınların birçoğu mikro kredi sistemi ile Türkiye’de tanışmış, sonrasında üretim yapmak amacıyla başvuruda bulunmuşlardır. Ayrıca Suriyeli kadınların ürettikleri birçok ürün (geleneksel gıda, hazır giyim, yemek vb.) ve sundukları hizmetler kendi kültür ve geleneklerine uygun olarak üretildiklerinden, sadece kendileri gibi Suriyeli olan vatandaşlara yöneliktir. Bu

durum bu ürün ve hizmetler için pazarın daralmasına, dolayısıyla Suriyeli kadınların istedikleri düzeyde gelir elde etmesine engel olmaktadır.

Türkiye vatandaşı kadınlar Suriyeli kadınlara göre mikro kredi uygulamasının sosyal ve psikolojik anlamda kendilerine daha yüksek düzeyde olumlu etkilerinin olduğunu düşünmektedirler. Daha önce bahsedildiği üzere pazar konusunda Türkiye vatandaşı kadınlar sıkıntı yaşamadıklarından faaliyetlerini gelire çevirme konusunda Suriyeli kadınlara göre çok daha fazla avantaja sahiptirler. Gelirde yaşanan bu değişim Türkiye vatandaşı kadınların sosyal ve psikolojik durumları üzerinde de etkili olmaktadır. Ayrıca Suriyeli kadınların zorunlu göç nedeniyle ülkelerini terk etmeleri, her ne kadar sosyal ve kültürel anlamda çok fazla farklılık bulunmayan Şanlıurfa iline gelmiş olsalar da geleceğe dair durumlarının netlik kazanmaması gibi diğer hususlar, Suriyeli kadınların sosyal ve psikolojik anlamda kendilerini iyi hissetmelerini engellemektedir.

Türk vatandaşı kadınlar ürünleri için pazar bulma konusunda sıkıntı yaşamamakla beraber ürünlerini pazarda istedikleri bedeller karşılığında değerlendirememektedirler. Suriyeli kadınlar ise hem pazar bulma hem de değerinde ürün satma konularında sıkıntı yaşamaktadırlar. Kadınların eğitim seviyelerinin düşük olması günümüz elektronik ticaret sistemlerini kullanmalarını zorlaştırmaktadır. Bu amaçla öncelikli olarak yerel yönetimler tarafından kadınların ürünlerinin, kadınların kendi buldukları yerel pazarlar dışında çok daha geniş kitlelere ulaşmasının sağlanmasına yönelik adımların atılması gerekmektedir. Elektronik ticaret kanallarının kullanılması, yerel yönetimlere ait ürün satış mağazalarının açılması ve zincir perakende satış mağazaları ile yapılacak anlaşmalar atılabilecek ilk adımlar olabilir. Böylelikle ürün satışlarından elde edilecek olan gelir düzeyi de yükselecektir.

Mikro kredi sistemini Şanlıurfa ilinde başarılı kılan en önemli etken gerek Türk vatandaşı kadınların gerekse Suriyeli kadınların yaptıkları işi kendi hanelerinde ya da hanelerinden çok uzaklaşmadan yapmalarıdır. Daha önce bahsedildiği üzere ataerkil ya da erkek egemen bir toplum yapısının varlığı, kadınların ekonomik ve sosyal yaşam alanlarını oldukça sınırlamaktadır. Mikro kredi ile kadınların bu sınırlanan yaşam alanı içerisinde üretim yapmaları, erkekleri rahatsız etmemekte dolayısıyla üretim aşaması kadınlar açısından zorlu olmamaktadır. Mikro kredi eğitimlerinde özellikle bu hususa dikkat edilerek verilecek mesleki eğitimlerin bu çerçevede düzenlenmesi

gerekmektedir. Her ne kadar başlangıçta kadınlar kendileri için sınırlandırılan yaşam alanının dışına çıkamazsa da başarılı olup gelir elde edildikten sonra bu sınırlanan alanında kendiliğinden genişleyebileceği hatta tamamen ortadan kalkacağı beklenmelidir. En azından kadınların kendilerini ekonomik ve sosyal anlamda kendilerini geliştirmeleri yetiştirdikleri çocuklar ve dolayısıyla bir sonraki kuşaklar için önemlidir.

Kaynakça

- Akanbi, O. A. (2015). Structural and Institutional Determinants of Poverty in Sub-Saharan African Countries. *Journal of Human Development and Capabilities*, 16(1), 122-141. doi:10.1080/19452829.2014.985197
- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 03(03), 16-29.
- Alparslan, C. (2015). *Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü: Niğde Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Anonim. (2021). Kurlar-Efektif Kurlar. 3 Ağustos 2023 tarihinde https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?evds/serieMarket/collapse_2/5868/DataGroup/turkish/bie_rktufey/#collapse_2 adresinden erişildi.
- Anonim. (2023a). Global Multidimensional Poverty Index 2023. United Nations Development Programme and Oxford Poverty and Human Development Initiative. https://www.eiu.com/n/campaigns/global-liveability-index-2023/?utm_source=google&utm_medium=paid-search&utm_campaign=liveability23&gclid=CjwKCAjw8ZKmbhArEiwAspcJ7o6OW1f25mo0XSJ3VMz2_o41wnt3aDi8jBUZ5WqR8EJwLmZ5OCm33xoCwk4QAvD_BwE adresinden erişildi.
- Anonim. (2023b). TGMP Sunumu. 25 Haziran 2023 tarihinde <https://app.vyond.com/videos/5132c955-6908-4d40-ba40-5dfb7eb6c4af> adresinden erişildi.
- Anonim. (2023c). Mikrofinans Nedir? 25 Haziran 2023 tarihinde <https://www.tgmp.net/mikrofinans/> adresinden erişildi.
- Anonim. (2023d). Haftalık Raporlar. 25 Haziran 2023 tarihinde <https://www.tgmp.net/haftalik-raporlar/> adresinden erişildi.
- Anonim. (2023e). Doğum İstatistikleri, 2022. 2 Ağustos 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673#:~:text=Kaba%20do%C4%9Fum%20h%C4%B1z%C4%B1%20binde%2012,y%C4%B1l%C4%B1nda%2012%2C2%20do%C4%9Fum%20d%C3%BC%C5%9Ft%C3%BC>. adresinden erişildi.
- Anonim. (2023f). İstatistiklerle Aile, 2022. 2 Ağustos 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022->

- Doğan, B. B. ve Kaya, M. (2013). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 144-169.
- Doğangün, G. ve Keysan, A. Ö. (2022). Göçün Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Pratikleri Üzerindeki Etkisi: İmkânlar ve Zorluklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(1), 125-150. doi:10.33630/ausbf.986526
- Erten, R. (2019). *Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olan Mikro Kredinin Kadın Girişimciler Açısından Önemi: Manisa İli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Ghosh, N. ve Sarkar, D. (2023). *Beyond Poverty Alleviation: Envisioning Inclusive Growth in the BRICS Countries*. New Delhi, India: Observer Research Foundation.
- Gökçe, B., Kasapoğlu, A., Kaya, N. Ç. ve Güler, Z. (2010). *Bölgesel Kalkınmanın Can Suyu: GAP*. Ankara: GAP ve Sosyoloji Derneği.
- Işık, O. ve Ataç, E. (2011). Yoksulluğa Dair: Bildiklerimiz, Az Bildiklerimiz, Bilmediklerimiz. *Birikim*, 268, 66-86.
- Kara, F. Ö. ve Aktaş, Y. (2007). Şanlıurfa İli'nde Kadınların Tarımsal Yayım Çalışmasından Yararlanmasına Etki eden Olumsuz Etkenler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 13(2), 71-83.
- Koca, M. (2015). *Kentsel Yoksulluk Yoksul Yardımları ve Dışlanma (Sivas Merkez İlçe Örneği)*. (Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Koroğlu, M. A. ve Dural, F. N. (2020). Türkiye'ye Göç Etmiş Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyete İlişkin Deneyimleri ve Sosyal Hizmet. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 1-34.
- Lorcu, F. (2020). *Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Madden, D. (2000). Relative or Absolute Poverty Lines: A New Approach. *Review of Income and Wealth*, 46(2), 181-199. doi:10.1111/j.1475-4991.2000.tb00954.x
- Mancı, E. ve Sevinç, M. R. (2023). Şanlıurfa İlinde Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulamasının Kadınların Gelirleri Üzerindeki Etkisi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 118-144. doi:10.21798/kadem.2023.130

- Memiş, H., Kara, M. ve Tayfur, L. (2010). Yoksulluk, Yapısal Uyum Programları ve Sahra Altı Afrika Ülkeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 325-346.
- Mert, M. (2016). *Yatay Kesit Veri Analizi Bilgisayar Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Millar, J. ve Glendinning, C. (1989). Gender and Poverty. *Journal of Social Policy*, 18(3), 363-381. doi:10.1017/S004727940001761X
- Mülteciler Derneği. (2023). Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Eylül 2023. 11 Ekim 2023 tarihinde [https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=16%20Temmuz%202023%20tarihinde%20G%C3%B6%20A7,bin%20752%20ki%C5%9Fi%20olarak%20belirtili.&text=5%20Ekim%202022%20tarihinde%20C4%B0%C3%A7i%C5%9Fleri,bin%20932%20ki%C5%9Fi%20oldu%C4%9Fu%20belirtili.adresinden erişildi](https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=16%20Temmuz%202023%20tarihinde%20G%C3%B6%20A7,bin%20752%20ki%C5%9Fi%20olarak%20belirtili.&text=5%20Ekim%202022%20tarihinde%20C4%B0%C3%A7i%C5%9Fleri,bin%20932%20ki%C5%9Fi%20oldu%C4%9Fu%20belirtili.adresinden%20erişildi).
- Newbold, P., Carlstone, W. L. ve Thome, B. M. (2012). *Statistics for Business and Economics*. London, England: Pearson Education.
- Orhunbilge, N. (2000). *Örnekleme Yöntemleri ve İstatistik Testleri*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Pearce, D. (1978). The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare. *Urban and Social Change Review*, 11(1-2), 28-36.
- Rad, S. T. ve Altıkulaç, S. (2016). Mikro Kredi Kullanımının Kadınlar Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri; Mersin İli. *Kesit Akademi Dergisi*, 2(5), 25-42.
- Sevinç, G., Aydoğdu, M. H., Cañçelik, M. ve Sevinç, M. R. (2019). Farmers' Attitudes Toward Public Support Policy for Sustainable Agriculture in GAP-Şanlıurfa, Turkey. *Sustainability*, 11(23), 6617. doi:10.3390/su11236617
- Sevinç, G. ve Binici, T. (2023). A Study on the Levels of Fulfilling the Expectations of Cooperative Managers of the Social Support Project in Rural Area (SSPRA/KASDEP) Implemented in Şanlıurfa Province. *International Social Sciences Studies Journal*, 9(112), 7153-7163.
- Sevinç, G., Davran, M. K. ve Sevinç, M. R. (2018). Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 70-82.

- Sevinç, M. R., Aydoğdu, M. H., Cançelik, M., Binici, T. ve Palabıçak, M. A. (2020b). Poverty, Child Labor, and Hope: The Relationship between Hope and Perceived Social Support in Children Working in Street Markets in TRC2 Region of Turkey. *Children*, 7(7), 78. doi:10.3390/children7070078
- Sullivan, D. ve Hickel, J. (2023). Capitalism and Extreme Poverty: A Global Analysis of Real Wages, Human Height, and Mortality Since The Long 16th Century. *World Development*, 161(January 2023), 106026. doi:10.1016/j.worlddev.2022.106026
- Şen, A. B. ve Vural, C. (2014). Suriye İç Savaşında Göç ve Kadın. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 9(17), 29-40.
- Şener, Ü. (2012). Kadın Yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 51-67.
- Şengür, M. ve Taban, S. (2012). Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 59-89.
- Todaro, M. P. ve Smith, S. C. (2012). *Economic Development*. Boston, United States of America: Pearson.
- Tunç, A. (2014). Yeni Yoksulluk Kavramı Çerçevesinde Gezi Parkı Olayları: Kamu Yöneticilerine Bazı Öneriler. *Birey ve Toplum*, 4, 213-257.
- Türkdoğan, O. (2006). *Doğu ve Güneydoğu Kabile-Aşiret Yapısı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Umar, T. (2021). *Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi: Elazığ Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 15-33.
- Yunus, M. (1999a). The Grameen Bank. *Scientific American*, 281(5), 114-119.
- Yunus, M. (1999b). *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*. (G. Sen, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.

BÖLÜM 8

KIRSAL KADINLARIN İÇGÖÇTEKİ KONUMU

Yük. Zir. Müh. Esmâ UZAN¹

Prof. Dr. Müge KANTAR DAVRAN²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156175>

¹ Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana, Türkiye
esmauzan@gmail.com, Orcid ID:0000-0003-1532-6268

² Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana, Türkiye.
mkantar@cu.edu.tr, Orcid ID:0000-0003-4780-1043

1.Giriş

Göç, tarih boyunca ulus devletler ve sınırlar var olduğundan beri uluslararası ilişkilerin karmaşık bir parçası olmuştur. Söz konusu olan uluslararası göç olduğunda, birçok faktör bir araya gelerek göçü şekillendirmektedir. Bu faktörlere bakıldığında yaşanan savaşlar, çatışmalar, ekonomik ve çevresel sorunlar, diğer yandan da ulaşım ve iletişim kanallarının yaygınlaşması ve hızlanması ile birlikte giderek daha fazla insanın hayatını etkilemektedir ve bu da göçü şekillendirmektedir (Castles ve ark., 2013). Bu gelişmelere paralel olarak son yirmi yılda göç çalışmaları da önemli bir araştırma alanı olarak gelişmiştir. Fakat göç çalışmalarında uzun yıllar boyunca odaktaki ana aktör erkekler olmuştur. Örneğin 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'ya giden klasik işçi göçünde, bekar erkeklerin baskın olması hem araştırmacılar hem de politika yapıcılar tarafından göçün erkek bir olgu olarak görülmesine yol açmış ve kadınları uzun süre görünmez kılmıştır (Biehl & Danış, 2020). Bu çoğu zaman erkeklerin işgücü göçü gibi belirli türlerdeki göç hareketlerinde daha baskın olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak, son yıllarda göç çalışmaları cinsiyetin önemini daha fazla vurgulamaya başlamıştır ve kadınların göç üzerindeki etkilerini ve deneyimlerini daha iyi anlama çabaları artmıştır.

Göçler, farklı kriterlere göre sınıflandırılabilir. Coğrafi olarak iç göç (ülke içinde) ve dış göç (ülke dışına) olmak üzere ikiye ayrılabilir. Göç kararları açısından zorunlu göç (zorlayıcı faktörler nedeniyle) ve gönüllü göç (kişisel tercihlere dayalı) olarak sınıflandırılabilir. Göç eden insanların niteliklerine göre işgücü göçü (iş fırsatları için) ve beyin göçü (yüksek nitelikli kişilerin göçü) gibi türler bulunmaktadır (Murat, 2006). Bu nedensel farklılıklar, göç süreçleri ve sonuçları üzerinde doğrudan etkilidir. Örneğin, gönüllü göçler kişisel tercihlere dayanırken, zorunlu göçler çeşitli zorlayıcı faktörler nedeniyle meydana gelir, bu faktörler arasında şiddet, terör, iç savaş gibi durumlar yer alabilir. Göç eden kişilerin cinsiyeti ve tercih ettikleri yer de farklılık gösterebilir. Kadınlar genellikle ticari kentlere göç ederken, erkekler ağır sanayi merkezlerini tercih edebilirler. Bu göç hareketliliği genellikle genç yetişkinler arasında daha yaygındır. Dış göç genellikle bireyleri ilgilendirirken, iç göçte ailelerin göç etme eğilimi daha yaygındır (Erkal, 1997).

Göç alanında toplumsal cinsiyet odaklı çalışmaların daha fazla önem kazanmaya başlaması ve bu çalışmaların konu ve analiz perspektifi olarak

benimsenmesi daha yeni bir gelişmedir. Bu değişim, göçün cinsiyet boyutlarının daha iyi anlaşılması gerektiğine yönelik bir farkındalık artışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Morokvasic'in (1984)"Göçmen Kuşlar Aynı Zamanda Kadındır" başlıklı makalesi, göç çalışmalarında toplumsal cinsiyetin ve kadın göçmenlerin deneyimlerinin önemini vurgulayan klasik bir çalışmadır. Bu çalışma göçün cinsiyet boyutlarını ve kadın göçmenlerin yaşadığı deneyimleri incelerken, göçün sadece erkeklerle sınırlı olmadığını ve kadınların da aktif bir şekilde göçün bir parçası olduğunu öne sürer. Morokvasic, kadın göçmenlerin göçleri sırasında ve sonrasında karşılaştıkları özel zorlukları ve fırsatları ele almıştır. Son otuz yılda emek piyasasındaki dönüşümler, hizmet ve özellikle bakım sektöründe göçmen kadın emeğinin artan rolü, mülteciler arasında kadınların artan sayısı ile beraber, göçün kadınlaşması hız kazanmış ve kadınlar göç çalışmalarında önemli başlıklardan biri haline gelmiştir (Indra, 1999; Pessar ve Mahler, 2003; Mahler ve Pessar, 2006).

Toplumsal cinsiyet konusu Türkiye'deki göç çalışmaları alanında görece yeni bir konu olarak kabul edilmektedir (Akis, 2012; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Coşkun ve Eski, 2020; Karakılıç ve ark., 2019; Kaşka, 2020) ve bu da son yıllarda bu alandaki farkındalığın arttığını ve araştırmacıların toplumsal cinsiyetin göçün farklı yönleri üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde incelediğini göstermektedir. Literatürde olduğu gibi, Türkiye'de toplumsal cinsiyet açısından göç çalışmalarının özellikle kadın göçmenlerin deneyimlerini ele alarak başlamış olması, bu alandaki araştırmacıların göçün farklı yönlerini ve etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde anlamaya çalıştıklarını yansıtmaktadır. Örneğin, 1990'lı yıllarda, iç göç, kentleşme, zorunlu göç ve yerinden edilme gibi nedenlerle Türkiye'ye gelen kadın göçmenlerin konumu üzerine birçok araştırma yapılmıştır (Yükseker, 2003; Erder ve Kaşka, 2003; Akalın, 2007; Buz, 2009; Çağlayan ve ark., 2011; Toksöz ve Ulutaş, 2012; Coşkun, 2014).

Bu çalışma da kadınları merkezine alarak göçün boyutlarına toplumsal cinsiyet ekseninde bakmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda çalışma kapsamında öncelikle göç teorileri ve göç teorilerinde kadının yeri çeşitli yaklaşımlar çerçevesinde incelenecek; daha sonra, yapılan çalışmalardan derleme yapılarak göç bağlamında kırdaki kadının konumunu ve göç etme sebeplerini, yapılan içgöçlerde kadının oynadığı rol, kadınların göçü destekleme sebepleri ve yeni

evil ve genç kızlar için için köyden itici ve şehre çekici faktörlere yer verilerek göç ederek amaçladıkları yeni yaşam profilleri ve içgöç sonucu bu profillere ne kadar yaklaştıkları ve hayatlarında meydana gelen değişiklikleri ve kadınların kentte karşılaştığı yeni bir yaşam ortamı, yeni başlangıçlar ve beraberinde gelen zorlukları toplumsal cinsiyet perspektifiyle ortaya koymaktadır.

2.Göç Teorileri

Ravenstein'in göç konusunda yapmış olduğu göç yasaları (The Laws of Migration, 1885, 1889), önemli bir başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir ve göç teorilerinin gelişimine katkı sağlamış, söz konusu çalışmalarında göçü etkileyen ana unsurların ekonomik sebepler ve mesafe olduğunu belirtmiştir. Ravenstein'a göre göçün; ağır vergiler, kötü iklim koşulları, baskıcı çevre ve uygulamalar (köle ticareti) gibi çeşitli nedenleri olmakla birlikte, göçü etkileyen temel unsur ekonomik açıdan daha iyi olma arzusu (1889) ile sanayi ve ticaret merkezlerinin ücretli emek talebidir (1885). Göç akımları genellikle kısa mesafelere -kırsal alandan kentlere- doğru gerçekleşmektedir, uzun mesafelere göç edenler ise genellikle büyük ticaret ve sanayi merkezlerini tercih etmektedir (1885). Ravenstein'ın sözü geçen ilk çalışmasında (1885) kadınların erkeklere kıyasla daha fazla göç ettikleri (1885); ikinci çalışmasında ise kadınların kısa mesafelerde erkeklerden daha fazla göç ettikleri, erkeklerin ise uluslararası göçte çoğunlukta olduğu belirtilmiştir (1889). Ravenstein'ın söz konusu çalışmalarının ardından göç teorisinde kadınlar neredeyse yüzyıl boyunca göz ardı edilmiştir. Daha sonraki yıllarda göç çalışmalarında toplumsal cinsiyet perspektifi daha fazla önem kazanmış ve kadın göçmenlerin deneyimleri ve göçün cinsiyet boyutları daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. King' e göre, Ravenstein'ın örtük bir biçimde bireysel rasyonel seçim teorisini kırsal-kentsel ve gelişimsel eşitsizlik yapılarıyla birleştiren söz konusu yasalarının kökeni en çok itme-çekme yaklaşımında bulunmaktadır (2012).

2.1. İtme -Çekme Kuramı

İtme çekme (push-pull) kuramı, uluslararası göç hareketlerini açıklamak için sıkça kullanılan teorik bir çerçeve olarak kabul edilmektedir (Dedeoğlu, 2016). Bu teori, göç hareketlerinin arkasındaki nedenleri ve faktörleri anlamaya yönelik bir yaklaşım sunar. Temel olarak, bireylerin veya grupların bir ülkeden diğerine göç etme kararlarını etkileyen faktörleri açıklamaya çalışır. İtme

çekme yaklaşımına göre göç, menşe ülke veya bölgedeki bir dizi itici faktör ile hedef ülke veya bölgedeki çekici faktörler tarafından yönlendirilmektedir (King, 2012). İtici faktörler hızlı nüfus artışını, ekonomik fırsat yoksunluğunu, düşük yaşam standartlarını, siyasal baskıları ve düşük sosyal statüyü içerirken, çekici faktörler ise emeğe olan talebi, daha iyi gelir, iş ve eğitim olanakları, daha iyi çevre ve yaşam koşulları ve siyasal özgürlükleri ifade etmektedir. Bu yaklaşımın temel vurgusu, göçün nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerden daha seyrek nüfuslu bölgelere ve düşük gelir düzeyine sahip yerlerden yüksek gelir düzeyine sahip yerlere doğru gerçekleşmesidir (Dedeoğlu, 2016).

2.2. Neo -Klasik Yaklaşım

Neo-klasik yaklaşım, göçün temel nedenlerini ve göçmenlerin kararlarını ekonomik açıdan anlamaya odaklanan bir teorik çerçevedir. Bu yaklaşım, itme-çekme yaklaşımının bir türü olarak kabul edilir, ancak daha çok ekonomik analize dayanmaktadır. Makro düzeyde göç, üretim faktörlerinin ülkeler arası dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklanmakta ve göç hareketleri emeğin bol ve dolayısıyla ücretlerin düşük olduğu ülkelere emeğin kıt ve ücretlerin yüksek olduğu ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Neo-klasik yaklaşımda göç mikro ve makro düzeyde açıklanmıştır (King, 2012). Neo-klasik yaklaşım, ekonomik faktörlerin göçü belirleyen ana etken olduğunu vurgulamakta ve göç hareketlerini temel olarak ücret farklılıklarına dayandırmaktadır. Mikro düzeyde göçü açıklamasına göre göç, rasyonel bireylerin göç etme ve etmemenin avantajlarını ve dezavantajlarını dikkate alarak aldıkları bir kararın sonucu olarak gerçekleşmektedir. Bu yaklaşım, göç kararının bireylerin kişisel tercihleri ve ekonomik hesaplamaları doğrultusunda şekillendiğini savunur (King, 2012). Kısaca neo-klasik ekonomi paradigması ve itme-çekme modelleri, göçün başlıca nedeninin ekonomik faktörler olduğunu savunur. Söz konusu teorik çerçevede genellikle erkeklerin göç nedenleri daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve bu nedenler kadınlar için de kullanılmıştır. Kadınların, göçü yaratan faktörler karşısındaki durumları ve bu yapıların kadınları erkeklerden farklı biçimde etkileyip etkilemediği dikkate alınmamıştır. Oysa kadınların sömürücü ve baskıcı yapılar karşısındaki konumları göç için önemli bir neden oluşturmaktadır (Jordan ve Düvell, 2002). Neo-klasik göç teorisi, ekonomik faktörleri vurgulayan ve göçün temel nedeninin bireylerin ekonomik fayda maksimizasyonu olduğunu öne süren bir

yaklaşımıdır. Bu teori, 19. yüzyılın ortalarından 1960'lara kadar göç teorilerine büyük ölçüde etki etmiştir. Ancak, neo-klasik göç teorisi; göç kararlarını yalnızca ekonomik faktörlere dayandırırken kişisel, ailevi ve sosyo-kültürel faktörleri göz ardı etme, göçün serbest bir şekilde gerçekleşebileceğini varsayma, ancak uluslararası göç hareketinin önündeki çoklu engelleri (örneğin göçmenlerin yasal engeller, vize gereksinimleri, sınırların güvenliği gibi faktörler) göz ardı etme, politik gerçekliği gözardı etme gibi nedenlerle eleştirilere maruz kalmıştır (King, 2012). Neo-klasik göç teorisinin söz konusu eksiklikleri göçe ilişkin yeni teorik yaklaşım arayışlarını teşvik etmiştir. Bunlardan birisi Zelinsky'nin hareketlilik geçişi hipotezidir.

2.3.Marksist Politik Ekonomi

1970'lerde göç teorisi, Marksist politik ekonomi, ikili işgücü piyasası teorisi, bağımlılık okulu ve dünya sistemi teorisi gibi yeni yaklaşımların etkisiyle önemli bir değişim yaşamıştır. Bu teoriler, göçün nedenlerini daha tarihsel ve yapısal bir perspektiften ele alarak, göçün sadece bireysel kararlarla değil, aynı zamanda küresel ekonomik ve politik güç dinamikleriyle de bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlar, göçün sermaye için ucuz emek kaynağı olarak kullanılmasının yanı sıra, ekonomik ve politik eşitsizliğin göçün temel nedenlerinden biri olduğunu savunur (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011).

Neo-Marksist bağımlılık teorisi, uluslararası göçün neo-klasik yaklaşım tarafından önerilen ücret eşitleme sürecine karşı çıkan bir perspektifi temsil eder. Bu teori, neo-klasik yaklaşımın göçün ekonomik etkilerini basitleştirdiğini ve göçün eşitsizliği sürdürdüğünü savunur. Bağımlılık teorisi, uluslararası göçün bir parçası olarak küresel coğrafi iş bölümünün ve az gelişmiş ekonomilerin büyük kapitalist ekonomilere entegre olma sürecini vurgular. Bu süreçte yoksul ülkelerdeki milyonlarca insan ya kendi ülkelerindeki kentsel alanlara göç etmekte ya da hayatta kalma yolları aramak için uluslararası göç hareketine katılmaktadırlar (Morawska 2012'den aktaran King, 2012). Marksist bakış açısının etkisi altında gelişen dünya sistemleri yaklaşımında göç, Wallerstein'ın (1974) "merkez-çevre" ilişkileri kavramı çerçevesinde açıklanmaktadır. Bu yaklaşım, dünya ekonomisinin yapısal bir eşitsizlik içinde olduğunu ve bu eşitsizliğin göç olaylarını etkilediğini vurgulamaktadır. Özcan'ın çalışmasına göre, merkez ülkelerin ucuz işgücü ve

hammadde ihtiyacı, çevre ülkelerin kapitalist gelişimlerini tamamlama ve ekonomik refah düzeylerini artırma ihtiyacı gibi nedenlerle çeşitli göç akımlarına yol açmaktadır. Bu göç akımları, özellikle fabrika gibi işgücü yoğun sektörlerde istihdam edilen kadın işçilere yönelik olmaktadır (Özcan, 2016). Bu teorik çerçevede kadınların göçü emek göçü şeklinde görünür kılınmış, ekonomik nedenler dışında kadın göçünün nedenleri üzerine bir açıklamada bulunulmamıştır. Bireysel karar ve durumların kadın göçünün anlaşılması için teorik analizlere eklenmesi gerekmektedir. Ancak birçok teoride kadınların sadece erkekleri takip ettikleri varsayılmıştır. Bu teoriler sınıf ve ekonomik analizlere hapsediği için toplumsal cinsiyeti ve diğ er toplumsal ayrımları göçü etkileyen faktörler olarak analize dahil etmemişlerdir (Dedeoğlu & Ekiz Gökmen, 2020).

2.4.İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi

1980'lerden bu yana göç teorisi üzerinde büyük bir etki yaratan işgücü göçünün yeni ekonomisi teorisi göç etmeye ilişkin kararların aile içinde alındığı düşüncesi ile neo- klasik düşüncelyi birleştirmektedir. King'in bu yaklaşıma ilişkin özetine göre, söz konusu yaklaşım ayrıca göçe ilişkin verilecek rasyonel kararın sadece ücret ve gelir maksimizasyonu ile ilgili değil, aynı zamanda gelir çeşitlendirmesi ve riskten kaçınma ile ilgili olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşım, işgücü göçünü sadece arz boyutuna odaklanarak talep boyutunu ihmal etmekte, hane iç i ilişkileri uyumlu ve çatışmasız bir şekilde ele almakta ve tüm hane halkının göç ettiği durumları açıklamada yetersiz kalmaktadır (aktaran King, 2012).

2.5.Göç Sistemleri Yaklaşımı ve Göçmen Ağı Teoremi

Göç sistemleri yaklaşımı ve göçmen ağı teoremi göçü, göçmenlerin bireysel çalışması olmaktan çıkarmış, göç alan ve göç veren ülkelerdeki göçmenlerin ilişkilerine ve ilişki ağlarına dayandırmıştır (Dedeoğlu, 2016). Boyd ve Nowak (2012) çalışmalarında kadınların kişisel ağların geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde aktif rol oynadıklarını vurgulamaktadır (aktaran King, 2012). Kadın göçüne ilişkin özel bir açıklamada bulunmayan veya kadınları erkeklerin peşinden göç sürecine katılanlar olarak değerlendiren diğ er yaklaşımların aksine göçmen ağı teorisi erkeklerle kıyaslandığında sosyal ilişkileri daha kuvvetli olan kadınların geliştirdikleri kişisel ve sosyal ağlar

sayesinde göçün maliyet ve riskini azaltarak uluslararası göç hareketliğinin kolaylaştırıcıları olduğuna örtük olarak dikkat çekmektedir.

Çalışmada buraya kadar olan kısımda Ravenstein'in göç yasaları ve ulus aşırı göç teorisi arasındaki yüz yılı aşkın süre boyunca gelişen uluslararası göç teorileri incelenmiştir. Bu teorilerin birçoğu cinsiyeti dikkate almayan yaklaşımlar içermektedir ve cinsiyetin rolünü genellikle "erkeklerin göç ettiği ve kadınların geride kaldığı" şeklindeki varsayımlarla pekiştirilmektedir. Ancak Ravenstein'in yüzyıl önce erkekler ve kadınlar arasındaki göç eğilimindeki farklılıklara dikkat çekmesinin ardından, Mirjana Morokvasic (1984) bu eğilimi gözler önüne sererek 'göçmen kuşların kadın' olduğunu vurgulamıştır. Morokvasic'in çalışması, kadınların göç hareketlerindeki görünmezliğine dikkat çekmektedir. Son otuz yıl boyunca gerçekleştirilen birçok araştırma, cinsiyet ilişkilerinin, özellikle ataerkil aile yapılarının, göç ve bu sürecin arkasındaki karar verme süreçlerini çeşitli biçimlerde etkilediğini göstermektedir (Bkz Pessar ve Mahler, 2003; Silvey, 2006). Erkekler ve kadınlar genellikle farklı nedenlerle ve farklı koşullar altında göç etme eğiliminde olmaktadır ve bu göç eylemi cinsiyet ilişkilerini yeniden şekillendirebilmektedir. Ayrıca, göçün kendisi, kadınların güçlenmesine yol açabilen şartlara bağlı olarak etkilerini de gösterebilmektedir (aktaran King, 2012).

2.6.Göç Teorilerinde Kadın ve Yeni Eğilimler

Göç teorileri genellikle göç etme kararlarının nasıl alındığına ve göçmenlerin sosyal ağlar içindeki etkileşimlerine odaklanırken, bu kararların aile içinde nasıl alındığı ve hem göçmenlerin ayrıldıkları hem de ev sahibi ülkeler içindeki sosyal aktörlerin farklı sosyal mekanlarda işlere ve fırsatlara nasıl erişim sağladıkları gibi önemli konuları ihmal etmektedir (Anthias ve Cederberg, 2006). Küreselleşme ve uluslararası hareketliliğin artmasıyla birlikte, göç hareketleri eskiden olduğu gibi sadece ekonomik nedenlerle göç eden erkekler ve erkek reisi olan ailelerle sınırlı kalmamıştır. Yeni göç akımlarında, göçmen profilleri giderek daha fazla çeşitlenmiş ve özellikle yüksek vasıflı ve eğitilmiş bireyleri de içermeye başlamıştır. Bunun nedeni kadın göçmenlerin giderek daha görünür hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Kadınlar artık göç hareketlerine yalnızca aile bireyleri olarak değil, bağımsız göçmenler olarak katılmakta ve hareket etmektedirler. Kadınların göç

süreçlerinde daha önemli bir rol oynamaları, göçün kadınlaşması fenomeni ve bununla paralel olarak işgücü piyasasının kadınlar açısından daha fazla önem kazanmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Ayrıca, göçmen profillerinin çeşitlenmesinin yanı sıra, göçmenlerin göç etme nedenlerinde de bir çeşitlenme yaşandığını söylemek mümkündür. Örneğin, aile birleşimi, iş bulma ve sığınma gibi farklı nedenlerle göç eden bireylerin sayısında artış gözlemlenmektedir (Koser, 1998).

Kısacası göç araştırmalarında kadının yerini inceleyen çalışmalarda kadının pozisyonu tarihsel süreç içinde bir dönüşüm geçirmiştir. Kadın odaklı çalışmaların sayısının artması ve aynı zamanda göç süreçlerine kadınların daha aktif katılımı ile göç çalışmalarında kadın daha görünür hale gelmiştir. Bu dönüşüm aynı zamanda kadınların işgücü piyasasındaki görünürlüğünün artması ile paralel olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki iç göç çalışmalarında, kadının göçteki rolünün evrensel bir dönüşümün parçası olarak değerlendirilmesi önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır (Dedeoğlu & Ekiz Gökmen, 2020).

3. Türkiye'de Yaşanan İçgöç ve Kadının Yeri

Türkiye'de göç olgusuyla ilgili yapılan araştırmalar, özellikle 1950'li yıllardan sonra daha fazla gelişme göstermiştir (Akşit, 1997; Özcan, 1997; İlkaracan ve İlkaracan, 1998; Soysal, 1998; Pazarlıoğlu, 2007). Bu durum Türkiye'de toplumsal değişimin başladığı ve hız kazandığı yıllarla örtüşmektedir. Türkiye'de toplumsal gelişme genellikle Cumhuriyet'in ilanı ile 1950 yılları arasındaki süreci ve bu dönemin sonrasını içerecek şekilde iki ana dönem olarak değerlendirilmektedir (Akşit, 1985; Kıray, 1998; Merter, 1990). İlk dönem, yani 1923 ile 1950 yılları arasındaki süreç, kalkınma projeleri, makineleşme girişimleri ve toprak reformu gibi faktörlerin etkisi altında kalmıştır. İkinci dönemde ise daha fazla modernleşmeye odaklı çabalar göze çarpmaktadır. Bu dönemde siyasi değişiklikler, çok partili sisteme geçiş, tarım gelirlerinin artışı, kırsal bölgelerden şehirlere göçün hızlanması ve pazar ekonomisine geçiş gibi faktörler, toplumda hareketliliği ve hızlı değişimi tetiklemiştir (Kantar ,2000). Dolayısıyla 1950 yılından sonraki gelişmeler göçleri tetikleyen unsurlar olması sebebiyle göç ile ilgili yapılan çalışmalar artmıştır.

Göç ve toplumsal cinsiyet konularında yapılan araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır ve bu alandaki çalışmaların yetersizliği göz önüne alındığında, göç olgusunun cinsiyet boyutunun tam olarak anlaşılması ve göçmenlerin cinsiyet temelli deneyimlerinin daha iyi anlaşılması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Göç ve cinsiyet konularında yapılan araştırmaların sınırlı olması, İlkaracan ve İlkaracan (1998) tarafından da dile getirilmiş ve Türkiye’de 1950’li yıllardan beri belli başlı sosyal, politik ve ekonomik olgulardan biri olan iç göçü ele alan araştırmacıların, çoğunlukla kırdan kente ekonomik göçü “kentleşme ve gecekondulaşma” konuları çerçevesinde irdelediklerini ve niteliksiz erkek işgücü üzerinde yoğunlaştıklarını vurgulamışlardır. Yine aynı yazarlar, göç çalışmalarında toplumsal cinsiyet bakış açısının olmamasının sadece Türkiye’ye özgü olmadığını; uluslararası literatürde de sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Bu eksiklik, göçle ilgili politika oluşturma ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele konularında daha bilinçli ve etkili adımlar atılmasını engellemektedir. Bu nedenle, göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisini daha derinlemesine inceleyen çalışmalara daha fazla önem verilmesi gerekmektedir.

4. Materyal, Yöntem ve Kapsam

Bu makalede ikincil veriler kullanılmıştır. Makale, göç çalışmalarında sıklıkla kullanılan Parsons'un yapısal-işlevselci bakış açısıyla ele alınmıştır. Yapısal-işlevselci bakış açısı toplumsal sistemin birbirleriyle ilişkili unsurlardan meydana geldiğine, bunların karşılıklı uyum içinde oldukça ve birbirleri lehine olumlu işlevler yerine getirdikçe toplumsal sistemin nispeten dengede ve nihayet istikrarlı olacağına ilişkindir (Sunar, 2018). Göç olgusunun şehre yerleşme veya kırsalda kalma durumunun toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet üzerine etkileri yapısal- fonksiyonel yaklaşımla değerlendirilmesi aşağıdaki şekil 4.1. yardımı ile açıklanabilir (Kantar, 2000).



Şekil 4.1. Şehre Yerleşme veya Kırsal Kesimde Kalma Olgusunun Yapısal-Fonksiyonel Yaklaşımıyla Toplumsal Yapı ve Toplumsal Cinsiyet Üzerine Etkisi
Kaynak:(Kantar, 2000).

Şekil 4.1’de görüldüğü gibi, şehre yerleşme olgusuyla birlikte gerek toplumsal yapı gerekse toplumsal cinsiyet, aile kurumu (anne babanın tutumu, eğitim anlayışları vb.) kültürel ve sosyal kurumlar (arkadaş grubu, kulüp, dernek vb.) ekonomik kurumlar, siyasi kurumlar, kişisel faktörler, formal ve infomal ilişkilerden etkilenmektedir. Aynı zamanda bu unsurların hepsi, birbirini de etkilemektedir (Kantar, 2000).

Göçün, oluşum nedenlerine (gönüllü ve zorunlu), süresine (geçici ve sürekli), mesafesine (iç ve dış) ve yapıldığı yerin özelliklerine (kırdan kente, kenten kıra, kırdan kıra ve kentten kente) göre farklı türlerde gerçekleştiği söylenebilir (Kurt, 2006). Bu çalışmada içgöç başlığı altında, en yoğun yaşanan, kırdan-kente yapılan göçler sonucu özellikle kırsal kadının konumu ve toplumsal cinsiyet açısından ele alınmış ve özellikle kırsal kadının içgöçteki konumu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

4.1.Konuyla İlgili Kavramlar

a. Göç

Türk Dil Kurumu’na göre göç, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma olarak tanımlanmaktadır (Anonim,2019).

b. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Biyolojik cinsiyet bireyler arasındaki fiziksel farklılıkları tanımlar (Suğur, 2006). “Toplumsal cinsiyet” kavramı ise kadınlara ve erkeklere toplumun yüklediği anlamları, rolleri ve beklentileri ifade eder. Cinsiyet, biyolojik, fizyolojik özelliklerle tanımlanırken, toplumsal cinsiyet “kadınlık” ve “erkeklik” tanımlarını toplumun belirlediği anlamlara göre inşa eder. Dolayısıyla herhangi bir biyolojik kökene sahip olmaksızın toplumsal cinsiyet bireyin toplumsallaşma süreciyle edindiği cinsiyettir. En güncel kullanımı ile “toplumsal cinsiyet” ilk kez, cinsiyete dayalı ayrımların asli toplumsal niteliğini ısrarla vurgulayan Amerikalı feministler arasında ortaya çıkmıştır. Bu kelime “cinsiyet” kelimesinin kullanımında örtük bir şekilde mevcut olan biyolojik determinizmin reddedilmesi anlamına gelmiştir (Scott,2007).

c.İçgöç

İç göç, bir ülke veya bölge içindeki insanların yer değiştirmesini ifade eder. İç göçün nedenleri birçok farklı faktöre bağlı olarak değişiklik göstermektedir. İç göçün eğitim, sağlık hizmetleri, ekonomik koşullar, doğal afetler, kültürel ve sosyal faktörler, toplumsal faktörler gibi birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olanları ekonomik nedenler (tarım dışı iş bulma/ kurma) birinci amacı oluşturmakta; sosyo- kültürel etmenler (eğitim, terör ve kan davası, modern yaşam vb.) ise ikinci sırayı almaktadır. Bununla birlikte bazı bölgeler de bu durum tam tersi de olabilmektedir (Davran, Sevinç, & Sevinç, 2011).

5.Türkiye’de İç Göç Hareketleri

1927 yılında nüfusun % 75,8'i kırsal, % 24,2'si kentsel alanlarda yaşarken, bu oranlar 83 yıl içinde tam tersine dönmüştür (Anonim, 2016).

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren başlayan ve zaman içinde değişen hızlarla devam eden bir nüfus hareketi, toplumsal değişim sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu hareket genellikle kırsal bölgelerden kentsel bölgelere ve doğu bölgelerinden batı bölgelerine doğru yönelmiştir (Anonim, 2022). 1950 yılından sonra tarımda kaydedilen gelişmelerin yanında karayolu, liman, hidroelektrik santrallerin inşası ve sanayi bölgelerinin kurulması ile yeni iş sahalarının oluşturulması iç göçü tetiklemiştir. 1960-1965 yılları arasında göç eden nüfus oransal olarak en yüksek seviyesine ulaşmış ve bu dönemde 4

milyona yakın kişi (toplam nüfustaki payı %16.1) göç etmiştir (Pazarlıoğlu,2009).

Son yirmi yıl içinde, Türkiye'deki nüfus hareketine ek olarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan terör olayları, büyük kalkınma projelerinin uygulanması ve doğal afetler gibi faktörler de etkili olmuştur. Bu süre zarfında, bu bölgelerdeki güvenlik sorunları nedeniyle insanlar yer değiştirmiştir. Aynı zamanda, büyük ölçekli kalkınma projeleri nedeniyle bazı yerleşim yerleri etkilenmiş ve insanlar yeni bölgelere taşınmıştır. Doğal afetler de yer değiştirmelere yol açmıştır. Bu nedenlerle, Türkiye'deki nüfus hareketi son yirmi yıl içinde daha da karmaşık bir hal almıştır.1965-2000 dönemi boyunca Türkiye genelinde iller arası göç eden nüfusun payı artış eğilimi göstermiştir. Bu dönem boyunca göç eden nüfusun payı sürekli olarak artmıştır. Türkiye'de 1965-2000 döneminde göç edenlerin yaklaşık %58'i şehirden şehire, %20'si şehirden köye, %17'si köyden şehire ve %5'i köyden köye göç etmiştir (DPT, 2008).

2011 yılı itibarıyla Türkiye nüfusunun %23,2'si (kırsal alanda yaşarken, %76,8'i kentsel alanlarda yaşamaktadır. Kent-kır sınıflaması 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Yasa gibi yasal düzenlemeler sonucu idari bölünüş yapısında meydana gelen değişikliklerden önemli derecede etkilenmiştir. Bu yüzden 2019-2023 yılları için hazırlanan 11. Kalkınma Planı ile hem ulusal hem de uluslararası ihtiyaçları göz önünde bulunduracak şekilde kent-kır tanımlarının revize edilmesi sorumluluğu TÜİK'e verilmiştir. TÜİK tarafından istatistik üretilmesi amacıyla fiili kent-kır yapısını daha doğru yansıtan bir sınıflama yapılmıştır. Yeni kent-kır tanımı mahalle-köy düzeyinde üç sınıftan oluşmaktadır. Sürdürülebilir bir yapının geliştirilmesi ve bu düzeyde istatistikler üretilmesi amacıyla "yoğun kent, orta yoğun kent ve kır" şeklinde sınıflama yapılmıştır. Türkiye nüfusunun %67,9'u yoğun kent yerleşim yerlerinde, %14,8'inin orta yoğun kentlerde ve %17,3'ü kırsal alanlarda ikamet etmektedir (Anonim, 2023).

Diğer yandan cinsiyete göre dağılıma bakıldığında, yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde ikamet eden nüfusun %49,7'sini erkeklerin, %50,3'ünü ise kadınların oluşturduğu görülmektedir. Orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde ikamet edenlerin %50,3'ünü erkekler, %49,7'sini kadınlar; kır olarak sınıflandırılan yerlerde ikamet edenlerin ise %51,4'ünü erkekler ve %48,6'sını kadınlar olduğu ortaya koyulmuştur (Anonim, 2023).

6.Kadınların İçgöçteki Konumu

Kadınların göç deneyimlerini çalışmak, hem kadınların göç alanında etkin bir rol oynadıklarını göstermek hem de toplumsal cinsiyet ilişkilerinin göç süreçlerinde yarattığı çeşitliliği ve farklı deneyimleri daha iyi anlamamıza yardımcı olmak açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmalar, göçün kadınlar üzerindeki etkilerini anlamamıza ve kadınların yaşadığı zorlukları ve fırsatları daha iyi değerlendirmemize katkı sağlar. Türkiye’de iç göçün, özellikle de kadın-erkek ayrımının göz ardı edildiği birçok akademik ve literatür çalışması bulunmaktadır. İç göç literatürü incelendiğinde, kadınların iç göçle ilişkili deneyimleri genellikle 1980’li yıllardan itibaren daha fazla ele alınmıştır. 1960-1970’li yıllardaki çalışmalar ‘göçmen aile’ ve ‘göçmen ve ailesi’ tanımlamaları ile göç edeni ‘erkek’ olarak literatüre yerleştirmiştir (Özgür-Baklacioğlu, 2017). Toplumsal işleyişin cinsiyetçi boyutu, kadınları ev içindeki sorumluluklarla (çocuk ve yaşlı bakımı vb.) sınırlarken erkekleri para kazanmaya odaklanmış gibi konumlandırmaktadır. Bu nedenle, Morokvasic’e göre, göç eden kadınlar için hareketlilik farklı bir anlam taşımaktadır. Çünkü tarihsel olarak kadınlar genellikle görünmez veya göç eden erkeklere eşlik eden bağımlı yabancılar olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, kadınların göç deneyimlerini göz ardı etme eğilimine yol açmış ve bu deneyimlerin araştırmalarda yeterince yer bulmamasına neden olmuştur (2008 akt. Özer, 2012). Toplumsal cinsiyet perspektifi göç çalışmalarında önemli bir rol oynamaktadır, çünkü bu perspektif göçmen kadınların deneyimlerini daha iyi anlamamıza ve onların sesini daha fazla duyurmamıza yardımcı olabilir.

İçgöç kadın-erkek ayrımında çok az tartışılmıştır. Türkiye’deki iç göç literatüründe, kadınların göçe ilişkin deneyimleri 1980’li yıllardan başlayarak daha çok 1990’lı yıllarda "kırdan kente göç" üzerine yapılan araştırmalarda daha da yoğunlaşmıştır. Bu dönemde, kadınların göç sürecindeki rolleri ve deneyimleri aile, işgücü ve sağlık gibi belirli bağlarla sınırlı olarak ele alınmıştır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Yapılan başka bir çalışmaya göre 1990’larda kadınların göç sürecine aileden veya eşlerden bağımsız katılımının artmasıyla göç literatüründe kadının görünürlüğü arttığı bunda, feminist çalışmaların göçmen kadını pasifleştiren, emeğini ve varlığını görünmez kılan yaklaşıma karşı eleştirilerin etkili olduğu dile getirilmiştir. Castles ve Miller (2008), küreselleşme sürecinin bir parçası olan ucuz emek gücüne olan talebin

artmasıyla ilişkili olarak, bu dönemin özelliğini ‘göçün kadınlaşması’ kavramıyla açıklamıştır.

İç göç süreçlerinde kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar, göçün nedenleri, sonuçları ve etkileri üzerinde derinlemesine bir etkiye sahiptir. Kadınlar genellikle göçün ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarına farklı bir perspektiften yaklaşırken, erkeklerin deneyimleri daha farklı gerçekleşmektedir. Göç sürecinde kadınların erkeğin pasif bir takipçisi olmaları durumu bağıntılı göç olarak tanımlanmaktadır (İlkkaracan & İlkkaracan, 1990). Bu durum, ataerkil toplumlarda kadınlara, erkeğin yanında olmaları ve ev işleriyle ilgilenmeleri gereken bir rolün atfedildiği toplumsal cinsiyet algısına dayanmaktadır. Bu rol Feminist kuramda, bu ataerkil toplumsal cinsiyet algısının sonucu olarak kadınların çalışma yaşamına sınırlı katılımını ve ikincil bir konumlarının olduğunu vurgulamaktadır (Özçatal, 2011). İkincil konum, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve ataerkil yapılarla ilişkilendirilir. Bu nedenle kadınlar, göç sürecinde ikincil konumlarına bağlı olarak erkekle birlikte göç etmekte ve bu süreçte genellikle söz sahibi olmamaktadırlar. Aksi takdirde, göç etmezlerse erkeğin ailesinin yanında yaşamaya devam etmek zorunda kalacaklardır (Genç & Kara, 2016).

Aile dinamiklerini ataerkil düzen içindeki toplumsal cinsiyet kavramıyla ele almak oldukça önemlidir. Aile kurumu eski geniş aile yapısı içindeyken, bireylerin rolleri toplumsal cinsiyet normlarına ve sosyal baskılara dayanmaktadır. Özellikle erkekler, evde otorite sahibi olarak görülür ve aile geçimini ve düzenini sağlama sorumluluğunu taşırlar. Bu sorumluluk, erkekler tarafından kabul edilse de, geçim sıkıntısı yaşandığında, bu sorumluluğu yerine getirememe baskısı hissetmektedirler. Erkekler, genellikle bu baskıyı çevrelerindeki insanların ve aile içindeki diğer bireylerin beklentileriyle ve geçmişteki erkek figürü ile karşılaştırarak hissederler (Slattery vd., 2010). Bu bağlamda, erkekler kamusal alanda güç ve iktidar ilişkilerini sürdürmek için yönlendirilirken, kadınların özel alanda ve hizmet/bakım odaklı işlerde çalışmaları gerektiği düşünülür. Bu toplumsal cinsiyet normlarına dayalı bir iş bölümünü yansıtmaktadır. Kadınlar genellikle ev içi işler, çocuk bakımı gibi alanlarda daha fazla sorumluluk taşımaktadır (Kaylı, 2009).

1927 yılında Türkiye’de yaşayan kadınların %77,5’i kırsal kadındır. Bu oran 1960’lı yıllara kadar fazla değişmemekle beraber, esas değişim süreci net olarak 1960’dan itibaren başlamıştır. 1960 yılında Türkiye’de yaşayan

kadınların %69,9'u kırsal kadındır. 1960 sonrası bu oran ciddi bir şekilde düşmüş, 2007 yılında adrese dayalı nüfus sisteminin verilerine göre %29,5 (Anonim,2009); 2010 yılı itibarıyla ise %23,9 olmuştur (Anonim,2011). 2021 yılı verilerine göre ise kırsal kadın nüfusu %6,7 olarak belirlenmiştir (Anonim, 2021).

Türkiye'de 2022 yılında 2 milyon 791 bin 156 kişi iller arasında göç etmiştir. Bu nüfusun %47,9'unu erkekler, %52,1'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye'de 2022 yılında cinsiyete göre göç etme nedeni incelendiğinde, hem erkeklerde hem de kadınlarda en çok hanedeki fertlerden birine bağımlı olarak göç hareketliliğinin yaşandığı görülmüştür (Anonim,2023). Türkiye'de kadınların göç etme nedenine göre iller arası göç eden nüfus incelendiğinde kadınlar 2018-2022 yılları arasında genel olarak en fazla etki eden faktör aile fertlerine bağlı şekilde göç etme, daha sonra en önemli göç sebebi eğitim, daha iyi bir konut ve daha iyi bir yaşam isteği olarak ortaya çıkmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. 2018-2022 Yılları Arası Türkiye'de Kadınların Göç Etme Nedenine Göre İller Arası Göç Eden Nüfusu (%)

| Yıl | Tayın/iş değiş. | İş bulma | Eğitim | Evlilik/ailevi neden | Daha konut | Aileden bağış | Geri dönüş | Sağlık | Ev alması | Emeklilik | Diğer | Bilimsel | Toplam |
|------|-----------------|----------|--------|----------------------|------------|---------------|------------|--------|-----------|-----------|-------|----------|--------|
| 2022 | 5,5 | 7,7 | 22 | 7,5 | 16,6 | 24,3 | 1,9 | 0,7 | 3,10 | 0,2 | 2,2 | 8,2 | 100 |
| 2021 | 4,6 | 6,7 | 28,3 | 7,1 | 14,6 | 23,4 | 1,9 | 0,6 | 2,80 | 0,2 | 1,9 | 7,8 | 100 |
| 2020 | 5,7 | 6,4 | 10,7 | 8 | 19,2 | 29 | 3,1 | 0,9 | 3,50 | 0,2 | 2,6 | 10,7 | 100 |
| 2019 | 5 | 6,1 | 20,7 | 7,6 | 18,9 | 25,6 | 3,2 | 1 | 2 | 0,4 | 3 | 6,3 | 100 |
| 2018 | 5 | 6 | 17,9 | 7,4 | 14 | 27,3 | 4,5 | 1,1 | 2,10 | 0,4 | 7,3 | 7 | 100 |

Kaynak:(Anonim,2023).

7.Kadınların Göçü Destekleme Nedenleri

Ülkemizde toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil yapı nedeniyle aile içinde alınan sosyo-ekonomik kararların çoğunluğunda nihai karar erkekler tarafından verilmektedir. Göçün hangi türü olursa olsun burada da erkeklerin ağırlıklı olduğu söylenebilir. Nitekim Davran, Sevinç ve Sevinç (2011) göç

kararlarının genellikle ailenin erkek aile üyelerine bağlı olarak alındığını ifade etmiştir. Dolayısıyla bu bireyler için geçerli olan itici, iletici ve çekici güçlerin, ailede göz ardı edilen kadın bireyler için de geçerli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, kırdan kente göçte kadınların göç sebepleri veya kadınların beklentileri pek dikkate alınmamaktadır. Diğer taraftan, kadınların aile içinde ikinci planda olması ve karar alma mekanizmalarına doğrudan katılamaması da göç araştırmalarında kadının dikkate alınmamasının bir diğer nedenidir (Davran, Sevinç, & Sevinç, 2011). Şehirde çocuklar için eğitim olanaklarının kırsala göre gelişmiş olması, şehir hayatının daha konforlu ve temiz olması, köy hayatının baskıcı olması ve giyim kuşama kısıtlama getirmesi şehri tercih etmenin bazı çekici ve itici sebeplerindedir (Erman, 1997).

a.Evlilik

Kadınlar hakkında değinebileceğimiz bir diğer önemli nokta literatürde diğerlerine nazaran daha sınırlı araştırmaların bulunduğu kadınların evlilik yoluyla yaşadıkları göç sürecidir. Evlilik göçü, evlenen eşlerden birinin veya ikisinin birden, evlilik öncesinde yaşadığı yerden başka bir yere taşınmasıdır (Özgür ve Aydın, 2010). Evlilik göçünde, aile birleşimi ve aile oluşumu sebeplerinin yanı sıra, daha iyi ekonomik olanaklara ulaşma ve yasal engelleri aşma motivasyonun hakim olduğu görülmektedir (Piper, 1999; Constable, 2005; Williams, 2010; Kofman vd. 2011). Bu konuyla ilgili birçok varsayımda bulunulabilir. Bunlardan ilki özellikle kırdan kente göç sürecinde, genç kızların kent yaşamına geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla evlilik kurumunu kullanmaları ve kentte yaşayan biriyle evlenerek kırsal hayatı terk etmeleri, kadının kısmen isteğine bağlı bir süreç olarak görülmektedir (Yılmaz, 2009). Nitekim Tablo.1 incelendiğinde 2022 yılında göç eden kadınların %7,5'i evlilik ve ailevi nedenlerle başka bir ile göç ettiği görülmektedir (Anonim,2023).

(Anonim, 2021) verilerine göre kadınların evlenilecek erkekteki aradığı özelliklere bakıldığında kadınların %81,3'ü erkeğin çalışma saatlerinin belli olmasını, %39,7'si ise evlenecekleri erkeğin varlıklı ve yüksek gelir sahibi olmasını istemektedir. Bu özellikleri isteyen kadınların öğrenim seviyelerine bakılmaksızın tüm öğrenim seviyelerinde yüksek oranda olduğu gözlenmektedir-(Anonim, 2021):-

Kadınların tek başlarına göçe karar verme durumları söz konusu olmasada, kente yerleşme eğilimleri açısından kadınların fikirlerinin alındığı Samsun iline bağlı köylerde yapılan bir araştırmada (Yılmaz, 2007) *göç için* evlilik yaşına gelmiş genç kızları ya da yeni evli kadınları *evlilik* yapmaya yönelten itici, çekici ve iletici faktörler şöyle belirtilmiştir;

İtici faktörler; Sürekli hayvan bakımı, süt sağımı, tarım işleri vb. yoğun faaliyetler, işlerin yıl boyunca tatil yapmadan sürekli devam etmesi, bir şekilde para kazanmak için eşlerinin eninde sonunda gurbete çıkmak zorunda kalacakları düşüncesinden, genç yaşta ayrılık endişesi ve buna bağlı olarak köyde yalnız kalacakları korkusu, köylerde genç sayısının gittikçe azalması, arkadaşlık yapacak kimsenin kalmaması, eşin kahvehanede vakit geçirmesi, kendilerine zaman ayırmayacakları düşüncesi, zaman içinde ücretsiz aile işçisi olduklarının farketmeleri, altyapısı yeterli olmayan konutlarda yaşama, aylık sabit bir gelir olmayışı, kendi özel ihtiyaçları için hep başkalarına bağımlı olma, kayınvalide ve kayınpeder gibi kendilerinden yaşça büyük ve arada kuşak farkı / çatışması olacak kişilerle bir evi paylaşacak olmaları, göç edenlerin köye gelişlerinde anlattıkları abartılı hayat hikâyeleri, bunlara duyulan özenti, az çocuk isteği, çocukları yalnız büyütme korkusu, çocukları için daha iyi bir gelecek hayal etme, sosyal güvence olmayışı, hastalık durumunda çaresiz ve muhtaçlık düşüncesi çamaşır ve bulaşık makinesine sahip olunamama gibi sebepler belirtilmiştir (Yılmaz, 2007).

Çekici faktörler; İş imkanı ve her ay sabit bir gelire kavuşma isteği ve buna bağlı olarak düzenli bir hayat beklentisi, eş işe gittiğinde gün içinde bağımsız kalma isteği, eşi dışında kendisine karışan olmaması düşüncesi, beden gücü isteyen zor işler yerine kentlerde apartman dairelerinde sadece ev işleri yapacak olma, arzu ettiği tüketim mallarını özgürce sahip olma ve kullanabilme isteği, ev hanımı olduğunda sabahtan akşama kadar evde kalma isteği, daha az iş yapma, daha az yorulma ve daha çok televizyon izleme isteği, köydeki baskılardan uzaklaşma isteği, böylece giyim konusunda hür olma, özgürlük beklentisi, daha az çocuk doğurma ve daha az yıpranma beklentisi, sadece kayınvalide ,kayınpeder değil kendi anne baba baskısından da uzak olma ve bu yolla hiç bitmeyen “gelinlik vazifeleri”nden sıyrılabileceği düşüncesi, köydeki baskılardan uzaklaşma isteği, böylece giyim konusunda hür olma ve özgürlük

beklentisi gibi sebepler kadınları şehre çeken sebepler olarak belirtilmiştir(Yılmaz, 2007).

İletici faktörler; Ne şekilde olursa olsun “köyden kurtulma” düşüncesi, kadınların eş adayını iş bulma ve kendisini köyden alıp götürmek üzere teşvik etmesi, daha önce göç etmiş ebeveynlerin eski usul bir hayat tarzının devamı için çocuklarından beklentiye girmesi gibi sebepler kadınlar açısından göçte iletici faktörler olarak belirlenmiştir(Yılmaz, 2007).

b.Kırsal alanların geleneksel/kapalı toplumsal yapısı

Geleneksel toplum yapısına sahip bölgede kadının konumu da büyük oranda geleneksel rol ve statüler tarafından belirlenmektedir. Kadın ve erkeğin toplumdaki görevleri, sorumlulukları, hakları, maddi ve manevi eylemlerin üretim sürecindeki konumları, kişilik özellikleri sayılabilen her unsur vb. toplumsal cinsiyete göre şekillendirilir. Bunun sonucunda da, kadınlar özel alana, erkekler ise kamusal alana yönlendirilir. Kadınlardan istenen, yaşam alanının sınırlarını ev, eş ve çocuklarla belirlemeleridir. Neredeyse ev işleri, çocuk bakımı ve eş için yeniden üretime hazırlanması kadınların varoluş nedeni olarak görülmektedir (Helvacıoğlu 1996). (Ökten, 2009), Güneydoğu Anadolu’da yaptığı bir çalışmada erkekler kadının işlevini çocuk doğurmak ve yetiştirmek, kadına “ev işlerini görmek ve kocasına bakmak” görevini yüklemiştir. Daha eşitlikçi bir statüyü belirtmek üzere kadını, “eşinin hayat arkadaşı” olarak niteleyenlerin çalışma kapsamında yok denecek kadar az olması (Ökten 2004), kırsal yaşamda kadının konumunu gözler önüne seren önemli bir noktadır.

Benzer bir çalışmada kadınlar için, kocanın “evden çıkışın”ın kendine ait zaman ayırma olarak değerlendirilmekte, kocanın ya da babanın iznine bağlı olduğu bir mekansal sınırlamanın da söz konusu olduğu belirtilmektedir. Bu durum büyük oranda akraba toplulukları olan köylerde sıkı bir şekilde işlenirse de köy dışı yerleşim yerlerinde daha sıkı bir şekilde uygulandığı dolayısıyla “kadınların engellenmesi ve sınırlandırılması, mekansal bir boyut taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Evden çıkmalarının izne bağlı olması, kadınların yaşam alanları daralttığı gibi, yaşam repertuarlarını genişletmelerini de önlemektedir (Sancar vd., 2006). Bu çalışmalardan elde edilenler ışığında geleneksel bir toplumda otoritenin yaşlılar ve erkekler arasında olduğu ve bu

nedenle aile içinde babanın veya kocanın sözünün geçerli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kırsal alanda çalışan kadınlara ait il bazında istatistiksel verilerin yetersiz olması nedeniyle kadının istihdamı ve örgütlenmesi, dolayısıyla istatistikler oluşturulamamakta ve mevcut durum analizi yapılamamaktadır. Kırsal alanda kadın istihdamda yer almakta ancak, karşılığında herhangi bir gelir elde edememekte ve alınan kararlara katılamamaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2012).

Türkiye’de ev işlerini genellikle kadınların üstlendiği bilinmektedir. Kadınlar en fazla %94,4 ile çocuk bakımı, %85,6 ile çamaşır ve bulaşık yıkama (makineyle bile olsa), %85,4 ile yemek yapma ve evin günlük toplanması ve temizlenmesi işlerini üstlenmektedir (Anonim, 2021). Günümüzde kırsal kadınlar hala birçok zorlukla karşı karşıya gelmektedir. Toplumsal normlar, gelenekler ve ekonomik kısıtlamalar, kadınların potansiyelini tam olarak kullanmasını engellemektedir.

c. Eğitim

Toplumsal ilişkiler bir bütün olarak, yaş, din, ırk, sınıf ve cinsiyet gibi toplumsal farklılıklar arasındaki güç ilişkileriyle sürdürüldüğünden, eğitimin de bu güç ilişkilerinin bir parçasıdır. Kadınların eğitimi, uluslararası insani gelişmeyi ölçmeye yarayan temel göstergelerden biridir (Tan vd., 2000). Eğitim alanı, eğitime erişebilirlik, eğitimin kalitesi ve etkinliği açısından değerlendirildiğinde var olan eşitsizliklerin en görünür hale geldiği alanlardan biri olarak da karımıza çıkmaktadır (Keyder ve Üstündağ 2006). Eğitim, geleneksel cinsiyetçi kalıp yargıların yeniden üretilmesinin yanında kadınların kendi güçlerini ve kendilerini güçsüzletiren mekanizmaları fark edebilmeleri ve bunları dönüştürmeleri için ortam yaratma gizilini içinde barındırır (Tan vd. 2000). Özellikle Güneydoğu Anadolu’da okuryazarlığın cinsiyetle yakından alakalı olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle bölgede, erkek nüfus içinde okuryazar olanların oranı, kadın nüfusa oranla önemli oranlarda daha fazladır (Ökten, 2009). Kırsalda eğitim imkânlarından uzak olan kadın, çocuklarının eğitimi için, özellikle kız çocukları açısından, eğitim şartlarını değiştirmek istemekte ve çocukları için daha iyi bir gelecek hayal etmektedirler. Bu nedenle eğitim olgusu şehir açısından çekici bir faktör olarak gözükmektedir. Nitekim 2018-2022 yılları arasında eğitim önemli bir göç nedeni olarak görülmektedir. 2022 yılında kadınların %22’si eğitim amacıyla kente göç etmiştir (Tablo 1).

d. İstihdam imkanları

Kırdan kente göçün artması ve tarımda makineleşmenin ilerlemesiyle birlikte, hem dünya genelinde hem de Türkiye'de tarımsal üretimdeki eşitsizlikler daha belirgin hale gelmektedir. Bu eşitsizlikler, yüksek statü, sermaye yoğunluğu ve teknoloji yoğunluğu gerektiren işlerin genellikle erkekler tarafından yapılmasına karşın, düşük statü ve emek yoğunluğu gerektiren işlerin çoğunlukla kadınlar tarafından üstlenildiği bir yapı oluşturmaktadır. (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2012). Türkiye'de, kadınların toplumsal statüsünü ve girişimciliğini etkileyen en önemli faktörlerden biri, sosyal güvenlik kapsamına alınma durumlarıdır. Özellikle kırsal bölgelerde çalışan kadınlar için bu durum daha belirgin hale gelmektedir. Tarım sektörü, kırsal kadınların yoğun bir şekilde istihdam edildiği bir sektördür, ancak maalesef çoğu kadın bu sektörde çalışırken sosyal güvenlik sisteminden yararlanamamaktadır. Türkiye'de sosyal güvenlik mevzuatı, genel olarak tarım işçilerinin çalışma koşullarını ve özelde kırsal alanda çalışan kadınların ihtiyaçlarını yeterince dikkate almamaktadır. Bu durum, kırsal kadınların ekonomik güvencesizlikleri ve sosyal haklardan mahrum bırakılmalarına neden olmaktadır.

Diğer yandan da kadınların ev içinde veya dışında ücretli çalışmaları, bir yandan toplumsal denetimle, diğer yandan kişisel güçlenme ile ilişkili bir konudur. Kadınlar ücretli çalışmaya katıldıklarında, bu onların aile içindeki konumlarını iyi yönde etkileyerek, kişisel güçlerini ve güvenlerini arttırmaktadır. Diğer yandan, kadınların ev içinde üstlendikleri rollerde bir değişim olmadığı sürece, onların daha fazla yıpranmalarına, kendilerine zaman ayıramamalarına da neden olmaktadır (Sancar vd. 2006).

Tablo 4'e bakıldığında 2015 yılında kadın nüfusunun çoğunluğu tarım dışı (%68,6) alanlarda, %31,4'i ise tarımda istihdam edilmektedir. Her geçen yıl tarımsal alanda çalışan kadın nüfusu azalış göstererek iş kolunun tarım dışı alanlara kaydığı görülmektedir. 2021 yılında tarım alanında çalışan kadın oranı %22,7'ye düşmüş ve tarım dışı alanlarda çalışan kadın nüfusu %77,3'e yükselmiştir.

Tablo4.Türkiye’de Kadın Nüfusun Tarım-Tarım Dışı İstihdamının Dağılımı(%)

| Yıl | Tarım | Tarım Dışı |
|------|-------|------------|
| 2015 | 31,4 | 68,6 |
| 2016 | 28,7 | 71,3 |
| 2017 | 28,3 | 71,7 |
| 2018 | 26,1 | 73,9 |
| 2019 | 25,1 | 74,9 |
| 2020 | 22,8 | 77,2 |
| 2021 | 22,7 | 77,3 |

Kaynak: (Anonim, 2022).

8.İçgöçün Sonuçları ve Kadına Etkileri

a. Sosyal Statü Değişikliği

Kırsal bölgelerde geleneksel toplumsal roller kadınlar için daha katı olabilirken, şehirlerde bu rollerin daha esnek olma eğiliminde olduğu görülmektedir. İç göç eden kadınlar, geleneksel cinsiyet rollerinden uzaklaşma düşüncesine sahiptir ve daha fazla özgürlük ve bağımsızlık kazanma amacı göstermektedirler. Geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş kadınlar için içgöçte amaç olmaktadır. Fakat aile büyükleri akrabalarından oluşan sosyal çevre yerini küçük ve uzak ilişki ağına bırakmıştır. Geniş aileler içinde büyük ebeveynler ve akrabalar, sosyal ve ekonomik destek sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktayken çekirdek aile modeline geçiş, bu tür destek sistemlerini zayıflatmaktadır.

Göç sonucu yeni bir yaşam alanı olan kent kültürüne ve yeni sosyal çevrelerine alışma süreci de kadınlar için oldukça zorlayıcı olacaktır. Kırsalda sınırlı bir sosyal yaşam alanı olan kırsal kadın kente göç ettiğinde kaygılanacak ve uyum sağlamada zorlanacaktır. Bu da ailede erkeğin gücünü daha fazla hissettirmesine sebep olacaktır. Bu durum karşısında kadının özgürlükleri kısıtlanabilecek ve dolayısıyla “ev kadınlığına” itebilecektir. Geldiği kırsalda en azından çevrede dolaşabilme ve rahat hareket edebilme özgürlüğüne sahip olan kadın, evde kontrol altında tutulan birisi olacaktır. Kırsaldan kente göç sonrası kadının sosyal statüsü olumsuz olarak da etkilenecektir (Davran, Sevinç, & Sevinç, 2011). Geleneksel geniş ailede toplumsal cinsiyet algısı her alanda kendini gösterirken günümüz modern toplumlarda bu oran azalmıştır. Buna bağlı olarak örneğin geleneksel geniş ailede boşanma oranları düşük seyrederken, günümüz modern ailesinde bu oran artış göstermiştir. Şehirde iş

bulunsa bile genellikle düşük ücretli ve geçici işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Göç eden kadının iş hayatına katılmasıyla birlikte aile dinamikleri de değişmeye başlamıştır. Kadınların işgücüne katılımı, aile içindeki rolleri ve sorumlulukları yeniden şekillendirmektedir. Geniş aile modelinin çekirdeğe evrilmesi, aile büyüklerinin ve yakın ilişki/akrabalıklardan oluşan sosyal çevrenin, yerini daha küçük ve uzak bir ilişkiler ağına bırakması ailenin sosyal ve ekonomik destek kanallarına zarar vermektedir. Aile modelinin değişmesinin yanı sıra, özellikle kadının çalışma hayatına dahil olmasıyla beraber aile dinamikleri değişmeye başlamıştır. Göç süreci ve sonrasında erkeğin geleneksel kadın modelinin kaybolmasına verdiği tepki, kadın ve erkeğin yeni rol paylaşımını benimsememesi ve aile içi çözümsüzlüklerde çatışma yolunun tercih edilmesi aile içinde şiddet, anlaşmazlık ve boşanmalara yol açmıştır. Çalışma hayatına giren kadının zamanla artan eğitimi ve statüsü, ailede ve sosyal hayatta daha fazla rol ve söz sahibi olmasını pekiştirmiştir. Bu da bahsedilen şiddet ve anlaşmazlık sorunlarının döngüsel bir hal almasına sebep olmaktadır (Genç & Kara, 2016). Ayrıca köyde iş yükü çok olsa da kendilerine ait ev sahibi olma imkanı kente gelince de buna karşılık yüksek kira maliyetleri veya kötü yaşam koşulları gibi konut sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar ve bu da ekonomik sorunları artırmaktadır.

b. Eğitim Açısından Değişiklik

Kadınları göçe iten en önemli sebeplerden biri çocuğunun daha iyi okullarda okuyup meslek sahibi olması isteği olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat göç sonucu oluşan geçim sıkıntısı sebebiyle çocukların çalışma hayatına yöneldiği görülmektedir. Çocuğun aileye katkı sağlamak için henüz kentsel sisteme uygun yasal bir yeterliliği olmamasına rağmen vasıfsız olarak çalışmaya başlamasına sebep olmaktadır. Ekonomik kaygıların dışında; aile içi yeni dinamiklerden kaynaklı ebeveyn tartışmaları, yakın ilişkilerin olduğu sosyal çevrenin yerini daha soğuk ve yeni bir sosyal çevreye bırakması, kent kültürünün ve çalışma hayatının bir getirisi olarak artan bireyselleşme gibi etkenler, çocuğun hem eğitim başarısının düşmesine hem de aile kurumundan uzaklaşarak kötü alışkanlıklara ve arkadaşlıklara/çevreye yönelmesine sebep olmuştur. Bu bahsi geçen faktörler ve sonuçlarda, çocuğun ruhsal ve psiko-sosyal durumuna olumsuz olarak etki eden en temel nokta, göç sürecinden

ziyade göç öncesi ve sonrası sahip olunan yaşantıya ait değişkenlerin çocuk üzerinde bıraktığı etkilerin (Polat, 2007) ortaya çıkarılıp giderilmesidir.

c. Göç ve Şiddet

Göçle birlikte bütünüyle yabancı bir hayata atılan kadınların eşleri tarafından gördükleri olumsuz muameleyi şiddet olarak tanımlamak için çoğunlukla zamana ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Şiddetin fark edilmesi ve adının konması süreci her şiddet türü için aynı şekilde işlememekte, fiziksel ve sözel şiddet kadınların karşı koyma stratejilerini daha kısa sürede devreye sokmalarına sebep olurken, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddetin tanımlanma/kabullenme süreci zaman almaktadır. Özellikle kültürel faktörlerin ve geldikleri kültürel ortamın ataerkil karakteriyle yaşadıkları duruma ilişkin 'normallik' algısı oluşturan kadınların uğradıkları hakareti, ihtiyaçlarının karşılanmamasını ve psikolojik baskı kurmayı şiddet olarak algılamakta zorlandıkları ortaya çıkmaktadır (Kalem, 2017).

Kırdan kente göç eden toplulukların ekonomik ve sosyal dönüşüm süreçleri, sorunsuz ve beklenen şekilde ilerlediğinde, göçün bireyler, toplum ve kent açısından olumsuz etkilere yol açması pek gündeme gelmemektedir. Ancak, ekonomik ve sosyal değişimlerin, yani kentleşmenin sağlanmadığı durumlarda, bu durumun başta bireyler olmak üzere toplum ve kent açısından önemli sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuz süreçlerin yaşandığı durumlarda, bireyler ekonomik olarak beklentilerini karşılayamayamamakta ve bu nedenle kırdan yaşadıkları yoksulluk, şehirde daha da derinleşebilmektedir. Aynı zamanda, sosyo-kültürel açıdan, kendi kültürleri ile şehir kültürü arasında bir denge bulamamanın yarattığı stres ve kimlik karmaşası, davranış bozuklukları ve uyumsuzluklar şeklinde kendini gösterebilir. Sonuç olarak, göçün ekonomik ve sosyal dönüşümünün eksik olduğu veya sağlıklı şekilde ilerlediği durumlarda, bireylerin yaşam koşulları ve psikososyal uyumları ciddi şekilde etkilenebilmektedir. Çünkü kentleşme, bünyesinde çağdaş yaşamı, uygarlığı, bu yaşamın gerektirdiği kimlikleri ve derinliğine bir toplumsal hayatı barındıran bir yaşam biçimidir (Parlak, 2011).

9. Tartışma ve Sonuç

Türkiye'de 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kırsal bölgelerden şehirlere doğru göçler başlamıştır. Bu göç sürecinde, tarımın makineleşmesi, toprakların miras yoluyla bölünmesi, verim düşüklüğü ve kırsal bölgelerdeki sosyal ve altyapı hizmetlerinin yetersizliği gibi nedenler etkili olmuştur. Bu değişimde, erkek bireyler genellikle ailelerinin geçimini sağlama sorumluluğunu taşıyanlar olarak, tarımsal gelirlerin azalması nedeniyle kentlere göç etme ihtiyacı hissetmişlerdir. Ancak, kadınlar genellikle geleneksel cinsiyet rolleri ve toplumsal normlar gereği, ailede ikincil bir rolde görülmüşlerdir. Bu nedenle, göç kararı alma sürecinde kadınların etkisi oldukça sınırlı kalmıştır. Bu durum, geleneksel kadın figürünün aile ve toplum içindeki yerini koruduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, kırsal bölgelerden şehirlere göç sürecinde, erkeklerin geçim sorumluluğunu yerine getirme baskısı altında göç etmelerine karşın, kadınlar genellikle geleneksel cinsiyet rollerine bağlı olarak daha sınırlı bir rol oynamışlardır. Bu, toplumun cinsiyet ve göç dinamikleri üzerindeki etkilerini yansıtan bir göstergedir.

Türkiye'deki kırsal bölgelerde yaşayan geniş ailelerde, cinsiyet rolleri ve toplumsal algının oldukça etkili olduğu görülmektedir. Geleneksel aile düzeni, aile içinde erkek ve kadına roller biçmektedir ve bunun izleme ve kontrolünü yapar. Bu süreç, bireylerin kendi istekleri ve düşüncelerinin üzerinde etkili olmaktadır. Bu kontrol mekanizması tarafından belirlenen roller, bireyler tarafından genellikle kabul edilmekte çünkü alışılmış aile yapısı ve aile yaşantısı örnekleri toplumda önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreç, kadınlara ev işleri, çocuk bakımı ve tarla işleri gibi sorumluluklar yüklerken, erkeklere ev otoritesi ve geçim sorumluluğu gibi roller biçmektedir.

Kırsal göç sonucu aile yapısının değişimi ve kadının işgücüne katılması, aile dinamiklerini etkileyen karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi, yeni aile dinamiklerinin önemli bir parçasıdır. Kadınların iş hayatına katılımı, geleneksel cinsiyet rollerini değiştirmiştir. Ancak, toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi tam anlamıyla tamamlanmamıştır ve bazı alanlarda ilerleme kaydedilmesine rağmen, kadınların düzenli iş bulmakta zorlandıkları, iş bulunsa bile bu işler gündelik ve kısa süreli işler olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, teknoloji vb. faktörler, aile yapısını ve toplumsal cinsiyet dinamiklerini sürekli olarak etkileyen değişimlere yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi, yeni aile

rollerinin önemli bir parçasıdır. Bu sürecin başarıyla yönetilmesi için, aile üyeleri arasında iletişim, esneklik ve uzlaşmaya dayalı yeni bir denge oluşturulması gerekmektedir.

Kentlere göç eden aileler geniş aile yapısından koparak kentsel yaşama uygun modern çekirdek aile modeline geçiş yapmıştır. Aynı zamanda sosyal çevrenin değişmesi, geniş aile gibi destek mekanizmasının daha etkin olduğu aile modelinden koparak kendi kendine yetebilme mücadelesi verilen aile modeline geçiş yapan ailelerde ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar sebebiyle kadının ve hatta çocukların çalışma hayatına girdiği görülmektedir. Ekonomik kaygıların dışında; aile içi yeni rollerden kaynaklı ebeveyn tartışmaları, yakın ilişkilerin olduğu sosyal çevrenin yerini daha soğuk ve yeni bir sosyal çevreye bırakması, kent kültürünün ve çalışma hayatının bir getirisi olarak artan bireyselleşme gibi etkenler, çocuğun hem eğitim başarısının düşmesine hem de aile kurumundan uzaklaşarak kötü alışkanlıklara ve arkadaşlıklara/çevreye yönelmesine sebep olmuştur.

Kırsaldan göç eden ve sınırlı eğitim seviyesine sahip kadınlar, genellikle düşük nitelikli işlerde çalışarak gelir elde etmeye çalışırken, aynı şekilde kentte iş bulmaya çalışan erkeklerin teknik bilgi eksikliği de erkekleri düşük vasıflı işlere yöneltmiştir.

Göçle birlikte bütünüyle yabancı bir hayata atılan kadınların eşleri tarafından gördükleri olumsuz muameleyi şiddet olarak tanımlamakta zorlanmaktadırlar. Şiddetin fark edilmesi ve adının konması süreci her şiddet türü için farklılık göstermektedir. Özellikle kültürel faktörlerin ve geldikleri kültürel ortamın ataerkil karakteriyle yaşadıkları duruma ilişkin 'normallik' algısı oluşturan kadınların uğradıkları hakareti, ihtiyaçlarının karşılanmamasını ve psikolojik baskı kurmayı şiddet olarak algılamakta zorlandıkları ortaya çıkmaktadır.

Tüm bunlara bakıldığında göç olgusu, yer değiştirmeye bağlı olarak sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerin değişmesi sonucunda toplumsal cinsiyet rollerinde iş yaşamı, ev hayatı ve geçim sağlama gibi alanlarda değişikliklere yol açmıştır. Göçün başlangıç noktasında toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi altında, aile yapısı farklılaşmış ve bireyler yeni roller ve sorumluluklar üstlenmiştir. Bu nedenle, göç edilen ve göç edilen bölgeler arasındaki farklılıklar, özellikle aile dinamikleri ve kadın-erkek rolleri üzerinde önemli bir etki yaratmıştır.

Türkiye'de, kadınların toplumsal statüsünü ve girişimciliğini etkileyen en önemli faktörlerden biri, sosyal güvenlik kapsamına alınma durumlarıdır. Bu yüzden sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi ve tarım sektöründeki çalışanların daha fazla korunması, kadınların toplumsal statülerini yükseltmelerine ve girişimciliklerini desteklemelerine yardımcı olabilmesi açısından önemlidir. Bu şekilde, kadınlar ekonomik bağımsızlık kazanabilirler ve toplumun ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunabilir.

Makineleşme ve teknolojinin tarım sektöründeki artışı, genellikle daha fazla sermaye ve teknik bilgi gerektiren işleri erkekler için daha çekici hale getirmekte ve kadınları daha az teknoloji-yoğun işlere itmektir. Bu da, kadınların tarım sektöründeki ekonomik bağımsızlıklarını ve toplumsal statülerini sınırlamaktadır. Tarım sektöründe cinsiyet eşitliği için politika ve programların geliştirilmesi gerekmektedir. Kadınların tarım sektöründeki rolünü güçlendirmek ve teknolojiye daha fazla erişim sağlamak, tarımın sürdürülebilirliği ve kadınların ekonomik bağımsızlığını artırmak açısından önemlidir. Bölgeler özelinde kültürel değerlerin (mimari, yemek, eşya, halı vb.) korunması ve desteklenmesi, kadın istihdamının daha yoğun yapılabileceği alternatif üretim (tıbbi ve aromatik bitki üretim/satışı, ev tipi konserve, reçel, süt ve süt ürünleri vb.) ve sanayinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele eden eğitim ve farkındalık programları da önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akşit, B., (1985). Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 7, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Akşit, B., (1997). İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış. *Türkiye'de İç Göç (Konferans)*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 6-8 Haziran, S.22-35. Bolu-Gerede.
- Anonim (2009). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>, (Erişim Tarihi: 02.11.2023).
- Anonim (2011). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>, , (Erişim Tarihi: 02.11.2023).
- Anonim (2016). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> , (Erişim Tarihi: 29.09.2023).
- Anonim (2019). Türk Dil Kurumu, Genel Türkçe Sözlük http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c860c30118638.25603084 Erişim Tarihi: (11.03.2019).
- Anonim (2021). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> , (Erişim Tarihi: 29.09.2023).
- Anonim (2022). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> , (Erişim Tarihi: 29.09.2023).
- Anonim (2023). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), TÜİK. (2023). <https://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 29.09.2023).
- Anthias, F., Cederberg, M. (2006). State of the Art Theoretical Perspectives and Debates in the UK. *Integration of Female Immigrants in Labour Market and Society, Policy Assessment and Policy Recommendations*.
- Biehl, K., Daniş, D. (2020). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları. Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (*SU Gender*) ve Göç Araştırmaları Derneği (GAR). İstanbul.

- Davran, M. K., Sevinç, M., Sevinç, G. (2011). Kırdan Kente Yapılan İçgöçler ve Toplumsal Cinsiyet. *Güney Mimarlık Dergisi*, 51-56.
- Dedeoğlu, S., Ekiz Gökmen, Ç. (2020). Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri. Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender) ve Göç Araştırmaları Derneği (GAR). İstanbul
- Dedeoğlu, S., Gökmen, Ç. E. (2011). Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar, Efil Yayınevi, Ankara.
- Ela Özcan, E. D. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme, *İş ve Hayat*, 2(4): 183-215.
- Erkal, M. (1997), Sosyoloji, Genişletilmiş 8. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Genç, Y., Kara, H. (2016). İç Göç Sürecinde Birey Rollerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- İlkkaracan, P., İlkaracan, İ. (1990). 1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç. Tarih Vakfı Yayınları. İstanbul.
- İlkkaracan, P., İlkaracan, İ. (1998). 1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç, 75 Yılda Köylerden Şehirlere. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Jordan, B., Düvell, F. (2002) Irregular Migration: The Dilemmas of Transnational Mobility, Edwards Elgar, Cheltenham and Northampton. USA.
- Kalem, A. S. (2017). Göç Eden Şiddet: Kadına Yönelik şiddetin Göç Sürecinde Dönüşümü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 274-290.
- Kantar, M., (2000). Adana İl Merkezinde ve Kırsal Alanında Yaşayarak Tarımsal Faaliyetlere Devam Eden Ailelerde Toplumsal Yapı ve Toplumsal Cinsiyet (Doktora Tezi) Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kaylı, D. Ş. (2009), Kadın Bedeni ve Özgürleşme. İlya Yayınevi. İzmir.
- Kıray, M. B., (1998). Değişen Toplum Yapısı. Bağlam Yayınları. İstanbul.
- King, R. (2012). Theories and Typologies of Migration: an Overview and a Primer. Malmö University. Sweden.
- Kocaman, T. (2008). Türkiye’de İçgöç ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000). DPT, Ankara.
- Koser, K. (1998). Out of the frying pan in to the fire: A case study of illegality among asylumseekers. *The New Migration in Europe: Social*

- Constructions and Social Realities*. S. 185–198. Macmillan, Basingstoke.
- Merter, F., (1990). Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği). T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Ankara.
- Morokvasic, M. (1984). Birds of passage are also women.... *The International Migration Review*, 18 (4): 886-907.
- Murat, S. (2006). Düünden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografi Yapısı. İTO Yayınları. İstanbul.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2/8:303-312.
- Özcan, Y. Z., (1997). İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar. *Türkiye'de İç Göç (Konferans)*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. 6-8 Haziran. S. 78-90. Bolu-Gerede.
- Özçatal, E. Ö. (2011). 'Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet Ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Parlak, B. (2011). *Kamu yönetimi sözlüğü*. MKM Yayıncılık. Bursa.
- Pazarlıoğlu, M.V. (2001). 1980-1990 Döneminde Türkiye'de İç Göç Üzerine Ekonometrik Model Çalışması, *Çukurova Üniversitesi 5. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, 19-22 Eylül, P.1-24.
- Pazarlıoğlu, V., (2007). İzmir Örneği'nde İçgöçün Ekonometrik Analizi, *Yönetim ve Ekonomi*, 14(1),1.
- Pessar, P. R., Mahler, S. J. (2003). Transnational Migration: Bringing Gender in. *International Migration Review*. 37(3): 812-846.
- Slattery, M. (2007). Sosyolojide Temel Fikirler. Sentez Yayıncılık. Bursa.
- Soysal, M., (1998). Köy Sosyolojisi. Çukurova Üniversitesi Genel Yayın No: 22. Adana.
- Suğur, S. (2006). Toplumsal Yaşamda Kadın, Toplumsal Cinsiyet. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. Ankara.
- Sunar, L. (2022). Yapısal İşlevselcilik. Tübitak Yayınları. Ankara.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2012). Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi. Eğitim Yayın ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı. Ankara.

BÖLÜM 9

KIRSAL ALANDA KADIN VE TARIMSAL MEKANİZASYON KULLANIMI

Prof. Dr. Nigar YARPUZ-BOZDOĞAN¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10156177>

¹Çukurova Üniversitesi, AOSB Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Makine ve Metal Teknolojileri Bölümü, Makine Programı, Adana, Türkiye.
nyarpuzbozdogan@cu.edu.tr. Orcid ID: 0000-0003-2501-1366

1.Giriş

Türkiye’de kadınların güçlenmesi konusunda yasal alanda pek çok kazanım elde edilmiş olsa da bazı bölgelerde kadınların toplumda erkeklerle eşit bireyler olarak görülmesinde bazı engeller bulunmaktadır. Kadınların karşılaştıkları bu engeller ve zorluklarla mücadele etmesi ve bu zorlukların aşılmasında her türlü önlemlerin alınması için toplumda birlik ve beraberliğin olması gerekmektedir. Bu açıdan kadınların güçlü olması ve hayatta kendi ayakları üzerinde durması için kadınların eğitilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Kadınlar sahip oldukları gücün farkında olmaları ve bu doğrultuda kendi hür iradeleri ile sahip oldukları fırsatları ve hakları bilmeli bunlar arasında tercih yapma yeteneğine sahip olmaları ve karar verme mekanizmalarında yer almaları teşvik edilmelidir. Bu bağlamda, kız çocuklarının eğitimine önem verilmeli, kendilerine olan güvenin artırılması ve kaynaklara nasıl ulaşılacağı öğretilmeli, cinsiyete dayalı ayrımcılık ve eşitsizlik içeren kurumların ve yapıların dönüştürülmesi için çalışmalar yapılması, kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesi sürecinde önemli araçlardır.

Toplumdaki kadınların güçlenmesi için bir takım önlemler ve çalışmalar, kalkınma planları, hükümet programları, kamu kurum stratejik planlarında yer almaktadır. Türkiye’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde hazırlanan Kadının Güçlenmesi Eylem Planı (2018-2023), Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı 2021-2025 çerçevesinde devam etmektedir. Kadınların eğitim, sağlık, iş hayatı, ekonomi ve karar alma mekanizmalarında yer almak için kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının, özel sektörün ve ilgili diğer kuruluşların iş birliğinde bulunması gerekmektedir.

Bu bağlamda, özellikle toplumun gelişmişliği kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi ve kadınların iş hayatında daha aktif rol almaları ile mümkündür. İş hayatında, çalışan kadın sayısının ve yönetimde yer alan kadın sayısının artırılması gerekmektedir. Ayrıca toplumda kadınların, kız çocuklarına rol model olması açısından eğitilmiş ve çalışan kadın sayısının artışı oldukça önemlidir (Kayadibi, 2003). Ancak bazı sektörlerde kadın çalışan sayısı oldukça düşüktür. Bu da bazı sektörlerde kadın iş gücünden yararlanmak istememeleri gerekçe olarak gösterilebilmektedir.

Ülkemizde özellikle tarım sektöründe tarlada ve bahçede çalışan kadınların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sürdürülebilir Kalkınma Raporunda gıda güvenliği, çevre dostu üretim ve tüketim, tarım alanlarının verimli ve doğru kullanımı, yeşil ekonomi, üreme sağlığı ve nüfus alanlarında sürdürülebilir kalkınma için kadınların ilgili politikalara katılımının önemli olduğu vurgulanmıştır (Anonim, 2014).

Özmete (2012) yapmış olduğu çalışmada, kadınların güçlendirilmesinde en önemli kavramın kendi kendine yetebilme olduğunu ifade etmiştir. Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanda yaşayan kadınların tüm yetersizliklere ve olumsuzluklara karşın; sosyal hizmet, kadının yaşam kalitesini iyileştirmede ve kalkınma sürecine katılımını sağlamada büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.

Bu çalışmada kırsal kesimde yaşayan kadınların ataerkil yapı ve toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak geri planda kalmalarından hareketle, tarımsal mekanizasyon açısından mevcut durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

2.Tarım Sektöründe Kadın

Tarım; bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması olarak tanımlanmıştır (Anonim, 2023).

Tarım ürünlerinin üretilmesi toplumun yeme içme ihtiyacına cevap vermektedir. Toplumun beslenmesini sağlamak amacıyla elde edilen tarım ürünleri doğrudan veya farklı sektörlerde işlenerek iç ve dış pazara sürülmektedir. Örneğin; hasat edilen zeytin salamura olarak veya zeytinyağı olarak iç ve dış pazara sunulmaktadır. Hasat edilen ürünün taze olarak tüketilmesinin yanında kurutularak da pazarlanması söz konusudur. Tarımsal ürünleri bazen farklı sektörlerde ham madde olarak da kullanmak mümkündür.

Tarım yılın 12 ayı boyunca farklı ürünler yetiştirilerek sürekli üretim yapan bir işletme olarak kabul edilmektedir. Sürekli çalışan bir işletme olduğu düşünülürse tarımda birim alandan en yüksek verimi elde etmek için, ihtiyaç duyulduğunda gübreleme, sulama, çapalama, ilaçlama gibi işlemlerin belirli dönemlerde yapılması gerekmektedir. Bu işlemler tarımsal mekanizasyon olarak adlandırılmaktadır. Ancak kırsal alanda çalışan kadınların istihdam dışı faaliyetlerde rol aldığı ama mekanizasyon faaliyetlerinde aktif rol almadığı

görülmektedir. Kadınlar genellikle yoğun emek gerektiren çapalama, hasat işlemleri gibi bazı tarımsal faaliyetlerde aktif rol almaktadır. Kadınlar tarafından makine kullanımı oldukça düşüktür. Arazilerde makine veya traktör kullanımı genellikle erkekler tarafından yapılmaktadır.

Üçecam Karagel, (2010) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye’de tarımın kadınlaşma sürecinde olduğu ancak bunun nedeninin tarımda çalışan erkek sayısının azalmasıyla kadın çalışan oranının artışı şeklinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Ergas, (2014) yapmış olduğu çalışmada Küba’daki istatistiklerin, kadınların erkeklerden daha fazla ücretsiz ev içi işine zaman ayırdıklarını, tüm gün yoğun emek isteyen tarım işleriyle uğraşan kadınların kendilerini tarım üreticisi olarak değil ev hanımı olarak tanımlamaya eğilimli olduğunu ifade etmiştir.

Kırsal alanda ortalama 17 saat çalışan kadınlar, genel sağlık sigortaları veya sosyal güvenlik kurumlarına bağlı olmadan çalışmaktadır. Dolayısıyla emeklilik hakları da bulunmamaktadır. Bu yüzden kırsal alanda çalışan kadınların mutlaka istihdamda yer alması için sigortalanmaları veya Çifti Kayıt Sisteminde (ÇKS) bulunmaları teşvik edilmelidir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, On birinci Kalkınma Planı, 2018). Kırsal alanda kadınların üretime katkısı, sahip olunan araziye, ekim yapılan ürün çeşidine ve hayvan sayısına göre değişim göstermektedir. Tarımda mekanizasyon düzeyi arttıkça kadın tarımsal üretimden kopmakta ve çalışma potansiyeli ev işlerinin yürütülmesi ile sınırlı kalmaktadır (Anonim, 2008, Kantar ve Erkan, 1996; Kantar ve Erkan, 2001; Davran, M.K., 2015).

3. Tarımsal Mekanizasyon Bağlamında Kadın

Tarımsal mekanizasyon; bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinin, güç kaynakları ve tarım makinaları kullanımı ile mekanize edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Zeren, 1991).

Tarımda; toprak işleme, ekim-dikim, gübreleme, sulama, ilaçlama, hasat-harman faaliyetleri mekanizasyon ile yapılmaktadır.

Toprak işlemede; pulluk, dip kazan, kültivatör, çizel, tırmık, merdane ve freze kullanılmaktadır.

Ekim-Dikim işlemlerinde; ekim makinaları ve fide, fidan, patates dikim makinaları ile çukur açma makinaları kullanılmaktadır.

Gübreleme işlemlerinde; organik ve inorganik gübre dağıtma makinaları kullanılmaktadır.

İlaçlama işlemlerinde; tarla, bahçe ve bağ ilaçlamalarında tarla pülverizatörleri, atomizörler, yardımcı hava akımlı bahçe pülverizatörleri, sırt pülverizatörleri kullanılmaktadır.

Hasat-Harman işlemlerinde; biçerdöver, harman makinası, söküm makinaları kullanılmaktadır.

Toprak işleme aletleri, ekim-dikim, gübreleme makinaları ve pülverizatörler genellikle traktörün üç nokta askı sistemine takılarak kuyruk miline bağlı olarak çalıştırılmaktadır.

Tarım makinaları kullanımı son dönemlerde oldukça yaygınlaşmakta ve tercih edilebilir olmaktadır. Ekonomik gücü olan çiftçiler özellikle son teknolojileri kullanmayı tercih etmektedirler. Tarımsal işlemlerde mekanizasyonun kullanılmasının birçok yararı olduğu gibi sakıncaları da bulunmaktadır. Mekanizasyonun sakıncaları arasında eğitim almamış kişilerin bilinçsiz olarak alet ve ekipmanları kullanması sonucu oluşabilecek ekonomik kayıplar söz konusudur. Bu anlamda kişilerin eğitim alması oldukça önemlidir. Kadınlardan da yararlanılması gerekmektedir. Bu bağlamda kadın çiftçilerinin eğitimleri oldukça büyük önem arz etmektedir. Genellikle emek gücü gerektiren çapalama, elle hasat, paketleme gibi işlemlerde yararlanılmaktadır. Oysa mekanizasyon içerisinde traktör kullanımı ve traktöre bağlı alet/ekipmanların komuta edilmesinde kadınlarında görev alması işsizlik sayısını azaltacaktır. Genellikle traktör kullanımının erkekler tarafından daha yaygın yapıldığı tespit edilse de kadın gücünden de yararlanılması gerekmektedir. Bu bağlamda tarımda çalışan her kadının bunu iş olarak görmesi gerekmektedir. Hatta sigortalanma olayı veya ÇKS ye kayıt olaylarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Böylece, tarım makinaları satın alma konusunda devletin verdiği kredilerden de yararlanma şansları olacaktır. Kandiyoti (2011), kırsal alanda tarımsal mekanizasyon seviyesinin artış göstermesinin ardından toprak işleme, ekim-dikim ve gübreleme gibi işlemler traktörle yapıldığı için erkekler tarafında yürütülmektedir, kadınlar ise çapalama, hasat gibi işleri yapmaya devam ettiğini bildirmiştir. Peker ve Kubar (2012), yapmış oldukları çalışmada kırsal kesimde yaşayan ailelerin sahip olduğu arazi miktarı ve mekanizasyon düzeyi arttıkça kadınların tarımsal üretimden uzaklaştığını ifade etmişlerdir. Bir diğer çalışmada benzer çıkarımlar yapılmış ve tarımda

mekanizasyon düzeyinin artması kadının tarımsal üretimden kopmasına ve çalışma potansiyeli olarak ev işlerine yöneldiği tespit edilmiştir (Kızılaslan, 2016). Kızılaslan ve Yamanoğlu (2010) tarafından Tokat ilinde yapılan çalışmada; çapalama, yabancı ot temizliği ve hasat işlemlerinde sırasıyla %90, %75 ve %68'ı kadınlar tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Bir diğer çalışma da ise Çorum ilinin merkez köylerinde kadınların tarım işlerinde çalıştığı ancak makinalaşma konusundan aktif rol almadıkları tespit edilmiştir. Kadınların yaklaşık %8'inin toprak sürme işlerini yaptığı ancak çapalama, yabancı ot temizliği, sulama, ahır-ağıl temizliği, süt sağım ve hayvan beslenme işlerinde kadınların %83 - %96 arasında çalıştığı tespit edilmiştir. Genellikle kadınlar el ve kol gücü ile yapılan işlerde yoğun olarak çalıştıkları saptanmıştır (Kızılaslan ve Demigan, 2021). Tunç ve Demirbaş (2022) yapmış oldukları çalışmada, kırsal alanda tarımla uğraşan işletmelerde mekanizasyon düzeyi düşük olduğunda kadınlar, özellikle hasat ve hasat sonrası faaliyetlerde ve hayvansal faaliyette önemli işgücü olarak katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Hatta yapılan bazı çalışmalarda traktörlerin sürücü oturma yerlerinin Türk kadınların antropometrik ölçülerine uygun olmadığı belirlenmiştir (Koçtürk ve Onurbaş Avcıoğlu, 2010).

Yurtlu ve ark., (2012) yapmış oldukları çalışmada, çiftçilerin tarım makineleri kullanımına ilişkin risk algılarına ilişkin, güvenli makine kullanımı konusunda eğitim düzeylerinin düşük, doğrudan makine kullanıcısı olmayıp tarım makineleri yanında bulunan kadın ve çocuklar ile diğer kişilerin kazalardan daha çok olumsuz etkilendiklerini tespit etmişlerdir.

Son yıllarda büyük soruna neden olan iklim değişikliği en çok kırsal alandaki kadınları etkilemektedir. Kırsal alanda çalışan kadınların iş yükünü ve sorumluluğunu artırmıştır (Carlassare, 1999). Glazebrook ve Opoku (2020) yapmış oldukları çalışmada, Afrika'daki kadın tarım üreticilerinin gıda, yoksulluk ve iklim krizi sorunu yaşadıklarını; tarım üreticilerinin çoğu kadın olmasına rağmen, teknolojik koşullara ulaşmada sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Mısır ve Suzuki Him (2023) de yapmış oldukları çalışmada kadın tarım üreticilerinin önünde toprak mülkiyetine sınırlı erişim, iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı sağlıksız koşullar, kısıtlı teknolojiye erişim ve olumsuz ekonomik koşullar gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren engeller durduğunu ifade etmişlerdir.

Tekeli (2011), yapmış olduğu çalışmada kırsal alanda büyük hanelerin kadınları ve çocuklarının tarım işlerine katılmadığı bunun sebebi olarak da büyük işletmelerde makine kullanımına erişimleri yüksek olan erkeklerin çalışıyor olmasını ve makinenin girmediği çapa ve hasat gibi işler için ücret karışlığı bu işleri hane halkının dışındaki kişilere yaptırıyor olduğunu bildirmiştir.

Sonuç olarak, tarım ekipmanlarının kullanılması, mülkiyet sahipliği ile aynı şey olmamakla birlikte, kadınların bitkisel üretim yapan işletmelerin küçük bir kesimini temsil ettiği ve erkek çiftçilere göre daha az hayvana sahip olduğu gerçeği hesaba katıldığında, ortalama çiftçiden daha az miktarda tarım ekipmanı ve makinesine sahip oldukları da varsayılabilir (Anonim, 2016). Diğer taraftan özellikle traktör vb. araçların kullanımı ehliyet gerektirdiği için kadınların bu nedenle de dezavantajlı oldukları söylenebilir. Nitekim Duvan ve Kantar-Davran (2023) tarafından yapılan bir çalışmada kırsalda yaşayan yaşlıların ehliyet sahipliği oranı %30,7 olarak bulunmuştur ve cinsiyete göre ehliyet sahibi olanların %68,2'sini erkekler, %5,7'sini de kadınlar oluşturmaktadır. Bir başka araştırmada ise araştırma alanındaki kırsal kökenli kadınların %12,8'inin ehliyeti bulunurken erkeklerde bu oran %56,0 olarak bulunmuştur ve ehliyete sahip olan kadınlar genç nüfus içindeki kadınlardan oluşmuştur (Deniz ve Kantar-Davran, 2021).

4.Tartışma ve Sonuç

Yapılan araştırmalar sonucunda kırsal alanda yaşayan kadınların üretime katkı sağlamaları için desteklenmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, kırsal alanda mekanizasyon seviyesi yükseldikçe kadınların çalışma alanlarında kısıtlamalar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre yapılabilecek bazı öneriler aşağıda verilmiştir:

- Kırsal alanda çalışan her kadının eğitim düzeylerinin artırılması gerekmektedir. Eğitim düzeyi artığı zaman ülkenin kalkınması da hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir.
- Kadınların teknoloji kullanımı teşvik edilmelidir.
- Kadınların kayıtlı olarak istihdamda aktif rol alması gerekmektedir.
- Kadınların istihdamının artırılması ile sosyal hayatta aktif rol almaları desteklenmelidir.

- Kırsal alandaki kadınların kooperatif kurmaları veya kooperatife üye olmaları desteklenmelidir.
- Kırsal kesimdeki kadınların kız çocuklarına rol model olmaları ve her konuda destek verilmelidir.
- Tarımsal ve üretim becerilerinin kazandırılması gerekmektedir.
- Okuma yazma oranının artırılması sağlanmalıdır.
- Kırsal alanda kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir.
- Kırsal alanda yaşayan kadınlara yönelik mesleki eğitimlerin artırılması ve teşvik edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Anonim, (2008). Kırsal alanda kadın çalıştayı. TC. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 15-17 Ekim, Kızılcamahamam-Ankara.
- Anonim, (2014). UN Women, (2014). <http://www.daukoop.org/?pnum=85&pt=D%C3%9CNYADA+KOOPE RAT%C4%B0F%C3%87%C4%B0L%C4%B0K>, Erişim Tarihi 08.02.2017.
- Anonim, (2016). Tarımsal ve Kırsal Geçimin Ulusal Cinsiyet Profili: Türkiye (Ülke Toplumsal Cinsiyet Değerlendirme Serisi), FAO-Ankara 2016, ISBN 978-92-5-909434-3.
- Anonim, (2023). TDK, (2023). Online: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 11.10.2023.
- Carlassare E (1999). Socialist and Cultural Ecofeminism: Allies in Resistance. *Ethics and the Environment*, 5(1), 89-106.
- Davran, M.K.,2015. “Çalışma Yaşamında Kadın: Kırsal Kesimde Çalışan Kadınlar”, 1. Uluslararası Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi, 9-11 Nisan 2015, Adana. Sayfa:34-42
- DENİZ, Çağla D., & KANTAR DAVRAN, M. (2021). Adana İli Anadolu Mahallesine Yapılan İç Göçlerin Sosyo-Ekonomik Açından Değerlendirilmesi. *Premium E-Journal of Social Science (PEJOSS)*, 5(14), 317–326. <https://doi.org/10.37242/pejoss.2137>
- Duvan, E. K., Kantar-Davran, M., 2023. Yaşlılık Olgusu Ve Kırsal Alanda Yaşlılık, IKSAD Yayınları, ISBN: 978-625-367-225-6, 566 sayfa,
- Ergas C (2014). Barriers to Sustainability: Gendered Divisions of Labor in Cuban Urban Agriculture. *From Sustainable to Resilient Cities. Urban Sociology*, 239-263.
- Glazebrook T ve Opoku E (2020). Gender and Sustainability: Learning from Women’s Farming in Africa. *Sustainability* 12(24), 10483.
- Kandiyoti D (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yuttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kantar, M., Erkan, O., 2001. “Adana İl Merkezinde ve Kırsal Alanında Yaşayarak Tarımsal Faaliyetlerine Devam Eden Ailelerde Toplumsal Yapı ve Toplumsal Cinsiyet”. *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 2001, 16(1):9-18, Adana. (Doktora Tez Makalesi)

- Kantar, M., Erkan, O.,1996. “Adana ve İçel İli Dağ Köylerinde Yaşayan Kırsal Kadınların Toplumsal Yaşamdaki Roller ve Bu Rollerle İlgili Geleceğe Yönelik Beklentileri”, *Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1996. 11(4) sayfa 68-76, Adana. (Yüksek Lisans Tez Makalesi)
- Kayadibi, P. D. F. (2003). Kadın Eğitiminin Önemi ve Kalkınmadaki Rolü. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (28) , 19-31.
- Kızılaslan, N. (2016). Türkiye’de Kırsal Kalkınma Perspektifinde Kadın”, “Women from the Rural Development Perspective in Turkey”, *Kırsal Kalkınma Dergisi, (Rural Development)*, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 4, 30-39, ISSN: 2149-472X, Nisan – Mayıs – Haziran.
- Kızılaslan, N. ve Demigan, Z. (2021). Kadının Çalışmasına Yönelik Tutum ve Cinsiyet Roller ve (Çorum İli Merkez Köyler Örneği) *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi (GBAD)* 10(3): 23-37.
- Kızılaslan, N. ve Ymanoğlu, A. (2010). Kırsal Alanda Kadınların Tarımsal Üretime ve Aile İçi Kararlara Katılımı: Tokat İli Örneği, *The Journal of International Social Research (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, Woman Studies (Special Issue), 3 (13): 154-167.
- Koçtürk, D., Onurbaş Avcıoğlu, A. (2010). Ankara Kırsalında Çalışan Kadınların Antropometrik Ölçüleri ve Traktör Sürücü Oturma Yerlerine Uygunluğu. *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi* 24 (4): 53-59
- Mısırf ve Suzuki Him M (2023). *Sürdürülebilir Tarım için Feminist Politikaya Çağrı. Mülkiye Dergisi*, 47(1), 416-446.
- Özmete, E. (2012). Kırsal Kalkınma için Kadınların Güçlendirilmesi: Sosyal Hizmet Modelleri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* ss: 117-128.
- Peker, E. ve Kubar, Y. (2012). “Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış”, Afyon Kocatepe Üniversitesi *İ.İ.B.F. Dergisi*, 14(2):173-188.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, On birinci Kalkınma Planı, (2018). 2019-2023. Kadının Kalkınmadaki Rolü, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Tekeli İ (2011). Türkiye Tarımında Mekanizasyonun Yarattığı Yapısal Dönüşümler ve Kırdan Kopuş Süreci. İçinde: İ Tekeli (der.). Göç ve Ötesi. İstanbul: Tarih Vakıf Yurt Yayınları, 68-95.
- Tunç, B. ve Demirbaş, N. (2022). Tarım Sektöründe Kırsal Kadının Rolü ve Türkiye İçin Kırsal Kadın Öznelli Organizasyonların Önemi. XVIII.

IBANESS İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi – Ohrid / Kuzey Makedonya Cumhuriyeti. 26-27 Kasım 2022.

- Üçeçam Karagel D (2010). Türkiye Kırsalında Tarımda Çalışan Kadın Nüfus (1990-2000). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(13), 254-267.
- Yurtlu, Y. B., Demiryürek, K., Bozoğlu, M., Ceyhan, V. (2012). Çiftçilerin Tarım Makineleri Kullanımına İlişkin Risk Algıları. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Dergisi*, 2012, 49 (1): 93-101.
- Zeren, Y. (1991). Türkiye’de Traktör, Biçerdöver ve Tarım İş Makinaları İmalat Sanayinin Durumu ve Yönetimi. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Tar. Mak. Böl. Adana.



ISBN: 978-625-367-414-4